

Kahden suomalais-ugrilaisen yhteisön kielenvaihdon vertailevaa tarkastelua: Tuuksa Karjalassa ja Koigort Komissa

Niko Partanen

Pro gradu -tutkielma

Helsingin yliopisto

Suomen kielen, suomalais-ugrilaisten ja pohjoismaisten kielten ja kirjallisuuksien laitos

Suomalais-ugrilaisten kielten yleinen linja

Marraskuu 2013

Sisällysluettelo

1.	Johdanto	1
1.1.	Alkusanat	1
1.2.	Tutkimuskysymykset	3
1.3.	Tutkimuksen tausta / Motivaatio	6
1.4.	Tutkimuksen konteksti	8
2.	Aineisto	17
2.1.	Tutkitut kyläyhteisöt	17
2.2.	Tuuxsa	18
2.3.	Koigort	20
2.3.1.	Kobran kylä esimerkkinä	25
2.3.2.	Grivan kylä poikkeuksena	26
2.4.	Tutkimuksen materiaali	27
2.4.1.	Aineiston keruumetodit	28
2.4.2.	Aineiston arkistointitapa ja eettiset kysymykset	31
2.4.3.	Informantit	33
3.	Metodit	35
3.1.	Aiempi tutkimus	35
3.2.	Metodologiset lähtökohdat	40
3.3.	Domeenien tutkimus	41
3.4.	Verkostojen analyysi	49
4.	Analyysi	53
4.1.	Domeenien analyysi	53
4.1.1.	Domeeni: Kielitaidon kehittyminen	53
4.1.2.	Domeeni: Perhe	61
4.1.3.	Muut domeenit	67
4.2.	Verkostoanalyysi	83
4.2.1.	Verkosto Karjala 1: Varhainen kielenvaihto	85
4.2.2.	Verkosto Karjala 2: Potentiaalinen kielen säilyminen 2010-luvulla	88
4.2.3.	Verkosto Komi 1: Nopea kielenvaihto	94
4.2.4.	Verkosto Komi 2: Kielen lateraalinen transmissio	96
4.2.5.	Verkosto Komi 3: Potentiaalinen kielen säilyminen 2010-luvulla	100
4.2.6.	Esimerkki kielen transmission katkeamisesta	101
5.	Yhteenveto	105
5.1.	Johtopäätökset	105
5.2.	Jatkotutkimuksessa huomioitavaa	110
5.3.	Loppusanat	112
6.	Lähdeluettelo	114

Taulukot ja kaaviot

Nr.	Taulukko	Sivu
1.	Karjalan ja Komin perustiedot	9
2.	Informanttien ikäjakauma	33
3.	Domeenianalyysin lukuohjeet	48
4.	Kielenoppimisen domeenit, Tuuksa	54–55
5.	Kielenoppimisen domeenit, Koigort	55
6.	Tuukseen muuttaneiden informanttien kielenoppimisen domeenit	57
7.	Koigorttiin muuttaneiden informanttien kielenoppimisen domeenit	59
8.	Tuuksen domeeni PERHE	62
9.	Koigortin domeeni PERHE	65
10.	Tuuksen domeeni KOTI	68
11.	Koigortin domeeni KOTI	69
12.	Tuuksen domeeni NAAPURIT	71
13.	Koigortin domeeni NAAPURIT	71
14.	Tuuksen domeeni KYLÄ	71
15.	Koigortin domeeni KYLÄ	71
16.	Tuuksen domeeni TYÖ	73
17.	Koigortin domeeni TYÖ	74
18.	Tuuksen domeeni KAUPPA	75
19.	Koigortin domeeni KAUPPA	75
20.	Tuuksen domeeni KOULU	77
21.	Koigortin domeeni KOULU	78

Haastattelunäytteet

1.	Informantti 40, nauha 147, [00:13:07], 1.7.2012	25
2.	Informantti 72, nauha 180, 6.7.2012	27
3.	Informantti 281, nauha 63, [00:42:35], 17.05.2012	58
4.	Informantti 401, nauha 344, [00:03:02], 4.6.2013	64
5.	Informantti 49, nauha 155, [00:41:39], 30.6.2012	72
6.	Informantti 296, nauha 77, [00:22:41], 16.5.2012	76
7.	Informantti 257, nauha 58, [00:45:19], 16.5.2012	76
8.	Informantti 295, nauha 76, [00:42:50], 1.7.2012	77
9.	Informantti 296, nauha 77, [00:10:53], 16.5.2012	78
10.	Informantti 257, nauha 58, [00:36:57], 16.5.2012	79

11.	Informantti 277, nauha 19, [01:01:00]. 12.5.2012	79–80
12.	Informantti 42, nauha 149, [00:23:00]. 2.7.2013.	80
13.	Informantti 57, nauha 166, [00:25:09]. 7.7.2012	81
14.	Informantti 294, nauha 75, [00:33:22]. 4.7.2012	82
15.	Informantti 439, nauha 8, [00:00:00]. 8.6.1966	85
16.	Informantti 257, nauha 58, [00:54:08]. 16.5.2012	90
17.	Informantti 296, nauha 77, [00:34:15]. 16.5.2012	91
18.	Informantti 257, nauha 58, [00:43:18]. 16.5.2012	92
19.	Informantti 257, nauha 58, [00:10:25]. 16.5.2012	91–93
20.	Informantti 294, nauha 75, [00:08:19]. 4.7.2012	95
21.	Informantti 40, nauha 147, [00:47:05]. 1.7.2013	99
22.	Informantti 77, nauha 408, [00:09:06]. 6.7.2012	99
23.	Informantti 291, nauha 72, [00:19:07]. 9.7.2012.	102–103

Kartat

	Karjalan ja Komin tasavallat kooltaan ja sijainniltaan oikeassa mittakaavassa	
1.		10
2.	Tuuksen maantieteellinen ympäristö	19
3.	Koigortin maantieteellinen ympäristö	22

Tilastot

1.	Karjalaisten ja komien kokonaismäärän kehitys	13
2.	Karjalaisen ja komien prosentuaaliset osuudet väestöstä	14

Kaavio

1.	Luvun 4.2. verkostojen selite	52
----	-------------------------------	----

Verkostot

1.	Karjala 1	87
2.	Karjala 2	89
3.	Komi 1	94
4.	Komi 2	97

1. Johdanto

1.1. Alkusanat

Tässä tutkimuksessa käsittelen kielenvaihtoa Komissa ja Karjalassa kahden tapaustutkimuksen kautta. Tutkimuksen lähtökohtana on tieto siitä, että Venäjällä puhuttujen suomalais-ugrialaisten kielten puhujamäärät ovat pienentyneet viime vuosisadan aikana. Haluan tutkimuksella tuoda lisätietoa siitä, millaisella mekanismilla tämä on tapahtunut ja mikä on sen ajallinen ulottuvuus. Katson, että tällaisia tapaustutkimuksia on tehty melko vähän, joten lisätutkimukselle on tarvetta.

Työ pohjautuu kahdesta paikallisyhteisöstä kerättyyn haastatteluaineistoon ja osallistuvaan havainnointiin. Aineisto on kerätty Helsingin ja Syktyvkarin yliopistojen opiskelijoiden kenttätöharjoittelun yhteydessä. Niin laajaan aiheeseen kuin kielenvaihto voi soveltaa hyvin erilaisia tutkimusmetodeja. Olen itse valinnut työkaluikseni ikäkohorttien vertailun sekä domeenien ja kielellisten verkostojen analysoinnin. Nämä menetelmät hyödyntävät aineistossa usein toistuvia tietoja ja antavat ajallisen läpileikkauksen kylän kielenkäytön kehittymiseen ja muutokseen. Tutkimus koostuu siis kahdesta tapaustutkimuksesta. Joshua Fishman on jo varhain korostanut, että vaikkei kielenvaihdon ja kielen säilymisen tutkimisen tarvitse rajoittua tapaustutkimusten vertailuun, on tämä lähtökohtana silti alalle hyvin keskeinen. Hän katsoo olevan erilaisia vertailevien tapaustutkimusten tyyppejä. Oma tutkimukseni vastaa tyyppiä, jossa eri kieliä verrataan samantapaisissa ympäristöissä. (Fishman 1971: 327–330). Luonnollisesti tavoitteena on jatkaa työtä tulevaisuudessa muihin yhteisöihin laajentamalla. Fishman on myöhemminkin korostanut, että yksinkertaisesti selittävä teoria kielenvaihdosta voi perustua ainoastaan riittävän suureen määrään erillisiä tapaustutkimuksia (Fishman 2002: 271–272).

Esittelen ensiksi tarkat tutkimuskysymykseni. Selvitän tässä yhteydessä omat motivaationi aiheen käsittelylle ja tutkijan positioni, sillä nämä ovat olennaisia arvioitaessa tätä tutkimusta uralilaisten kielten kielisosiologian kontekstissa. Päätän johdantoluvun esittelemällä lyhyesti Karjalan ja Komin historiallista taustaa. Tämä on

välttämätöntä, jotta tutkimuksen tuloksia pystyy suhteuttamaan kielenvaihdon mahdolliseen tilaan muualla Karjalassa ja Komissa.

Aloitan aineistoni käsittelyn esittelemällä tarkat tutkimuskohteeni. Tämä osa pohjautuu jo monin tavoin itse haastatteluaineistoon, sillä tällaisten paikallisyhteisöjen historiaa ei välttämättä ole kirjoitettu sellaiseen muotoon, joka olisi suoraan tutkijan käytettävissä. Käytännössä kylän asukkaiden muistitieto voi olla paras lähde lähimenneisyyttä tutkittaessa. Käyn läpi yksityiskohtaisesti aineiston keruumetodit ja tavan, jolla se on arkistoitu. Tällaiseen laadulliseen tutkimukseen liittyvät olennaisesti eettiset kysymykset, joten selvennän aineistoluvussa myös oman kantani tähän. Eettisiin kysymyksiin ja suostumukseen on kiinnitetty hyvin paljon huomiota koko tutkimusprosessin ajan. Informanttien anonymiteetin säilyminen onkin tutkimuksen keskeisiä huomionaiheita. Näin ollen kaikkia työssä esitettyjä vuosilukuja ja syntymäaikoja on karkeasti pyöristetty. Luonnollisesti tämä on pyritty tekemään sellaisella tavalla, joka ei ole merkityksellinen tutkimuksen tuloksille. Päätän aineistoluvun esittelemällä tarkemmin informanttejani. Tämä konkretisoi aineiston määrää ja laatua, mutta tuon samalla esiin aineiston ongelmia ja puutteita. Lähtökohtana on, ettei aineisto voi olla koskaan täydellinen. Tästä huolimatta tällainen tutkimusaineisto voi olla monin erilaisin tavoin hyvä tai huono, ja haluan nostaa esiin oman aineistoni erilaisia puolia.

Tämän jälkeen käsittelen tutkimusmetodeitani. Aloitan tämän katsauksella vanhempaan tutkimuskirjallisuuteen. Tämä selventää niitä lähtökohtia ja esimerkkejä, joiden pohjalta olen itse työskennellyt. Rakenteeltaan metodiluku heijastelee itse analyysilukua, mutta sillä erotuksella, että metodi *ikäryhmien vertailu* on koko ajan käytössä sekä domeenien että verkostojen analysoinnissa. Tämän lisäksi täydennän sekä domeeneja että kielellisiä verkostoja vertaamalla niitä haastatteluissa esiin nouseviin diskursseihin ja narratiiveihin. Näin ollen työssä on kahden varsinaisen metodin lisäksi muutama koko analyysia kannatteleva tarkastelutapa. Tutkimukseni loppuu johtopäätöksiin ja erillisiin ehdotuksiin jatkotutkimuksta kohtaan.

1.2. Tutkimuskysymykset

Tutkimukseni tavoitteena on selvittää, minkälaiset kielelliset valinnat ja kielenkäyttöön liittyneet elämänvaiheet ovat johtaneet vähemmistökielten uhanalaistumiseen ja millaisten tekijöiden yhteisvaikutus on saanut aikaan kielen katkeamisen tai siirtymisen uusille sukupolville. Kielenvaihdolla tarkoitetaan prosessia, jossa tietyn kielen käyttö ja osaaminen vähenee, siten että kielen puhujamäärä laskee, useimmiten toisen hallinnollisesti tai sosioekonomisesti vahvemman kielen kasvaessa. Tämän lopputuloksena väistyvä kieli katoaa, jos kielenvaihto tapahtuu sen koko puhuma-alueella. Kielen säilyttämisellä puolestaan tarkoitetaan esimerkiksi kielen käyttöympäristöjen eli domeenien ja kielitaidon suhteellista kestävyyttä, sitä, että jotkin henkilöt jatkavat kielen käyttämistä eri ympäristöissä muun yhteisön vaihtaessa kieltä (Hornberger & Coronel-Molina 2004). Tätä tutkitaan usein tarkastelemalla domeeneja ja tilanteita, joissa kieltä ei enää käytetä tai joissa se on korvautunut toisella kielellä (Pauwels 2004: 719). Teen itsekin näin. Kiinnostuksen kohteenani on enemmän kielenvaihdon prosessi kuin mikään yksittäinen kielenvaihdon piste. Tällaisen painotuksen voi katsoa olevan pelkän kielenvaihdon asteen selvittämistä tuloksellisempi (Grenoble 2011: 38; Gal 1979: 3). Ilman laajempia tutkimuksia on perusteetonta julistaa yhteisöjen olevan millään tietyllä kielenvaihdon asteella, erityisesti, kun prosessin etenemisen mallista ei vaikuta olevan vielä tarkkaa tietoa. Hyvin pienten kielten tilaa voi olla helpompi kuvata, mutta suurten kielten tilaa arvioitaessa on mielestäni pakko olla erittäin varovainen. Yleisesti ottaen tiedetään, että lapset eivät ilmeisesti opi karjalaa laajamittaisesti yhdessäkään karjalaisessa yhteisössä (Pasanen 2006: 121). Tämä tarkoittaa sitä, että kyseessä olisi kaikkien ikäluokkien yleisesti osaama kieli, jota pienetkin lapset käyttäisivät keskenään. Tällainen väite ei missään nimessä tarkoita sitä, etteivätkö lapset yksittäisissä perheissä voisi osata karjalaa. Toisaalta on viitteitä siitä, että komin kieli on joissain kylissä yhä vallalla oleva käyttökieli (Leinonen 2006: 243). Ei ole kuitenkaan mitään tietoa siitä, mikä on kielen säilymisen alueellinen ulottuvuus Komissa, ja kuinka yhteisöt eri puolilla kielen puhuma-aluetta eroavat toisistaan. Tutkimukseni perusolettamus on, että kielenvaihdon eteneminen näkyy epäilemättä hyvin erilaisilla tutkimusmenetelmillä. Esimerkiksi Teksasin tšekkiläisten kielenvaihdon etenemistä on seurattu hautakivien muistokirjoitusten tekstejä ajoittamalla (Cox et al. 2010). Toisaalta tutkimustapa voi heijastaa ilmiötä vain tietyiltä osin tai tuloksessa voi olla ajallinen viive, joka ei ehkä tule esiin muuten kuin eri

metodeja yhdistelemällä. Tätä tiettyyn metodiin piilevää viivettä on arvioitava kunkin metodin kohdalla erikseen.

Tutkin sitä, millaisia motivaatioita ja mahdollisuuksia vähemmistökielen puhujilla tällä hetkellä on säilyttää vähemmistökieltä. Motivaatio ja käytännön mahdollisuudet eivät välttämättä kohtaa toisiaan, mutta ainakin on syytä pyrkiä kuvaamaan, millaista tämä mahdollinen kohtaamattomuus on. Näin ollen keskeisiä tutkimuskysymyksiä ovat:

1. Kielenvaihdon vaiheiden rekonstruointi kyläkohtaisesti
2. Kielenvaihdon mekanismin ja etenemisen kuvaaminen tutkittavissa yhteisöissä
3. Kielenkäytön domeenien muutoksen arviointi
4. Kieltä vaihtaneiden ja säilyttäneiden kielellisten verkostojen mallinnus
5. Erojen ja yhtäläisyyksien asettaminen tasavaltojen kontekstiin
6. Sosiolingvistisen kenttätyöaineiston käyttömahdollisuuksien ja kehittämistarpeiden arviointi

Kielenvaihdon ajatellaan usein etenevän epävakaan kaksikielisyyden kautta (Austin & Sallabank 2011: 1). Näin ollen kielenvaihdon kulun rekonstruointiin kuuluu mielestäni oleellisesti yhteisön kaksikielisyyden kehittymisen mallintaminen. Metodologisesti on tarpeellista erottaa toisistaan kaksikielisyyden kehittymiseen johtaneet syyt niistä, joiden takia tämä monikielisyys on jatkunut tai hävinnyt (Liebersson 1970: 14).

Tutkimuksessani otan tämän jaon huomioon. Kielenvaihdon etenemistä kuvataan usein Einar Haugenin kehittämällä mallilla (ks. Haugen 1953: 370). Tämän mukaan kielenvaihto etenisi seuraavalla tavalla:

$$A > Ab > AB > aB > B$$

A kuvaa väistyvää ja B yleistyvää kieltä. Väliin oletetaan kolme kaksikielisyyden vaihetta, joissa dominoiva kieli vaihtuu vähemmistökielestä enemmistökieleksi. Mallin keskelle oletetaan tila, jossa kielitaito olisi tasapainoinen molemmissa kielissä. Haugen itse määrittelee kaksikieliseksi henkilön, joka osaa tuottaa mielekkäitä lauseita toisella kielellä äidinkieltensä lisäksi (Haugen 1953: 7). Tällainen lavea määritelmä on monin tavoin ongelmallinen, mutta selkeästi kaksikielisyyden tutkijat ovat liikkuneet viime aikoina pois tiukasta kahden kielen täydellistä osaamista vaativasta kaksikielisyyden

määritelmästä: kaksikielisyys on nähtävä jonain muuna, kuin kahden eri kielellisen kompetenssin summana, länsimainen ajatus yksikielisydestä ei ole ainoa vaihtoehto (Mohanty & Perregaux 1997: 230). Käsitteenä kieli tai kielitaito ovat hyvin pitkälle problematisoitavissa, ja esimerkiksi Jan Blommaert ja Ben Rampton kuvailevat *kieltä*, *äidinkieltä* ja *natiivipuhujaa* ideologisiksi konstruktioiksi, jotka sopivat tutkimuksen kohteiksi, mutta eivät sosiolingvistin varsinaisiksi työkaluiksi (Blommaert & Rampton 2011: 5). Blommaertin usein esittämää ajatusta modernin ajan *superdiverssyydestä* voi puolestaan tarkastella senkin kautta, että esimerkiksi Venäjän sukukansa-alueilla 1800-luku tai 1950-luku saattaa näyttää monikielisyuden tai monikansallisuuden huippuhetkeltä 2000-luvun sijaan. En itse osaa sanoa kannatanko Blommaertin radikaalia ajattelutapaa, mutta sinällään tällaisia näkemyksiä on pakko ottaa huomioon.

Vähemmistökieliä tutkittatessa edellä mainittujen lisäksi käsitte kuten *etninen ryhmä* nousee jatkuvasti esiin. Erityisesti nuorten kielenkäyttöä tutkineen Ben Ramptonin mukaan viime vuosikymmeninä tutkijoiden käsitys etnisyydestä on muuttunut ja nykyään tällaisia kategorioita ei välttämättä voi nähdä itsestään selvinä tai pysyvinä. Käsitteiden kuten *etninen ryhmä* tai *kieli* ollessa vähemmän yksiselitteisesti tunnistettavia on samalla muuttunut vaikeammaksi kuvata tietyn joukon tapaa käyttää kieltä. (Rampton 2006: 18.)

Meksikossa puhuttuja zapoteekkikieliä tutkinut Mark Sicoli on huomauttanut, että kielenvaihto käsitetään usein kahden ideologian kautta. Ensimmäinen näistä liittyy ihmisten toimijuuteen. Siihen, että heidän valintansa perustuisivat tietoisin päätöksiin ja laskelmointiin. Toinen puolestaan liittyy tapaan nähdä kaksikielisyys eräänlaisena välivaiheena yksikielisestä tilasta toiseen. (Sicoli 2011: 161). Pyrin ottamaan huomioon Sicolin ajatuksen yksilön toimijuudesta osana laajempia yhteisöllisiä käytänteitä, paikallista historiaa ja kulttuurisia malleja (Sicoli 2011: 173). Ei voi olettaa, että tutkijoilla voisi olla taustatietoa tiettyjen paikallisyhteisöjen kaksikielisyuden asteesta tai tavoista eri aikoina. Tästä lähtökohdasta lähdin itsekkin määrittelemään kielenvaihtoa hyvin varovasti, sillä monet sinällään yksinkertaiset määritelmät eri käsikirjoissakin sisältävät Sicolin mainitseman oletuksen toimijuudesta. Ei ole selvää, kuinka määritellä *kielen puhuja* tai *etnisen ryhmän edustaja*. Ihmisten toimijuus ei myöskään ole helposti arvioitavissa. On helppo sanoa ihmisten vaihtaneen kieltä, olleen opettamatta sitä lapsille tai jonkun jättäneen oppimatta sitä. Väittäisin kuitenkin tähän problematisointiin

nojaten, etteivät tällaiset roolit välttämättä oikeasti kuvaa ihmisten toimijuutta kielenvaihdon aikana. Otan tämän huomioon analyysia tehdessäni ja tutkimuskysymyksiä aineistoon peilattessani.

Työtä varten analysoimastani materiaalista muodostuu sosiolingvistinen aineistokorpus, jonka avulla työn tuloksia on mahdollista arvioida ja työstää eteenpäin uuden aineiston kertyessä. Tämä aineistokorpus liittyy laajemmin tavoitteeseeni kehittää sosiolingvististen kenttätöiden metodiikkaa ja järjestelmällisyyttä. Olen aiemmin soveltanut vastaavaa aineiston lajittelutapaa Vuokkiniemeltä ja Viteleeltä vuosina 2004 ja 2010 kerättyihin aineistoihin ja talvella 2013 laajennan sen muun muassa Säämäjärven ja Lihoslavlän aineistoihin.

1.3. Tutkimuksen tausta

Viimeisen kymmenen vuoden aikana Helsingin yliopistosta on tehty säännöllisesti kenttätömatkoja Karjalaan. Tavoitteena on ollut perehdyttää opiskelijoita kenttätömetodiikkaan ja rohkaista heitä jatkamaan itsenäistä työskentelyä. Kerätty aineisto on keskittynyt kielisosiologiaan ja paikannimistöön. Materiaaleja on käsitelty aikaisemmin, mutta kokonaan analysoimattomia aineistoja on vielä jonkin verran. Kattavampia raportteja ja analyysseja on tehty Vuokkiniemen ja Vitelen aineistoista (Kuokkala 2004; Kuokkala et al. 2004; Partanen 2013). Vien tätä tutkimusta eteenpäin vertaamalla kahta vuosina 2012 ja 2013 kerättyä aineistoa. Keräysalueet olivat Tuuksa Karjalassa ja Koigort Komissa. Tässä tutkimuksessa esittelemäni Koigortin aineisto on ensimmäinen tapaustutkimus kielenvaihdosta Komissa. Tämä kytkeytyy muissa Komin tasavallan osissa viime vuosina aloitettuun kielisosiologisen aineiston keräystyöhön. Aineistoilla on haluttu saada tietoa alueilla puhutuista kielistä ja siitä, kuinka niiden tilanne on eri aikoina muuttunut. Aineisto koostuu osittain strukturoiduista haastatteluista, joihin voi soveltaa erilaisia analyysimalleja. Tutkimus hyödyntää sekä nauhoitettuja haastatteluja että erilaisia paikan päällä tehtyjä muistiinpanoja.

Molemmissa nyt tutkimissani yhteisöissä paikallinen suomalais-ugrilainen kieli on enenevässä määrin korvautunut venäjällä sekä perheiden että julkisten tilojen pääasiallisena käyttökielenä. Venäjä on virallinen hallinnon ja yhteiskunnan kieli, mutta

paikallisilla kielillä on laillista asemaa ainakin virallisesti. Tässä mielessä kyseessä on klassinen kielenvaihdon asetelma, jossa voi olettaa esiintyvän muista vähemmistökielilyhteisöistä tuttuja ilmiöitä. Tällaisia ovat erikielisten domeenien muodostuminen, sukupolvelta toiselle välittyvän kielitaidon häiriintyminen, koodinvaihdon yleistyminen, eri kieliä yhdistelevien kielimuotojen synty sekä kontaktissa olevien kielten toisistaan eroava prestiisi. Lähden liikkeelle hypoteesista, että nuoremmat sukupolvet osaavat alueilla vanhastaan puhuttuja kieliä vanhempiaan huonommin. Toinen oletus on, että yhteisössä olisi kieltä eri tavoin osaavia henkilöitä.

Tutkimuksessa hyödyntämäni ajattelutapa on syntynyt muun muassa Nancy Dorianin huomiosta, että tietyissä kielenvaihdon tilanteissa poikkeuksellista ei ole enää se, että kieli vaihtuu, vaan että tietyt yksilöt kaikesta huolimatta säilyttävät sitä. Vaikka kielenvaihtoa pois kymristä oli pohjustettu jo satoja vuosia sitten, löysi Dorian yhä yllättävän paljon kieltä osaavia ja käyttäviä henkilöitä. Myös hän kiinnittää huomiota varsinaisen päätöksen puuttumiseen – on hyvin vaikea väittää, että joku olisi *valinnut* vaihtavansa tai säilyttävänsä kieltä. (Dorian 1994: 116–117.) Käsittääkseni omaa työtäni vastaavissa tutkimuksissa informanteiksi on usein valittu kieltä vielä nykyään käyttäviä ja osaavia henkilöitä, mikä näkyy osittain myös omassa aineistossani. Toisaalta viime vuosien kenttätyömatkoilla on vahvistunut ajatus siitä, että yleensä haastateltujen kieltä osaavien lisäksi olisi välttämätöntä haastatella kaikkia paikallisyhteisön etnisiä ryhmiä ja ikäluokkia. Tämä tavoite ei vielä täysin toteudu tässä tutkimuksessa, mutta tulee eittämättä ohjaamaan tulevaa työtä. Monikielisiä yhteisöjä tutkittaessa on kysyttävä, onko tutkimusaihe välttämättä mikään tietty kieli, vai täytyisikö pikemminkin tarkastella koko yhteisössä tapahtuvaa kielenkäyttöä. Vaikka oma aineistoni on keskittynyt karjalaan ja komiin, ei muita paikallisia vähemmistökieliä kuten inkerinsuomea tai valkovenäjää ole lähtökohtaisesti suljettu tutkimuksen ulkopuolelle. Osa haastatteluista on tehty venäjäksi, sillä kielenvaihdon nykyisessä tilanteessa yhteisöihin kuuluu runsaasti kielenvaihdon jo läpikäyneitä henkilöitä, joita ei ole mielekästä sulkea tutkimuksen ulkopuolelle.

Tuuxsa ja Koigort valittiin tutkimuskohteiksi muun muassa sillä perusteella, että näillä alueilla ei ole tehty tutkimusta pitkään aikaan. Esimerkiksi laajoja kenttätöitä Karjalassa tehnyt Pertti Virtaranta ei koskaan käynyt Tuuksessa, vaikka hänen vuonna 1966 tekemällään tutkimusmatkalla etnomusikologi Erkki Ala-Könni sattuikin vierailemaan

tässä yhteisössä (Yli-Paavola 1993: 61). Myös Koigortin alueella puhuttu komin murre on historiallisesti erittäin tärkeä, eivätkä Syktyvkarin yliopiston opiskelijat olleet käyneet täällä aiemmin. Nyt keskenään vertailluiksi tutkimuskohteiksi ne valikoituivat siis jossain määrin sattumanvaraisesti, mutta aiempien tutkimusten perusteella ei ole syytä olettaa, että nyt käsitellyt yhteisöt poikkeaisivat olennaisella tavalla tasavaltojen muista maaseutuyhteisöistä. Aiempien tapaustutkimusten puuttuminen pakottaa valitsemaan tutkimuskohteet melko sattumanvaraisesti. Jokainen kieliyhteisö on mikrotason muuttujiltaan ainutlaatuinen, joten on tapauskohtaisesti kysyttävä, kuinka samanlaisia tutkimuskohteet oikeasti ovat (Grenoble & Whaley 1998: 28). Mielestäni karjalan ja komin vertailulle on erittäin hyvät edellytykset, jotka työssäni pyrin tuomaan esiin.

Luonnollisesti pro gradua laajempi tutkimus vaatisi vastaavaa laadullista aineistoa eri puolilta kielten puhuma-alueita. Erityisesti näin on tässä tilanteessa, jossa kielten taksonominen jaotteluun ei ole yksiselitteinen. Tutkimusaineistoni koostuu pääosin karjalan livvin murretta ja komisyrjäänin Ylä-Sysolan murretta puhuvien informanttien haastatteluista. Livvin suhde muihin Karjalan kielimuotoihin ei ole yksiselitteinen. Karjalan kielellä tarkoitetaan varsinaiskarjalaa ja livviä. Varsinaiskarjalaa edustavat vienankarjala ja etelä-karjala. Varsinaiskarjala ja livvi eroavat toisistaan monin tavoin. Tämän lisäksi komin Ylä-Sysolan murre jakaa monia piirteitä usein omana kielenään pidetyn komipermjakin kanssa. Sitä on kuvattu linkiksi näiden kielimuotojen välillä, joka kuitenkin kuuluisi yhteen komisyrjäänin etelämurteiden kanssa (Žilina 1975: 3–4). En ota asiaan itse kantaa, vaikka sinällään onkin merkittävää, että monine komipermjakin kanssa jaettuine piirteineen Ylä-Sysolan murteessa on komisyrjäänin kirjakielelle vieraita piirteitä. Puhuessani karjalasta ja komista tarkoitan ensisijaisesti Karjalan ja Komin tasavalloissa puhuttuja kieliä ottamatta kantaa niiden suhteisiin eri murteisiin tai lähisukukieliin.

1.4. Tutkimuksen konteksti

Karjala ja komi ovat suomalais-ugrilaisia kieliä, jotka edustavat tämän kieliperheen eri haaroja. Karjala on itämerensuomalainen kieli ja komi permiläinen. Karjalan lähisukukieliä puhutaan pääasiassa karjalan puhuma-alueesta itään ja länteen, siinä missä komin sukukieliä puhutaan tasavallan eteläpuolella. Keskenään kielet eivät ole

lainkaan ymmärrettäviä, eikä niiden sukulaisuus ole tämän tutkimuksen kannalta oleellista. Kielisukulaisuutta enemmän niitä yhdistävät kansojen elinkeinojen samankaltaisuus, alueiden maantieteellisen ympäristön samankaltaisuus, viimeisen tuhatvuotisen aikainen historiallinen kehitys sekä nykyinen asema Venäjän vähemmistökielinä. Esitän aluksi yhteenvedon Karjalasta ja Komista, mikä auttaa hahmottamaan käsiteltävien kielten ja alueiden kokoluokkaa ja puhumaympäristöä.

	Karjala	Komi
Väkiluku (etninen ryhmä) ¹	60 000	350 000
Väkiluku (puhujat) ²	15 000	161 000
Väkiluku (koko tasavalta, 2010)	643 548	901 189
Pinta-ala	172 400 km ²	416 800 km ²
Väestötiheys	3,73 h / km ²	2,17 h / km ²
Slaavilaiskontaktin alku	1100-luku	1100-luku
Nykyisen kirjakielen synty	1980-luku	1930-luku
Ortografiareformit	1937, 1990	1920, 1930
Sanaston kehittäminen	1980-luvulta	1920-luvulta
Virallinen asema	Laki kansallisten kielten suojelusta	1992

Taulukko 1. Karjalan ja Komin perustiedot

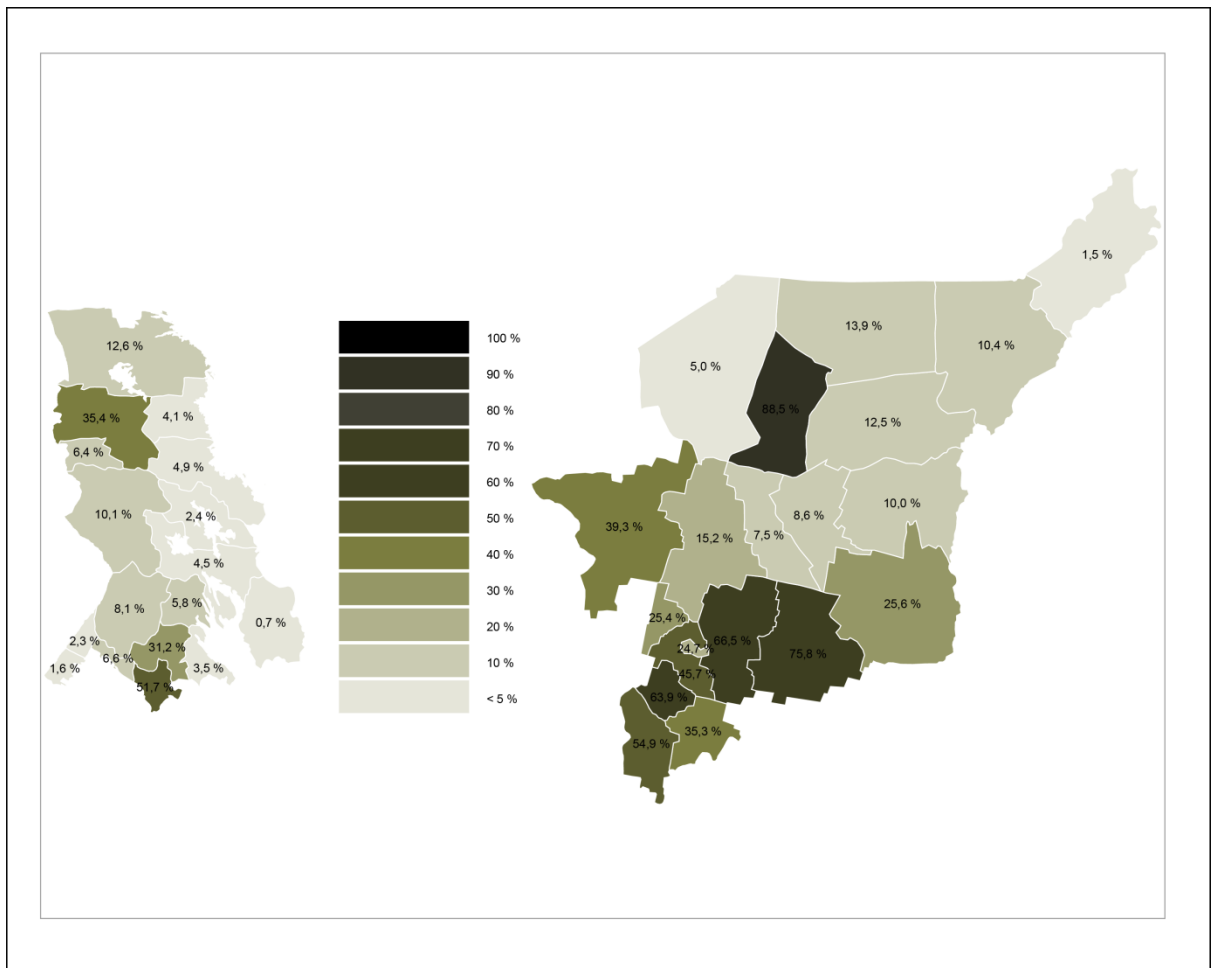
Yhtäläisyyksistään huolimatta Karjala ja Komi eroavat hyvin paljon toisistaan sekä alueeltaan että etniseltä koostumukseltaan. Komi on yli puolet suurempi kuin Karjala. Tämä heijastuu Komin suuremmassa väestömäärässä, ja komeja onkin lähes kuusi kertaa enemmän kuin karjalaisia. Tilastojen käyttöönliittyy silti monenlaisia ongelmia. On täysin mahdoton tietää, millaisilla perusteilla ja ohjeilla tietyillä alueilla toimineet väestönlaskijat ovat työskennelleet. Venäjän väestönlaskennat eivät salli saman henkilön kuuluvan useampaan etniseen ryhmään tai ilmoittavan itselleen useampaa äidinkieltä, mikä mallina sopii erittäin huonosti Karjalan ja Komin kaltaisiin monietnisiin alueisiin. Joka tapauksessa uhanalaisia kieliä tutkittaessa on jo kauan sitten havaittu, että kielen kokoa keskeisempi muuttuja niiden tilaa arvioitaessa on kielen

¹ Venäjän väestönlaskennat 2010.

² Venäjän väestönlaskennat 2010.

käyttö sekä siirtyminen lapsille (Fishman 1991). Tässä mielessä kielten erilainen suuruusluokka ei ole este niiden vertailulle. Riho Grünthal on todennut vepsän ja mordvan kielten uhanalaisuutta tarkastellessaan, että kielten huomattavan suuresta kokoerosta huolimatta niiden uhanalaistumiseen johtaneet syyt ovat hyvin samanlaisia (Grünthal 2009: 277–278). Molempia kieliä voi myös pitää siinä mielessä suurina, että ne eivät edusta maailman kielille tyypillisimpiä tuhansien puhujien kieliä (Krauss 1998: 105). Keskiuurina vaarantuneita tai uhanalaisia vähemmistökielinä ne ovat samassa mittakaavassa.

Alla oleva kartta näyttää Karjalan ja Komin tasavaltojen maantieteellisen sijainnin toisiinsa. Käsittelen siihen merkityt väestötiedot tarkemmin seuraavalla sivulla.

Kartta 1. Karjalan ja Komin tasavallat kooltaan ja sijainniltaan oikeassa mittakaavassa. Karjalaisten ja Komien prosentuaalinen osuus väestöstä on merkitty tummalla värillä. (Huom! Kielten puhuma-alueet ovat karttaan merkittyjä alueita laajemmat.)

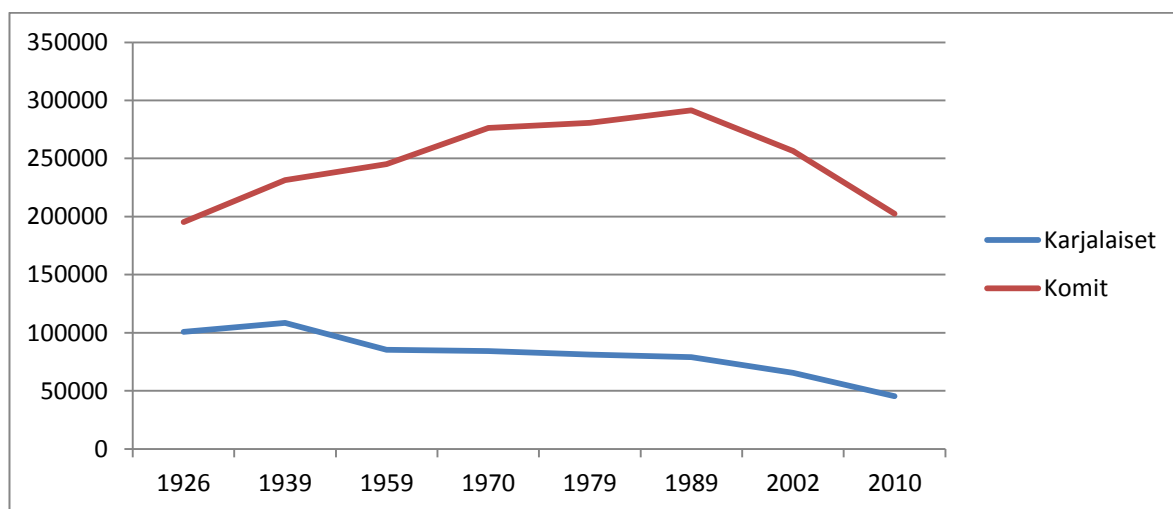
Molempien kielten slaavilaiskontaktit ovat ilmeisesti olleet käynnissä jo 1100-luvulla, vaikka karjalalla itämerensuomalaisena kielenä on tätä pidempi historia slaavilaiskontakteissaan. Toisaalta venäläisten ja komien kontaktista tuolloin on kronikkatietoja, joten ei ole selvää milloin kontakti oikeasti muuttui intensiivisemmäksi. Karjalaan suuntautui kuitenkin viimeistään tuolloin esivenäläistä muuttoliikettä, minkä lisäksi Novgorod alkoi kerätä Komin alueilta veroja, joten venäläiskontaktin aikasyvyudessa on paljon samaa. (Sarhimaa 1995: 204; Leinonen 2006: 235; Bondarenko 2000: 34). On olemassa melko varhaisia kuvauksia karjalaisten ja komien perinteisistä uskonnoista ja tavoista (esimerkiksi Holmberg 1914 komeista), mutta jo näihin sisältyy tieto venäläislähtöisten perinteiden varhaisesta omaksumisesta. Nykyään ortodoksisuus on molempien kansojen pääasiassa harjoittama uskonto. Erityisesti paikallistasolla Karjalassa on havaittavissa kulttuurillista ja kielellistä yhdentymistä itämerensuomalaisten ja slaavien kesken (Sarhimaa 1995: 193). Myös Komissa on hyvin yleistä, että esimerkiksi perinteiset laulut ja tarinat sisältävät runsaasti venäläisiä elementtejä (Filippova 2003). Tästä kontaktista huolimatta karjala ja komi ovat olleet aiemmin enemmistökieliä näillä alueilla. Nykyäänkin iäkkäimmät informantit ovat usein kasvaneet kokonaan karjalan- tai kominkielisessä ympäristössä, mikä osaltaan vahvistaa kuvaa hyvin äskettäin kehittyneestä laajasta kaksikielisyydestä. Karjalan, komin ja venäjän puhuma-alueet ovat olleet kauan melko stabiileja. Esimerkiksi Arkangelin piirin ja Komin tasavallan rajalla näyttää olleen pitkäaikainen kieliraja, joka on ollut samalla kaupan ja liikkumisen rajapinta. Marja Leinonen on tarkastellut varhaisten matkamiesten kuvauksia 1600-luvulta lähtien, ja tuolloiset maantieteelliset kielirajat näyttävät vastaavan nykyisiä (Leinonen 2006: 236–237). Karjalaisia siirtyi 1600-luvulla suurissa määrin Tveriin, mistä muodostuivat nykyiset tverinkarjalaiset alueet. Tämä toisaalta pienensi rajusti väestömäärää näillä alueilla. (Laasonen 2005). Komin tasavallassa tietyt alueet ovat venäläistyneet varhain, mutta toisaalta on tapahtunut myös venäläisten assimilaatiota komivaltaisimmilla seuduilla (Bondarenko et al. 2000: 48). Nyt tutkimani alueet vaikuttavat kuitenkin edustavan vanhaa komien ja karjalaisten asutusta. Komia ja karjalaa yhdistää myös vanha paikallishallinnon perinne, *zemstvo*. Tämä luotiin 1800-luvun puolenvälin jälkeen, ja mahdollisti esimerkiksi komikylien koulu- ja postijärjestelmien kehittymisen (Bondarenko 2000: 79–80). Tämä Pohjois-Venäjälle yhteinen erotti niitä eteläisemmistä seuduista, joilla maaorjuus oli ollut aiemmin yleistä. Nyt tutkituilla alueilla on siis tietyssä mielessä vanha itsenäisen toimimisen perinne.

1900-luvun aikana molemmat alueet ovat muuttuneet erittäin monikansallisiksi. Anneli Sarhimaan mukaan esimerkiksi karjalaisessa Paatenen kylässä asui 90-luvun alussa yli 60 eri kansallisuutta (Sarhimaa 1999). Kartta 1 näyttää karjalaisten ja komien jakautumisen vuoden 2010 väestönlaskennan mukaan (Lähde: Karjalan ja Komin tasavaltojen tilastokeskukset). Karjalaisten määrä on suuri alueilla pohjoisessa Kostamuksen kaupungin pohjoispuolella ja Aunuksen kaupungin länsipuolella. Nyt tutkimani Tuuksen kylä sijaitsee jälkimmäisellä alueella. Näiden lisäksi Prääsän piirissä karjalaisten osuus on verrattain korkea (Klementyev et al. 2012: 3). Karjalaisia asuu yleisesti ottaen tasaisesti sekä kaupungeissa että maaseudulla. Poikkeus on Kostamuksen kaupunkipiiri, jonka maaseudulla karjalaisia on 53,7 % väestöstä.

Komien maantieteellinen jakautuminen heijastelee Karjalan mallia, jossa keskittymät ovat sekä etelässä että pohjoisessa. Komit ovat kuitenkin säilyneet enemmistönä karjalaa laajemmalla alueella. Nämä piirit ovat Komin tasavallan eteläosassa, ja niiden välillä on maantieteellinen yhteys. Pohjoinen Ižman alue on kaikkein komivaltaisimman. Muilla pohjoisilla alueilla komien osuus väestöstä on pieni, mikä selittyy tämän alueen jo harvalla asutuksella sekä suurien öljyvarojen tuomalla uudella väestöllä. Olen haastatellut jonkin verran pohjoisen komeja Ižman ja Intan piireistä (n=3 ja n=1), ja heiltä saatujen tietojen perusteella kielen tila näyttää olevan monissa kylissä vakaa. Vastaavat tilastot esimerkiksi Walesista osoittavat, että kymrin kieltä voi pitää uhanalaisena myös niillä alueilla, joilla kielen puhujia on kaikkein eniten. Kuitenkaan kaikkein vähiten iirinkielisiltäkään alueilta kieli ei ollut kadonnut vielä 1980 alussa tarkasteltaessa – prosenttimääristä ei voi päätellä kielen tilaa (Ambrose & Williams 1981: 69–70). Tämä pitää mahdollisesti paikkansa karjalan ja komin kohdalla. Ajattelisin kuitenkin, että tämä olisi syytä ottaa huomioon esimerkiksi näiden kielten murteita kuvattaessa, sillä nyt tiettyjen murteiden puhujamäärä voi olla numeerisesti hyvin pieni. Näistä voi tulevaisuudessa olla hyvin vaikea kerätä uutta materiaalia, saati häviävää muistitietoa kuten paikannimistöä.

Sivun 9 kartan kannalta on huomionarvoista, että tänä päivänä kaikkein komilaisimmat alueet Ižma ja Vyčegda olivat vielä 1920-luvulla erittäin huonojen kulkuyhteyksien päässä (Žerebtsov 2005). Yksi tarkasteltava muuttuja voisi täten olla, olivatko

komilaiset tai karjalaiset yhteisöt suhteessa toisiaan eristyneempiä aiemmin, missä vaiheessa tämä on muuttunut ja millä nopeudella.

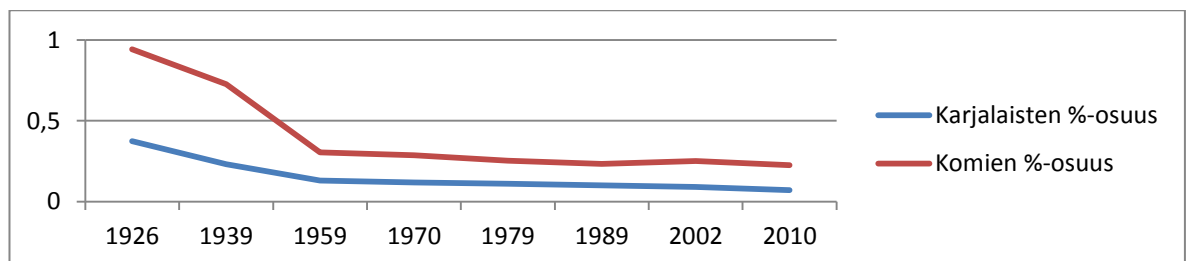
Tilasto 1. Karjalaisten ja komien kokonaismäärän kehitystä tasavaltojen sisällä aikavälillä 1926–2010. Lähde: Venäjän väestönlaskennat.

Tilasto 1 osoittaa karjalaisten määrän pienentyneen jo viimeiset 80 vuotta. Ratkaisevien demografisten muutosten on täytynyt tapahtua 30–50-luvuilla, sillä muutos heidän määrässään on erittäin jyrkkä. Historiallisesti tähän ajankohtaan osuva tapahtuma on toinen maailmansota. Aiemman tutkimuksen perusteella Karjalassa on paikallisyhteisöjä, joissa kielenvaihto on ollut hyvin nopea jo 1930-luvulla syntyneiden perheissä (Partanen 2013: 52). Nopeutuva karjalaisten määrän pieneneminen on havaittavissa Neuvostoliiton hajoamisen jälkeen, mutta se on ajallisesti yhtenevä tasavallan muun väestön vähenemisen kanssa.

Karjalaisista poiketen komien määrä on kasvanut aina Neuvostoliiton hajoamiseen asti. Ensimmäinen hidastuminen heidän määränsä kasvussa on 40-luvulla ja siten samanaikainen karjalaisten kehityksen kanssa. Komin puhujamäärässä tapahtunutta kasvua ei ole syytä tulkita positiiviseksi merkiksi, sillä Seppo Lallukka on laskelmillaan osoittanut, että Venäjän suomalais-ugrilainen väestö ei ylipäättään ole 1900-luvulla kasvanut tavalla, joka olisi ollut odotettavissa tällaiselle suuren syntyvyyden maaseutuväestölle (Lallukka 2008). Hänen mukaansa tälle kadolle ei voi olla muuta selitystä kuin assimilaatio venäläisiin (Lallukka 2008: 27). Suomenruotsalaisia tutkinut

Marika Tandefelt huomauttaa, että keskeisenä assimilaatiota vahvistavana tekijänä on usein pidetty juuri kaupungistumista. Hän mainitsee myös, että kaupungistumisen ja assimilaation suoraa suhdetta on myös epäilty ja kritisoitu. (Tandefelt 1994: 247). Joshua Fishman on todennut urbanisaation vaikuttavan hyvin erilaisiin vähemmistöihin hyvin erilaisissa ympäristöissä (Fishman 1991: 58). Näin ollen ei voi pitää itsestään selvänä, millaisia kielenvaihdon prosesseja tarkalleen kaupungeissa on käynnissä. Tämä olisi jatkotutkimukselle hyvin tärkeä kysymys, sillä vuoden 2010 väestönlaskentojen mukaan karjalaisista 76 % asui kaupungissa (Karjalan tilastokeskus), ja komeistakin lähes puolet (Tsypanov 2009: 208). Oma vielä julkaisematon tutkimusaineistoni Komin pääkaupunki Syktyvkarista viittaa kielenvaihdon olevan lähes tässä ympäristössä lähes välitön ensimmäisen kaupunkiin muuttaneen sukupolven jälkeen. Omat tutkimukseni ovat keskittyneet erityisesti akateemiseen väestöön, mikä voi johtaa vakavasti harhaan, sillä minulla on myös satunnaisia havaintoja alueista ja perheistä, joissa kielenvaihto ei ole edennyt näin nopeasti.

Tietoa komien ja karjalaisten väestömääristä voi verrata tilastoon, jossa kuvataan tasavaltojen nimikkokansallisuuksien prosentuaalisten osuuksien kehittymistä suhteessa kokonaisväestöön.

Tilasto 2. Karjalaisen ja komien prosentuaaliset osuudet väestöstä tasavalloissa

Tästä nähdään, että vielä 1900-luvun alkupuolella komit olivat vahvassa enemmistöasemassa tasavaltansa alueella, mutta karjalaiset eivät olleet. Vuonna 1926 karjalaisia oli vain 37 % Karjalan tasavallan väestöstä. Suomesta siirtyi vuoden 1918 jälkeen erittäin paljon väestöä Karjalaan. Tämä on nostanut heidän osuutensa alueen itämerensuomalaisesta väestöstä melko suureksi. Tässä tulee esiin jo aiemmin esittämäni kysymys tarkastelun rajaamisesta yksittäisiin kieliin. En käsittele aihetta tässä tutkimuksessa tarkemmin, mutta on täysin selvää, että todella huomattavia määriä

karjalaistaustaisia on muuttanut Suomeen myös viime vuosikymmeninä. Anneli Sarhimaan mukaan karjalaisia on muuttanut Suomeen ennen ja jälkeen toista maailmansotaa kymmeniä tuhansia, ja tälläkin hetkellä Suomessa asuisi noin 5000 karjalan puhujaa ja jopa 20 000, jotka ymmärtävät kieltä (Sarhima 2011: 1). Tarkastelen luvussa 4.2. erilaisten perheiden kielellisiä verkostoja. Näissä tapauksissa ei ole Suomeen muuttaneita nuoria sukulaisia, mikä on nähdäkseni jopa melko poikkeuksellista.

Suomi miehitti Karjalaa jatkosodan aikana vuosina 1941–1944. Iäkkäimmät informantit ovat usein oppineet suomea koulussa. Miehityksen tavoite oli alueen suomalaistaminen (Hyytiä 2008: 5). Jo aiemmin Suomen ja Karjalan kesken oli suuria väestönliikkeitä, sillä 1920-luvun alussa noin 10 000 karjalaista pakeni lyhyeksi aikaa Suomeen (Kangaspuro 2000: 132). Tällöin myös suomalaisia kommunisteja siirtyi Karjalaan. Tämä huipentui 1930-luvun alussa, jolloin Karjalaan värvättiin tuhansia amerikansuomalaisia. Eräiden arvioiden mukaan vuonna 1934 Karjalassa asui noin 15 000 suomalaista (Kangaspuro 2000: 247). Myös Komiin on tullut runsaasti vierasta väestöä, erityisesti tänne tuotiin vankeja, joiden määrän arvioidaan olleen 30-luvun lopulla jo yli sata tuhatta (Bondarenko et al. 2000: 195).

Itämerensuomalaisten prosentuaalinen osuus on näin ollen ollut huomattavan suuri. Vuosisadan alussa Karjalassa käytettiin suomea kirjakielenä (Kangaspuro 2000). Neuvostoliiton varhaiseen kielipolitiikkaan kuului uusien kirjakielten kehittäminen, mutta Karjalassa suomen rooli esti karjalan mahdollisuutta vakiintua tällä tavoin. Karjalalle luotiin kyrillinen kirjakieli, mutta se oli käytössä vain vuosina 1937–1940. Tämän jälkeen siirryttiin takaisin suomen käyttöön. (Anttikoski 2003: 31–34). Suomea käytettiin kouluissa aina vuoteen 1956 asti, jolloin Karjalais-suomalainen sosialistinen neuvostotasavalta lakkautettiin. Tämän jälkeenkin suomea opetettiin yksittäisissä kouluissa ja erityisesti vienankarjalassa. Vasta 1980-luvun loppupuolella pystyttiin jatkamaan karjalan kirjakielen kehitystä, minkä tuloksena oli kahden erillisen kirjakielen synty (Zaikov 1993: 40). Voi kuitenkin sanoa, etteivät nämä kirjakielet ole niin vakiintuneita kuin esimerkiksi komin kirjakieli. Ei ole perusteetonta väittää, että tähän on johtanut erityisesti suomen käyttö kirjakielenä. Muissa olosuhteissa olisi voinut olettaa karjalalle kehitetyn kirjakieltä muiden suurempien Neuvostoliiton kielten tapaan.

Karjalasta poiketen komin kirjakieli alkoi vakiintua jo 1800-luvun lopulla ja 1900-luvun alun kirjailijakokoukset johtivat laajaan sanaston kehitykseen (Ludykova 2007). Joshua Fishman on pitänyt tällaisia kongresseja alituttuna sosiolingvistisenä ilmiönä, sillä niistä voi saada tietoa kielensuunnittelun alkuvaiheista, joka on tärkeä myöhemmän kehityksen kannalta (Fishman 1993: 7). Karjalasta poiketen komi tuli jo varhain kouluhin oppiaineeksi ja opetuskieleksi, mikä oli tyypillistä Neuvostoliiton suuremmille kielille (Grenoble 2003: 46). Komin ortografiaa on vaihdettu 1900-luvun mittaan monta kertaa, mutta mielestäni tämän ei tarvitse nähdä katkaisseen koko komin kirjallista traditiota. Pikemminkin tämän voi kyllä ajatella katkenneen 1970-luvun puolivälissä, jolloin komin opetus koulussa lopetettiin. Vielä 1960-luvun lopulla puolet tasavallan kouluista oli toiminut komiksi. Samalla kominkielisten lehtien määrä pudotettiin kolmannekseen. (Žerebtsov 2006). Tämän vaikutukset ovat varmasti olleet erittäin haitallisia, mutta verrattaessa Karjalan tilanteeseen on komia opetettu erittäin paljon kauemmin kouluissa.

Neuvostoliiton koulutusohjelmaan koului erottamattomasti lukutaidottomuuden kitkeminen. Tähän tavoitteeseen myös päästiin. (Grenoble 2003: 46). Esimerkiksi Karjalassa lukutaito nousi 1900-luvun alun 10 %:sta 1930-luvun lopussa 80 %:iin (Klementjev 2008: 48). Kysymykseksi nousee tietysti, mihin kieleen tämä kirjallistuminen on tapahtunut. Vastauksena on yhtäältä venäjä, sillä kaikkialla on alettu opettaa venäjää viimeistään kolmannella luokalla (Grenoble 2003: 46). Silti erityisesti Karjalaan verrattuna Komissa omakielinen luku- ja kirjoitustaito vaikuttaa olleen yleisempää. Karjalasta tiedetään, että kouluopetus venäläistettiin välittömästi 1950-luvulla (Grenoble 2003:57). Tässä mielessä komin kirjallistumisella on ollut karjalaa pidempi historiallinen tausta, suurempi poliittinen ja hallinnollinen tuki sekä joitain vuosikymmeniä kauemmin jatkunut konkreettinen kouluopetus.

Komissa vallitsi ilmeisesti 1940-luvulla nälänhätä, mutta tämän mittakaavasta tai tarkoista tapahtumista ei ole paljoakaan tietoa eri suomalais-ugrilaisilla alueilla. Paikallinen historiankirjoitus tuntuu usein korostavan sodan voittoon tarvittuja saavutuksia, unohtaen inhimillisen kärsimyksen ja paikallisen puutteen. Nälänhätä liittyy ehdottomasti vielä sodan jälkeiseenkin aikaan, sillä saksalaiset joukot olivat tuhonneet paljon maatalousvälineistöä, mutta sodan aikana tehtaat oli valjastettu

sotateollisuuden tarpeisiin. Niiden palauttaminen esimerkiksi normaalin agraarilaitteiston varaosien tuottamiseen oli hidasta. (Ganson 2009: 10–11). Tämä heijastui väistämättä Komiinkin, mikä ei tietenkään itse ollut sota-alueita. Otan aiheen esille sen vuoksi, että nämä nälkävuodet mainitaan usein haastatteluissa. Tähän liittyy monien informanttien henkilöhistorioiden kohdalla myös kuvaus melko sekavista kouluoloista. Kysyttäessä venäjän oppimisesta koulussa saattaa vastaus usein olla, ettei koulussam itään opittu, kun nähtiin nälkää ja pula oli kaikesta. Vielä 1950-luvulla syntyneet informantit kuvaavat kouluissa tehtyjä erikoisjärjestelyjä, jotta kaikkein yksikielisimmät lapset saivat oppimiseensa tarvittavaa kominkielistä tukea. Karjalassa vastaavaan ei törmää, vaikka olenkin kuullut yksittäisiä inkerinsuomalaisten narratiiveja hieman vastaavista tilanteista. Ehkä Komin kaukaisuus ja suuret välimatkat ovat osin vaikuttaneet tähän, ehkä jotkin alueet ovat olleet kaukana valtiovallan keskuksista.

2. Aineisto

2.1. Tutkitut kyläyhteisöt

Esittelen seuraavaksi käsittelemäni kyläyhteisöt. Kyseessä ovat monin tavoin hyvin samanlaiset asutukset, joten käyn ensin läpi niiden yhteisiä piirteitä, minkä jälkeen esittelen ne yksityiskohtaisemmin erikseen. Molemmat kylät ovat vanhoja asutuksia, sillä Tuuksa mainitaan ensimmäisen kerran 1500-luvulla (Koćkurkina1994: 6) ja Koigort vuonna 1586 (Žerebtsov 2000). Nämä on saatettu joskus ymmärtää kylien perustamisvuosiksi, mutta ilmeisesti tämä kertoo lähinnä noina aikoina kasvaneesta hallinnollisesta kirjanpitytyöstä. Kyläyhteisöjen voi olettaa olevan tätä vanhempia.

Valitettavasti minulla ei ole tarkkaa tietoa kummankaan kylän demografisesta rakenteesta. Yleisvaikutelmasta voi sanoa, että nuoria tuntuu olevan verrattain vähän suhteessa muuhun väestöön. Tämä selittyy kyläyhteisöjen rajallisilla opiskelu- ja työmahdollisuuksilla. Nuoret muuttavat pääsääntöisesti opiskelemaan suurempiin kaupunkeihin, joista harva enää palaa. Tämä heijastuu voimakkaasti omassa aineistossani, jossa nuoret ikäluokat ovat aliedustettuina. Tähän liittyy myös metodologisia valintoja ja ongelmia, joita käyn läpi luvussa 2.4.1. analysoidessani aineistonkeruun menetelmiä ja haasteita.

Molempia yhteisöjä ovat myöhemminkin koskettaneet osin samanlaiset valtapoliittiset päätökset. Erityisesti 1950-luvun jälkeen molempiin kyliin on tullut uutta väestöä Neuvostoliiton koulutuspolitiikan myötä, sillä korkeakoulusta valmistuneet eivät saaneet itse valita työpaikkojaan vaan heidät lähetettiin kolmeksi vuodeksi tiettyihin työkohteisiin. Tuuksen asukkaista moni on syntynyt muualta Karjalasta, esimerkiksi Viteleeltä tai Kuujärveltä, mutta moni on tullut kauempaa Venäjältä. Suuri demografinen muutos tapahtui perspektiivittömiksi katsottuja kyliä lakkauttaessa. Sekä Tuuksa että Koigort ovat keskuksia, joihin suljettujen kylien väestöä on siirretty. Koko Karjalassa oli hävinnyt jo vuoteen 1959 tultaessa 2973:sta kylästä 1553, eli siis yli puolet. Vuonna 1989 kyliä oli enää 668. (Klementjev 2008: 61–62). Komissa vuosina 1970–1989 hävisi yli 300 kylää (Žerebtsov 2006). Ero selittynee Karjalan tiheämmällä asutuksella. Tuukseen on tullut 1970-luvulla ihmisiä eritoten Viteleen ja Aunuksen väliin jäävistä kylistä, Koigortiin taas eteläisemmästä Kobrasta ja Koigortia lähellä sijainneista pienemmistä asutuksista.

2.2. Tuuksa

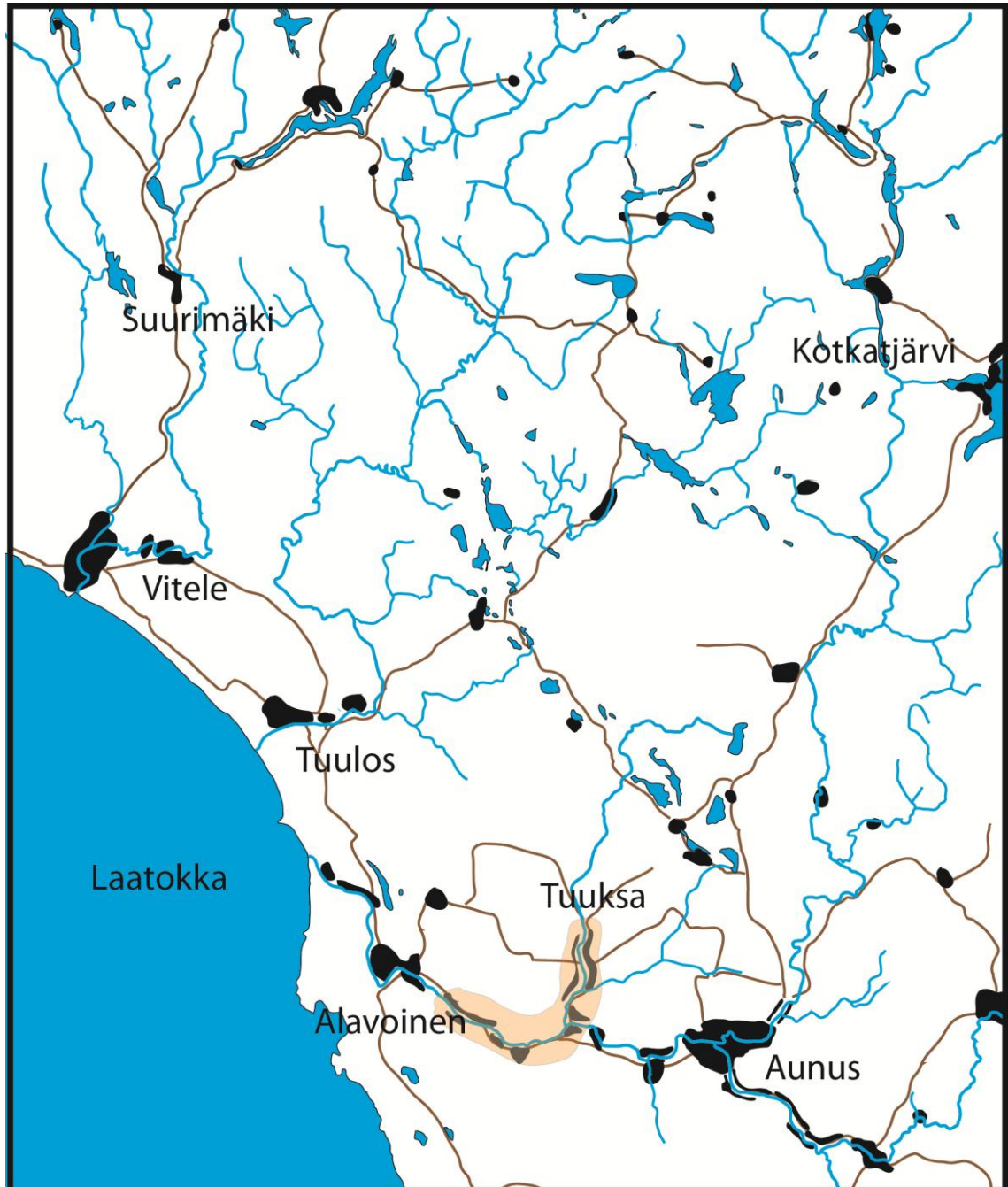
Tuuksen kylä sijaitsee Karjalan tasavallan Aunuksen piirin eteläosassa³. Matkaa Aunuksen kaupunkiin on alle kymmenen kilometriä. Kyläyhteisönä Tuuksa edustaa alueelle tyypillistä joenvarren asutusta. Talot levittäytyvät pitkälle alueelle, ja yksittäiset pikkukylät saattoivat muodostua yksittäisistä taloista. Jo vuodelta 1887 on kirjoituksia, joiden mukaan Tuuksessa olisi ollut kyliä 37, asukkaita 1930 ja talouksia 338. Toisen lähteen mukaan vuonna 1926 Tuuksen kyläneuvoston alueella oli 19 kylää, joissa oli 1435 asukasta 351 taloudessa⁴. Tällä hetkellä Tuuksessa asuu paikallisten asukkaiden arvioiden mukaan 700–1300 henkeä. Tämä antaa jonkinlaisen suuruusluokan. Kylämäisen asutuksen levittäytyessä laajalle on vaikea saada tietoa siitä, millä alueella tarkalleen näin suuri väkijoukko asuu, minkä lisäksi Venäjällä moni pitää itseään kirjoilla synnyinpaikkakunnallaan muutettuaan muualle esimerkiksi opiskelemaan.

Tuuksen varsinainen modernisoituminen alkoi 1920-luvulla. Tällöin esimerkiksi peltotöissä otettiin käyttöön traktoreita. Kylä kasvoi ja 50-luvulla kaksi kolhoosia yhdistettiin. Kylään vedettiin tällöin sähköt. Kylään rakennettiin koulu vuonna 1957,

³ Kylän nimessä on variaatiota, mutta paikalliselta taivutusasulta vaikuttaa Tuuksa : Tuuksen. Mahdollisilta näyttävät myös Tuukse : Tuuksen sekä Tuuksi : Tuuksen.

⁴ Suullinen tiedonanto Tuuksen koulussa kauan työskennelleeltä nyt eläkkeellä olevalta opettajalta Valentina Nikolajevalta. Tietoja on kerätty eri lähteistä koulun museoon.

jolloin oppilaita oli 300. Ihmisten kertomuksissa tähän viitataan vanhana kouluna, jossa toimi myös päiväkoti. Nykyinen koulurakennus on rakennettu tällä vuosituhannella. Nykyään oppilaita on noin 150, esimerkiksi vuonna 2007 heitä oli 166 (Oma Mua 28.6.2007). 1900-luvun jälkipuoliskolla aiemmin kasvanut väestö on alkanut pienentyä.

Kartta 2. Tutkittu alue alhaalla keskellä. Aunus alhaalla oikealla.

Jätän informanttien anonymiteetin säilymisen vuoksi määrittelemättä aivan tarkan kyläosan, jossa työskentelimme. Alueen asukkaat ovat kotoisin joko Tuuksesta tai lähikylistä. Rakennuskanta on verrattain uutta, siten että vanhimmat rakennukset sijaitsevat joen varrella, mutta monin paikoin remontoidaan vanhoja ja rakennetaan uusia taloja. Tuuksen keskustassa olevat kerrostalot puolestaan rakennettiin 1980-luvun alussa, jolloin niihin siirrettiin paljon väestöä pienistä kylistä sovhooseihin. Kuten kartta 2 osoittaa, on kylämäinen asutus lähes yhtenäinen Tuuksesta Aunukseen. Suuri osa tästä asutuksesta on kuulunut samaan vanhaan livvinkieliseen kyläverkostoon. Nykyäänkin Tuuksen alueen ihmiset ovat liikkuneet paljon kylistä toisiin. Monet haastatellut tai heidän vanhempansa ovat syntyneet lähikylissä. Tämä on tyypillistä myös kesinä 2012 ja 2013 tavatuille informanteille, usein vanhemmista tai isovanhemmista toinen oli kotoisin joidenkin kymmenien kilometrien säteeltä eri kylistä. Tämä on hyvin pienimuotoista liikehdintää, joka lienee ollut tyypillistä perinteisille maatalouspainotteisille yhteisöille jo hyvin kauan. Nähtävästi Tuuksesta on jo varhain ollut muuttoliikettä Aunukseen. Nykyäänkin tuuksalaisia vaikutti käyvän täällä töissä. Pidempisuuntaista muuttoliikettä kuvaa yksittäisten vienankarjalaisten asettuminen kylään. Paikalliset tuukselaiset ovat maininneet, että jopa joidenkin kilometrien välimatkoilla olisi tiedostettuja murre-eroja. Tämänkin puolesta paikallisten kielimuotojen jatkotutkimus olisi tärkeää.

Ensimmäiset haastatellut kylään muuttaneet venäläiset ovat muuttaneet tänne 1950-luvulla. Tästä alkaen kylään asettui myös inkerinsuomalaisia, lyydiläisiä ja vepsäläisiä. Käsittelen tutkimuksessani myös heidän kielellisiä valintojaan tässä yhteisössä. On epäselvää, kuinka paljon venäläisiä kylään oikeastaan on muuttanut. Erityisesti nyt tutkituilla alueilla asuu lähinnä yksittäisiä muuta kuin karjalaa äidinkielenään puhuvia.

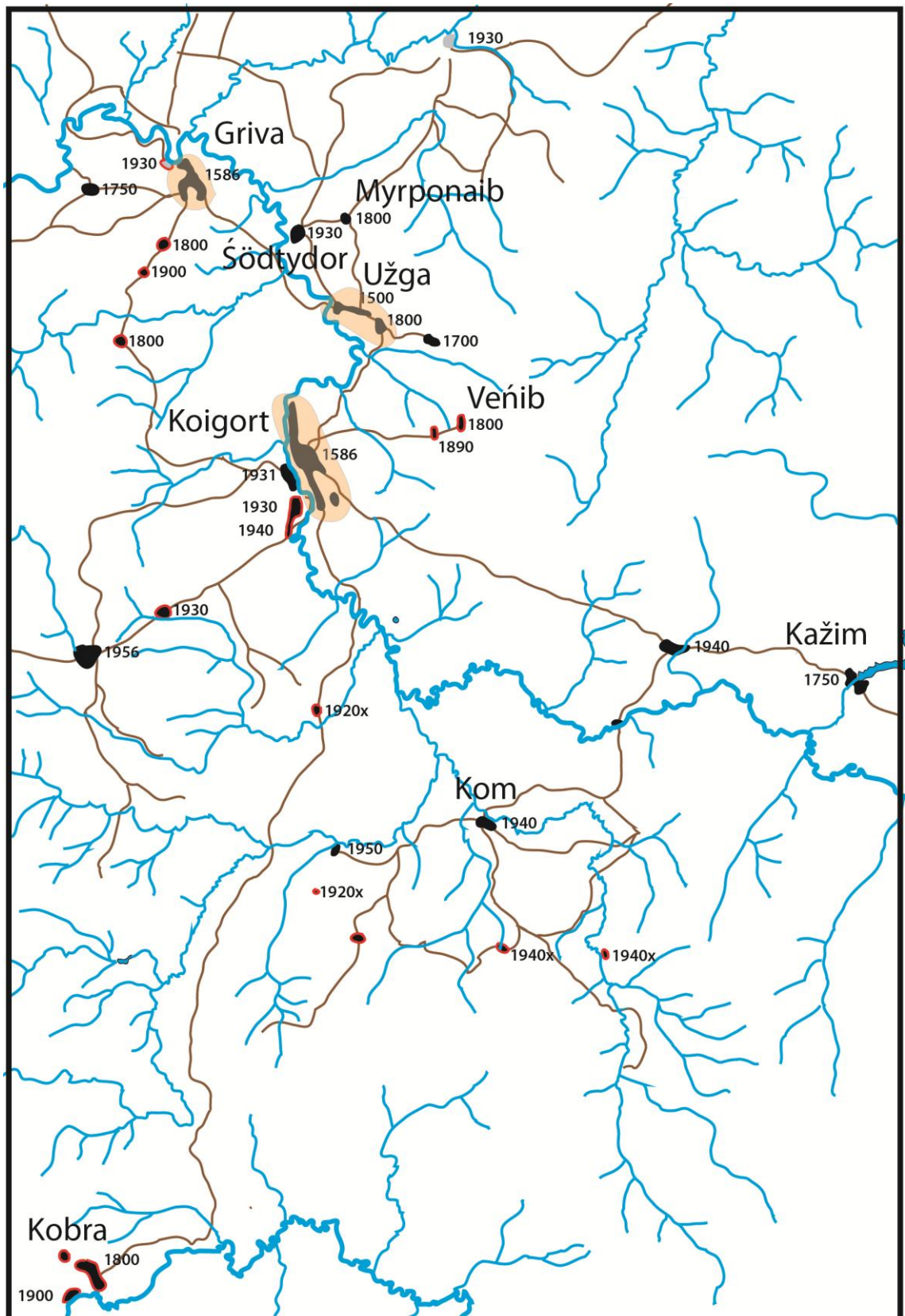
2.3. Koigort

Koigorodok on noin 3000 asukkaan kylä Komin tasavallan eteläosassa. Se on Koigorodokin piirin hallinnollinen keskus. Käytän tässä tutkimuksessa siitä kominkielestä nimeä Koigort. Tuuksen tapaan sekin sijaitsee joen varrella, mutta suuri osa asutuksesta näyttää keskittyvän Sysola-joen vanhan uoman varrelle. Komissa on hyvin tyypillistä, että joet vaihtavat uomaansa yksittäistenkin ihmisten elinaikana. Tuuksasta Koigort eroaa eritoten suurempien asutuskeskusten etäisyydellä. Siinä missä

Tuuksesta Aunukseen ulottuu pienten kylien lähes jatkuva rivi, on Koigort eristyksissä Komin tiheämmin asutuista alueista. Tämä näkyy hyvin samaan mittakaavaan tehdyltä kartalta 3. Lähikyliä ovat Koigortin kylästä kymmenen kilometrin päässä pohjoisessa sijaitsevat Užgan kylä ja kahdenkymmenen kilometrin päässä Grivan kylä. Nämä ovat pienemmät 200 ja 400. Koigortissakin. Kartan vasemmassa alakulmassa on sijainnut Kobran kylä, joka kuuluu samaan murrealueeseen. Muut etelässä sijaitsevat kylät kuten Kom, Kužjol' ja Voktym edustavat uudempaa rakennuskantaa – ensimmäinen on 30-luvulla ja toinen 50-luvulla rakennettu metsänhakuuataajama (Žerebtsov 2000: 183, 390). Užgan lähellä sijaitsee myös metsätyötaajamaksi perustettu Šodtydin. Oma lukunsa on noin 35 kilometrin päässä sijaitseva Kažym, joka on perustettu vuonna 1755 rautatehtaan ympärille (Žerebtsov 2000: 126).

Olen selkeyden vuoksi merkinnyt oheiseen karttaan näiden kylien perustamisvuodet. Olen merkinnyt lakkautetut kylät punaisella reunuksella. En ole tehnyt vastaavia merkintöjä karttaan 2, sillä minulla ei ole valitettavasti ollut käytössäni riittäviä tietoja tällaiseen kuvaukseen koko alueelta Karjalassa. Metsätyötaajamiin tuotiin työntekijöitä Komin tasavallan ulkopuolelta, mutta kaikkien kolhoosien täytyi myös toimittaa näihin työntekijöitä. 30-luvulla Komin metsissä työskentelikin jo 30 000 henkeä. (Žerebtsov 2005). Tämä kytkee ulkopuolisella työvoimalla perustettuja leirejä paikallisyhteisöihin. Myös Komin historiaa tutkinut Žerebtsov on kuvaillut Komissa olleen kaksi paralleelista teollista järjestelmää, joista toinen, työleirien verkosto, ei ollut kytköksissä paikalliseen väestöön. Metsätyöleirit puolestaan olivat. (Žerebtsov 2005). Työleirejä eli gulageja ei ole ollut Koigortin välittömässä läheisyydessä. Toisaalta on mainittava, että myös Karjalassa oli todella paljon metsätyöleirejä, nähtävästi vain huomattavasti vähemmän Aunuksen piirissä ja Tuuksen lähellä.

Seuraavan sivun kartta havainnollistaa Koigortin sijaintia muihin naapurikyliin. Nimet on translitteroitu komilaisista nimistä. Punertavalla värillä on taas merkitty alueet, joilla tutkimusta on tehty. Aiemmin esittämästäni Tuuksen kartasta poiketen tähän on merkitty kylien perustamisvuosia. Ne olivat helposti selvitettävissä (ks. Žerebtsov 2000), ja niissä olleet suuret erot saivat tämän tuntumaan tärkeältä lisätiedolta.

Kartta 3. Koigort keskellä alhaalla ja Griva vasemmassa yläkulmassa. Uusi tie puuttuu kartasta.

Nykyinen Koigortin taajama on kasvanut melko äskettäin vanhojen pienempien kylien päälle, mistä kertovat nykyiset kylänosat Kurgan ja Pogost, joita paikalliset asukkaat yhä mieltävät eri kyliksi. Aiemman Komissa tehdyn työn perusteella tämä vaikuttaa tyypilliseltä kehitykseltä nopeasti kasvaneille piirikeskuksille. Pogostan pohjoispuolella sijaitseva Vador on uudempaa aluetta, ja meille kerrottiin siellä sijainneen aiemmin pääasiassa suota. Maata kohotettiin, kun teitä rakennettiin 50-luvulla. Koigortin kylän vieressä on 1930-luvulla perustettu ja 1950-luvulla nopeasti kasvanut Koidinin taajama (Žerebtsov 2000: 150), jonka paikalla on aiemmin ollut Bazana tunnettu kylänosa. Koidiniä kuvaillaan lähtökohtaisesti venäjänkieliseksi. Valitettavasti en ehtinyt työskentelemään Koidinissä, mutta olen haastatellut muualle Komin tasavaltaan muuttanutta täällä 1950-luvulla syntynyttä miestä. Hän puhuu aktiivisesti vain venäjää, mutta osaa jonkin verran myös komia. Hän kuvaili, kuinka ainoastaan isovanhemmat puhuivat hänelle komia. Tämä sopii muualta saatuun kuvaukseen tällaisista metsätöiden ympärille perustetuista taajamista, eikä ole suoraan verrattavissa muihin alueen perinteisesti kominkielisiin yhteisöihin.

Nyt haastateltiin lähinnä ihmisiä, jotka asuivat Pogostan kylänosassa. Alue on kilometrien pituinen, joten tämä tieto ei vielä paljasta tarkkoja kohteina olleita katuja. Tämä koko alue on Koigortin vanhempaa rakennuskantaa. Alueen iäkkäimmät talot ovat noin satavuotiaita, eikä uusia taloja ole juurikaan rakennettu. Tämä on alue, jossa yksittäiset nuoretkin informantit arvelivat komien asuvan. Tämä oli yksi tärkeä syy sille, että päädyin työskentelemään juuri tällä alueella. Tämä on keskeinen ero Koigortista ja Tuuksesta valittujen tutkimuskohteiden välillä, sillä Tuuksessa työ tehtiin pääasiassa uudemman rakennuskannan alueella. Jälkikäteen ajatellen olisi ollut viisasta keskittää tutkimus Koigortissakin hieman uudempaan kylänosaan, mutta valitettavasti tällaisia päätöksiä on vaikea tehdä itse tutkimustilanteessa, jota aloitettaessa kylää ei vielä tunneta juurikaan.

Koigortin väestö on kasvanut viime aikoina. Erityisesti nuoret perheet rakentavat taloja kylän itäpuolella sijaitseville mäille. Syitä talojen rakentamiseen ovat muun muassa vanhan rakennuskannan hajoaminen sekä asuntojen kalleus. Nuorille perheille tulee paljon edullisemmaksi rakentaa talo kuin ostaa asunto kaupungista. Monet vanhat talot saattavat yhä olla hyvässä kunnossa, mutta tällöinkään niiden varustelutaso ei

välttämättä vastaa viime vuosikymmeninä nousseita vaatimuksia. Tämä ei tarkoita, että Koigort olisi varsinainen kasvukeskus tai että työmahdollisuudet olisivat missään mielessä poikkeuksellisen hyvät. Minulle kerrottiin kuitenkin, että lähiseudulla sijainneista metsätyötaajamista on viimekin vuosina muuttanut taloja rakentavia nuoria perheitä Koigortiin. Haastattelin jonkin verran taloja rakentaneita nuoria, ja käsittelen haastatteluista saatuja tietoja tarkemmin itse aineiston analyysin yhteydessä luvussa 4.2.

Etnografisista haastatteluista käy selkeästi ilmi, että Koigort, Užga ja Griva ovat muiden jo hävinneiden kylien (Venib, Myrponayb, Katyd ja Vadyb) kanssa muodostaneet aiemmin yhteisön, jonka sisällä on liikuttu säännöllisesti kylistä toisiin. Erityisen tärkeitä tälle liikkumiselle näyttävät olleen säännölliset juhlat, joiden vuotuiskierron mukaan vierailtiin aina tietyissä kylissä. Vanha tie kulki kylien halki, ja uudet asfaltoidut tiet rakennettiin vasta sodan jälkeen. Myös autot alkoivat yleistyä tässä vaiheessa. Ennen tätä matka Grivan ja Koigortin välillä kesti jalkaisin kolme tuntia, Koigortin ja Venibin väli kaksi tuntia. Tämä vuorovaikutus näyttää rajoittuneen tälle akselille, eikä ole ulottunut mainittavasti tästä muihin ilmansuuntiin. Samalla tälle alueelle rajoittuu komin Ylä-Sysolan murteen levikki, mikä osaltaan vahvistaa käsitystäni näiden kylien tiiviistä kuulumisesta yhteen. Kaikki iäkkäämmät Koigortissa kasvaneet informantit muistivat käyneensä nuorina Grivassa asti, jonne on vanhaa tietä pitkin noin 40 kilometrin matka. Myös nyt jo hävitetty Kobran kylä on kuulunut tähän samaan verkostoon. Vielä 60–70 -luvuilla esimerkiksi Mihailinpäivää vietettiin Kobrassa, mutta noihin aikoihin perinteinen liikehdintä kylien välillä on mitä ilmeisimmin jo alkanut katketa.

Suomalainen tutkija Anders Sjögren vieraili alueen kylissä vuonna 1827. Tarkalleen hän kävi Užgassa, Koigortissa ja Kažimissa. Hänen muistiinpanoistaan löytyy tieto siitä, että Koigort oli eteläisin hänen löytämänsä komilainen kylä. Hän kertoo muistiinpanoissaan, että Užgassa ja Koigortissa monet eivät osanneet venäjää. Kažim ei hänen mukaansa ollut vanhaa komien aluetta, mutta myös sieltä löytyi Koigortista kotoisin olleita syrjäänimiehiä, jotka olivat tulleet tänne rautatehtaaseen töihin. Sjögrenin vierailun aikana rautatehtaan perustamisesta oli kulunut jo yli 70 vuotta. Hän vieraili alueella vuoden 1827 elokuussa päivinä 8–21. (Ks. lisätietoa Branch 1973.) Sjögrenin tieto Koigortista alueen eteläisimpänä komilaisena kylänä viittaisi siihen, että nykyiset Koigortin eteläpuoliset asutuskeskukset (Kom, Voktym, Il'za) olisivat tosiaan syntyneet

vasta 1930-luvun jälkeisinä metsätyötaajamina, ilman että paikoilla olisi ollut vanhempaa komilaista asutusta. Aineistossani on kuvauksia kaikista näistä kylistä, ja nämä viittaavat kaikki venäjänkielisyyteen.

Mainitsin jo edellä lakkautettujen kylien merkityksestä. Koigortin nykyisen väestön demografiaan on vaikuttanut, että 540 asukkaan Kobran kylä lakkautettiin vuonna 1973. Informanttien joukossa on hyvin paljon kobralaisia tai heidän jälkeläisiään.. Kylien lakkautus on siten yhä käynnissä, että eteläisempien metsätyötaajamien kuten Voktymin lakkauttamista suunnitellaan nytkin. Käsittelen lyhyesti Kobran ja Grivan kyliä, sillä ne ovat selvästi Koigortin lisäksi merkittävimmät komilaiset asutuskeskukset alueella, eikä Kobrankaan merkitys välttämättä ole täysin hävinnyt kylän tultua lakkautetuksi.

2.3.1. Kobran kylä esimerkkinä

Käsittelen lyhyesti Kobran kylästä saamiani tiedonantoja, sillä se havainnollistaa hyvin Etelä-Komissa 1700–1800-luvuilla käynnissä olleita väestönlähtöjä. Ylä-Sysolalta tulleet uudisasukkaat perustivat Kobran kylän vuonna 1747. Tämä on nähtävissä sekä kylän murteesta että perinnekulttuurista. Kylä sijaitsi 64 kilometrin päässä Koigortista (Žerebtsov 2000: 146). Se sijaitsee Kobra-joen varrella, joka Sysolasta poiketen on Vjatkan sivujokia ja laskee siis etelään. Kobrasta on linnuntietä Kiroviin 170 kilometriä, Vjatkaa pitkin luultavasti monta sataa kilometriä. Kirov on silti ollut Kobran asukkaille tärkeämpi kauppakeskus kuin Syktyvkar. Eräskin kobralainen informantti muisteli, kuinka Kirovissa haettiin veneitä jokea pitkin. Aiemmin hän kertoi tarinan, että Kobralla olisi ennen asunut venäläisiä, mutta näiden ajan mittaan kuoltua jäi jäljelle enää komeja:

1	ta og vermy vištavny, patamu što,	1	Sitä en osaa sanoa (milloin Kobra
2	Kobra važön sija čužlöma /	2	perustettiin), sillä Kobra syntyi ja
3	me eššo eg na vöv da i bat' dal'se ez	3	kauan sitten. Minua ei vielä ollut eikä
4	vöv daške da / nija kajlömaoš Sysola	4	ehkä isääkään. He nousivat Sysolaa
5	kužas / i myjkö, Kobra kužas, ročas	5	pitkin jotenkin, Kobraa pitkin nousi
6	kajlömaoš // a ručja stavys nin kuliny,	6	venäläisiä. Mutta venäläiset kaikki jo
7	komijas tol'kö kolécömaoš.	7	kuolivat, vain komeja jäi.

Näyte 1. Informantti 40, nauha 147, [00:13:07], 1.7.2012

Kobran murteen venäläisyydet on jo varhain pantu merkille. On esimerkiksi väitetty, että venäläisperäisiä äänneitä *f* ja *h* voi pitää Kobran murteessa omina foneemeinaan

(Žilina 1975: 14). Näin luultavasti onkin, sillä muun muassa Kobran kylänosien nimissä nämä äänteet ovat yleisiä. Kylänosat kuten *Hutov* ja *Pöt'inök* ovat selvästi lähtöisin venäjän yksittäistalosta ja tilusta tarkoittavista sanoista *хутор* ja *починок*. Tämä viittaisi vielä lähimenneisyydessäkin venäläisten assimiloituneen komeihin.

Kobran kylä lakkautettiin vuonna 1973, jolloin asukkaita oli 563 (Bondarenko 2000: 235–236). Kobrasta on siirretty kokonaisia taloja Koigortiin. Kobrasta lähtöisin olleita sukulaisia asui usein lähellä toisiaan. Tämä tarkoittaa, että kylän lakkauttaminen ei ole täysin tuhonnut Kobrassa merkityksellisiä sosiaalisia verkostoja, vaan kominkieliset suvut ja naapurikunnat ovat sulautuneet muutamassa sukupolvessa Koigortin väestöön. Eräskin informantti oppi venäjää vasta aikuisiällä muutettuaan Kobrasta kaupunkiin opiskelemaan. Toisaalta hän kertoi vanhempiensa ja isovanhempiensa osanneen venäjää, ollen itse jopa erittäin hämmästyntynyt asiaa kysyessän, ikään kuin asia olisi itsestään selvä. Kobra jakautui kolmeen eri kylään ja lukuisiin kylänosiin. Kobran tutkiminen olisi tietysti jo aivan oma aiheensa, mutta vielä joitain vuosia teoriassa täysin mahdollista runsaan kobralaisen väestöpohjan yhä eläessä. Palaan Kobraan tarkastellessani koigortlaisten kielellisiä verkostoja luvussa 4.2.

2.3.2. Grivan kylä poikkeuksena

Jos Kobran kylä olikin suurin lakkautettu kylä, on yhä olemassa oleva Griva myös erityisen huomion arvoinen. Muista alueen kylistä poiketen se on säilynyt pääasiassa kominkielisenä. Tämä tiedostettiin vahvasti naapurikyylissä, ja esimerkiksi Koigortissa tutkimusryhmäämme kehoitettiin jatkuvasti menemään Grivaan. Grivassa on tällä hetkellä noin 450 asukasta, joten se on huomattavasti Koigortia pienempi. Griva on nyt hieman erillään muista kylistä, mutta perinteisesti sen lähellä on ollut paitsi komilaisia kyliä niin myös metsätyötaajamia. Näistä esimerkiksi Vokvadin taajamassa on asunut jopa tuhat henkeä, tieto, jonka useampi grivalainen informantti toisti toisistaan tietämättä.

Griva vertautuu mielenkiintoisella tavalla Kobran kylään, sillä senkin paikannimistöä hallitsee venäjämästä ja komista lähtöisin olevien paikannimien päällekkäisyys. Läsna on tämän tiedon jättämä ambivalenttius – nykyiset asukkaat määrittävät yksiselitteisesti komeiksi.

1	da, roć nog, una tor mijan tani roć	1	Kyllä, venäläiseen tapaan. Monet
2	nogys em. mestajasys. i l'ebed' em,	2	asiat ovat täällä meillä venäjän mallin
3	krasnöj, höt'astavys komi tatön jöz, a	3	mukaisia, paikat. On myös (paikka
4	myjyškö loklima, loöma	4	nimeltään) L'ebed', punainen. Vaikka kaikki ovat täällä komeja, mutta jostain ovat tulleet.

Näyte 2, Informantti 72, nauha 180. 6.7.2012.

Koigort on kylänä kasvanut viime vuosikymmeninä, mutta Griva on pienentynyt. Vielä 1960-luvulla Grivan koulussa oli yli 200 oppilasta, mutta nyt heidän määränsä on vain 46. Lapset vaihtavat koulua Grivasta Koigortiin seitsemännen luokan jälkeen. Tällä hetkellä kaikki opettajat koulussa ovat komeja. Jopa vieraiden kielten opettaja on Užgasta kotoisin oleva komi. Paikallisessa päiväkodissa on yksi venäläinen työntekijä. Eräs informantti arveli, että Grivaan muuttaa uusia ihmisiä lähinnä nimitettyihin virkoihin. Mainittiin, että Grivassa asui jossain vaiheessa azerbaidzanilainen perhe. Ilmeisesti heidänkin lapsensa oppivat Grivassa komia. Kukaan haastateltu kylän asukas ei uskonut, että Grivassa olisi enää venäjää osaamattomia asukkaita. Grivassa työskenneltiin ainoastaan yhtenä päivänä, joten aineisto on liian pieni kattavammalle käsittelylle.

2.4. Tutkimuksen materiaali

Tutkielmassa käyttämäni aineisto pohjautuu Karjalassa Tuuksessa (toukokuu 2012 ja kesäkuu 2013) ja Komin tasavallassa sijaitsevassa Koigortissa (heinäkuu 2012) tehtyyn kenttätööhön. Komissa työ toteutettiin yhdessä Syktyvkarin yliopiston opiskelijoiden kanssa. Tuuksessa työskenneltiin kaksi noin viikon mittaista jaksoa ja Koigortissa kymmenen päivää. Erityisesti Koigortissa tehtiin tutkimusta myös lähikylissä, joiden haastattelut on otettu tutkimuksessa huomioon. Valitettavasti Koigortissa meillä ei ollut useinkaan mahdollisuutta jatkaa kenttätöiden alussa tehtyjä haastatteluja myöhemmin. Tuuksessa puolestaan yksittäisten informanttien haastattelut rakentuvat useamman päivän tapaamisista. Aineiston lyhyt keruu aika luo monenlaisia ongelmia. Yksi muuttuja on, että paikallisyhteisö ei ehtinyt näin lyhyenä aikana tottua ulkopuolisten tutkijoiden läsnäoloon. Ei ole millään muotoa selvää, kuinka tutkijoiden läsnäolo on vaikuttanut informanttien käyttäytymiseen ja vastauksiin. Pidempänä ajanjaksona tutkijaan kiinnitetty huomio voi vähentyä, mikä pienentää ulkopuolisen havainnoijan

aiheuttamaa ongelmaa (Blommaert & Jie 2010: 27–28). Samalla tulee mahdolliseksi vertailla työn eri vaiheissa kerättyä aineistoa, erityisesti nauhoituksia (Blommaert & Jie 2010: 31).

2.4.1. Aineiston keruumetodit

Aineistoa on kerätty lukuisia erilaisia metodeja hyödyntäen. Näihin lukeutuvat sosiolingvistiset ja etnografiset haastattelut, joita täydennettiin osallistuvalla havainnoinnilla. Sosiolingvistiset haastattelut olivat osittain strukturoituja, siten että niissä kaikissa käytettiin pohjaltaan samanlaista kyselykaavaketta [Karjala: Liite 1, Komi: Liite 2]. Kyselykaavake on lomaketyyppinä analysoiva, siten että se keskittyy numeroitavan tiedon sijasta ilmiön syitä ja motiiveja selittäviin avoimiin kysymyksiin (Oppenheim 2006: 13). Haastatteluissa on tavoiteltu normaalia keskustelutilannetta. Eri kysymykset on esitetty keskustelun kululle luontevassa järjestyksessä, siten että informantti on saanut rajatussa määrin kuljettaa keskustelua häntä itseään kiinnostavaan suuntaan. Tietystä mielessä haastattelut muistuttavatkin William Labovin moduulipohjaista haastattelumallia, jossa on mahdollista siirtyä saumattomasti aiheesta toiseen (Milroy & Gordon 2003: 58–59). Keskityn tässä tutkimuksessa aineiston osiin, jotka ensi silmäyksellä voivat vaikuttaa lähes liian yksinkertaisesti kyllä-ei -vastaustyyppiä noudattelevilta. Taulukkoina ja kaaviona esitetty aineisto koostuu näennäisesti rakseista ruutuihin, mutta tämä on kaukana totuudesta. Käytännössä aineisto on huomattavasti tätä vaikeampitulkintaisempaa. Vastaukset, kuten kysymyksetkin, ovat sidoksissa tiettyihin hetkiin haastatteluissa, eikä vastaus läheskään aina ole ollut kyllä tai ei. Käytännössä pidemmistä narratiiveista on jouduttu yksinkertaistamaan melko paljo, minkä takia täydennän analyysia esittelemällä juuri tätä kaaviosta piiloutuvaa diskurssia.

Etnografiset haastattelut kytkeytyivät teemoiltaan kylän historiaan ja yhteisön perinteiseen elämäntapaan. Etnografia saattaa olla harhaanjohtava termi näille haastatteluille, sillä kerääjillä ei ollut etnografista koulutusta. Yleisemmin tätä työskentelytapaa voi luonnehtia kansatieteellisiksi haastatteluiksi, joiden tavoitteena on ollut kartoittaa kokonaisvaltaisesti yhteisön materiaalista kulttuuria ja muistitietoa. Näin ollen ne vertautuvat hyvin 1900-luvun aikana eri sukukielten parissa harjoitettuun haastatteluperinteeseen, joiden keskeisin tarkoitus oli murreaineiston kartuttaminen. Etnografisten haastattelujen suurempi määrä Komissa näkyy epäsuhtana Tuuksen ja

Koigortin aineistoissa. Varsinaisesti kielisosiologista dataa on jälkimmäisestä usein huomattavasti vähemmän. Toisaalta tämä muistitietoa käsittelevä aineisto mahdollistaa Koigortin historiallisen kontekstin hyvän hahmottamisen. Otan tutkimukseni lopuksi kantaa näiden erilaisten lähestymistapojen hyviin ja huonoihin puoliin.

Perinteisiä kielennäytteitä kuunnellessa syntyy vaikutelma, että haastattelija on pyrkinyt mahdollisimman paljon häivyttämään itseään kuulumattomiin. Kysymykset ovat lyhyitä ja informantin puheeseen ei reagoita ääntä tuottaen, sillä tämä häritsi nauhoitusta. Oma aineistoani ei kuitenkaan ole kerätty vain kielennäytteiksi, joten ne sisältävät normaalille keskustelulle tyypillisiä myötäilyjä, tarkennuksia ja vuoronvaihtoja. Jan Blommaertin ja Jie Dongin mukaan tätä voi pitää välttämättömänä sisällöllisesti hyvälaatuisen aineiston keräämiselle. He huomauttavat myös, ettei kaikkia aiheita ole mahdollista käsitellä kaikissa keskusteluissa, mikä pätee myös haastatteluihin. (Blommaert & Jie 2010: 46–47).

Osallistuvalla havainnoinnilla tarkoitetaan kyläyhteisössä vietettyä aikaa, jolloin haastattelujen yhteydessä ja niiden välissä tehtiin huomioita kylien elämästä ja kielenkäytöstä. Tämä tukee tehtyjä havaintoja ja auttoi ymmärtämään kontekstia, jossa haastatteluja tehtiin. Tätä on täydennetty muistiinpanoilla, valokuvilla ja kartoilla. Tarkoituksena on saada käsitys tutkittavasta yhteisöstä ja tarkentaa tätä jatkuvasti. Lähtökohtana on edetä yleisestä havainnoinnista yksityiskohtiin (Blommaert & Jie 2010: 29). Käytännössä tässä tapauksessa tämä on tarkoittaa esimerkiksi kylässä käytettyjen kielten tarkkailua. Muistiinpanoihin on kirjattu esimerkiksi hetkiä, jolloin on kuultu ihmisten keskustelevan tietyllä kielellä, arvioita heidän iästään, keskustelun aiheesta ja muusta olennaisesta. Ideaalisesti samoja ihmisiä oppisi tuntemaan pidempänä aikana ja näitä huomioita voisi yhdistää laajempiin haastatteluihin. Valitettavasti lyhyillä kenttätyöjaksoilla tämä on mahdotonta. Samalla silti lyhyelläkin jaksolla syntyy tilanne, jossa tutkija hahmottaa kenttätyöjakson loppuvaiheessa paremmin yhteisön tilaa ja osaa näin ollen kiinnittää huomionsa tarkemmin erilaisiin yksityiskohtiin.

Informantit on valittu niin, että he kaikki asuvat maantieteellisesti pienellä alueella. Sosiolingvistikille tutkimuksille on tyypillistä, että aineisto ei välttämättä ole tilastollisesti edustava esimerkiksi muihin sosiaalitieteisiin verrattuna. (Milroy & Gordon 2003: 25). Keskittymällä toinen toistensa naapureina asuviin informantteihin oli

mahdollista rajata tutkittavaa aluetta ja potentiaalisten informanttien määrää. Jäljelle jäi Milroyn ja Gordonin esiin tuoma ongelma, että ei ole varsinaista keinoa korvata haastatteluista kieltäytyneitä tai jostain syystä tavoittamatta jääneitä informantteja. Voin oman aineistoni puolesta sanoa, että toistetuilla kenttätyömatkoilla näyttää olevan melko helppoa täydentää aineistosta puuttuvia informantteja, mutta alueella asuvan väestön suuresta määrästä johtuen oikeasti kattavan otoksen saaminen veisi huomattavasti enemmän aikaa. Näin jälkikäteen on helppo sanoa, että esimerkiksi nuoria informantteja olisi tarvittu enemmän. Informanttien kerääminen tietyltä rajatulta alueelta vaikuttaa metodologisesti hyvältä mallilta, mutta vaatisi rinnalleen tarkempaa seurantaa eri ikäluokkien edustumisesta. Kyse on pohjimmiltaan siitä, mitä oikeasti halutaan tutkia ja mihin tarkoitukseen aineistoa kerätään. Omien tutkimuskysymysteni kannalta nyt valittu malli vaikuttaa toimivalta ja kehityskelpoiselta, vaikka onkin vielä osin puutteellinen. Informanttien valintaa voi verrata New Yorkin puertoricolaisia käsittelevään tutkimukseen, jossa myös keskityttiin hyvin pienen korttelin asukkaisiin hyvin tuloksin (Zentella 1997). Olenaisena erona on, että oma aineistoni on kerätty hyvin lyhyenä aikana, siinä missä Zentellan aineistoa koottiin monta vuosikymmentä.

Haastattelut on tehty pääosin pareittain tai pienissä ryhmissä. Ne on useimmiten nauhoitettu ja ajoittain videokuvattu. Kattava sosiolingvistinen haastattelu kesti noin tunnin, mutta lyhimmat käyttökelpoiset keskustelutuokioidot ovat olleet vain joitain kymmeniä minuutteja. Kaikkia haastatteluja ei ole nauhoitettu, joten ajoittain on välttämätöntä tukeutua pelkkien muistiinpanojen varaan. Toisaalta täytetyt kyselykaavakkeet ja muistiinpanot ovat välttämättömiä aineiston analyysille, sillä niissä voi olla tilanteeseen liittyviä yksityiskohtia, jotka selittävät tiettyjä vastauksia. Haastattelut on pyritty tekemään Karjalassa karjalaksi ja Komissa komiksi. Osa haastatteluista on venäjäksi.

Lähtökohtana on, että haastattelut tehdään informanttien äidinkielellä. Toisaalta äidinkielen käsite on vähemmistökielilyhteisössä monin tavoin ongelmallinen, sillä se ei välttämättä ole informantin paras tai luontevin kieli. Ihmisiä haastateltaessa huomaa, että tietyistä aiheista on totuttu puhumaan vain tietyllä kielellä. Jotkut ovat niin tottuneita puhumaan vain venäjää, että puheen ohjaaminen vähemmistökieleen tuntuu keinotekoiselta. Tällöin kielen valinta voi samalla rajata keskusteluaihetta tai tapaa käsitellä sitä. Mielestäni ei voi yksiselitteisesti sanoa, että tietyn kielen valitseminen

haastattelukieleksi olisi missään tilanteessa itsestään selvää. Komissa tehdyille haastatteluille on tyypillistä, että komilaiset opiskelijat ohjaavat informanttia puhumaan komia. Ajoittain oma läsnäolon ohjasi kielivalintaa komiksi, sillä informantit olivat ajoittain käsityksessä, etten osaa venäjää. Kielentutkimuksen ja antropologian piirissä on käyty jo varhain keskustelua ja väittelyä tarpeesta osata tutkittavia kieliä hyvin (Mead 1930, Lowie 1940). Omasta mielestäni tämä on täysin välttämätön lähtökohta, ja tutkijan tulisi pyrkiä osaamaan kaikkia yhteisössä käytettyjä kieliä vapaaseen keskusteluun riittävällä tasolla. Itse koin kesän 2012 kenttätöissä usein ongelmalliseksi heikon venäjän taitoni, joka tosin viimeisen vuoden aikana jo on alkanut saavuttaa kenttätöissä tarvittavaa tasoa. Tutkijan pitäisi pystyä osallistumaan keskustelutilanteisiin, jollainen haastattelukin lähtökohtaisesti on, kaikilla tutkittujen henkilöiden tässä tilanteessa hyödyntämällä kielillä. Olkoonkin, että ulkomaalaisen tutkijan taito ja repertuaati jää väistämättä natiivipuhujia heikommaksi.

2.4.2. Aineiston arkistointitapa ja eettiset kysymykset

Aineisto on arkistoitu Microsoft Access-ohjelmalla tehtyyn tietokantaan. Sen rakenne on yksinkertainen ja noudattelee pääpiirteissään viime vuosikymmenellä kehittyneitä konventioita kieltä dokumentoivien aineistojen metadatan suhteen (esimerkkinä katso Himmelmann 2006: 11–12; Thieberger 2010: 145–146). Tämä tarkoittaa, että tietokannassa on muun muassa perustiedot informanteista ja yksittäisistä haastattelusessioista sekä henkilöistä, jotka ovat olleet läsnä missäkin haastattelussa. Näin on mahdollista eritellä, millaisia aineistoja eri informanteista on ja milloin nämä on kerätty. Tällä on haluttu varmistaa, että tulevaisuudessakin on mahdollista identifioida nauhoituksista yksittäisiä puhujia ja lähestyä aineistoa uusien tutkimuskysymysten kanssa. Olen merkinnyt sitaattien yhteyteen puhujan numeron, nauhoituksen numeron sekä ajan, jolla lainattu puheenvuoro alkaa.

Erillisen tietokannan rakentaminen oli välttämätöntä sen takia, että halusin tietojen olevan loogisesti ja yksinkertaisesti nähtävissä, mutta samalla kytkettyinä erilaisiin tauluihin tietyistä kysymyksistä ja teemoista. Nyt tiedot esimerkiksi domeeneista tai kielen oppimisesta on jäsennelty omiin tauluihinsa ja yhdistetty yksittäisiin informantteihin heidät yksilöivillä numeroilla. Olen pyrkinyt pitämään rakenteen yksinkertaisena ja läpinäkyvänä, jotta aineistot olisi mahdollista siirtää tarpeen tullen toisiin ympäristöihin. Lähtökohtana mallille on, että jokaisen informantin perustietoihin

on kytkettävissä eri haastattelusessioita ja näihin liittyviä tiedostoja. Näin on helppo saada yksityiskohtainen kuva siitä, mihin haastattelutilanteeseen mikäkin tiedosto ja lopulta tiedonanto kytkeytyy.

Olen kantanut huolta informanttien anonymiteetin säilymisestä. Tähän on päästy muuttamalla heidän syntymävuosiaan. Analyysini kannalta ei ole oleellista, onko informantti syntynyt esimerkiksi vuonna 1931 vai 1934, joten tällaisia yksityiskohtia on muokattu niin, etteivät ne vastaa oikeasti haastateltujen henkilöiden ikiä. Lukija voi seurata informanttien numeroinnin kautta kuka on vastannut mitenkään, mutta kuuluu asiaan, etteivät eri tilastojen vuosiluvut täsmää. Muuten kasvaa vaara, että informantit pystyisi tunnistamaan Tutkimusta on tehty useiden kilometrien kokoisella alueella näissä kahdessa kylässä, joten ei ole yksityiskohtaisesti jäljitettävissä missä informantit tarkalleen asuvat. Yksittäiset informantit voivat luonnollisesti tunnistaa omat vastauksensa siteeratuista esimerkeistä, mutta tavoitteenani on ollut valita otteita, jotka eivät paljasta informantin henkilöllisyyttä. Tarpeen vaatiessa nimiä ja muita henkilötietoja on sensuroitu. Myös käsittelemieni kielellisten verkostojen yksityiskohtia on manipuloitu informanttien anonymiteetin säilyttämiseksi. Tutkimuksellisenä tavoitteenani tietysti on, että havainnoimani mallit ja esittämäni väitteet olisivat päteviä nyt tutkitun alueen ulkopuolellakin, mikä myös tukee informanttien ja tarkan tutkimuskohteen loitontamista.

Tietokantaan lisätyiltä informanteilta on saatu lupa aineiston arkistointiin ja käyttöön. Aiheen henkilökohtaisuudesta johtuen alkuperäisaineistoa ei voi laittaa vapaasti saataville, mutta ei ole mitään esteitä yksittäisten osien hyödyntämiselle esimerkiksi paikallismurteita tutkittaessa. Erityisesti kansanperinnettä käsittelevät haastattelut sisältävät pitkiä ja rikkaita narratiiveja. Aineisto tullaan arkistoimaan muun muassa Kotukseen ja sen käytöstä kiinnostuneet voivat ottaa yhteyttä tämän työn kirjoittajaan.

Esittämissäni sitaateissa haastattelijan puheenvuorot on merkitty lihavoidulla tekstillä. Komiksi ja karjalaksi olevat litteroidut näytteet on tehty karkealla suomalais-ugrilaisella transkriptiolla, mutta venäjässä on käytetty kyrillistä ortografiaa. Rivit on numeroitu ja tauot merkitty vinoviivoilla.

2.4.3. Informantit

Informantit jakautuivat iältään taulukon 2 kuvaamalla tavalla. Otosta voi pitää hyvänä 1920–1960-luvuilla syntyneiden osalta, mutta tätä nuoremmista tietoa on valitettavan vähän. Aineistossa on vain yksittäisiä informanteja, jotka ovat syntyneet 1970-luvun jälkeen. Tästäkin ryhmästä voi silti saada tietoa epäsuorasti, sillä nyt haastateltujen informanttien lapset ja lapsenlapset ovat syntyneet juuri näillä vuosikymmenillä. Informanttien vähäisyys nuoremmista ikäryhmissä ei tarkoita sitä, ettei näissä yhteisöissä olisi nuoria asukkaita.

Informanttien sukupuolijakauma on siten epätasainen, että naisia on molempien kylien aineistossa huomattavasti miehiä enemmän. Koigortin aineistossa naisten osuus on jopa kaksi kolmannesta. Yksi selitys tälle on miesten varhainen kuolinikä Venäjällä, mikä kasvattaa naisten osuutta iäkkäämmissä kohorteissa.

Tuuksa Informantteja 55
Miehiä: 23, naisia: 32
Koigort Informantteja 42
Miehiä: 12, naisia 30

	Tuuksa	Koigort
1920	6	6
1930	10	13
1940	15	7
1950	9	9
1960	10	4
1970	3	0
1980	1	2
1990	1	1
Yhteensä:	55	42
Taulukko 2. Informanttien ikäjakauma		

Sekä Tuuksesta että Koigortista on olemassa

kahdenlaisia informanteja, joita kutsun tässä primaarisiksi ja sekundaarisiksi riippuen siitä, ovatko heidän haastattelunsa kattavia vai ainoastaan nopeita kohtaamisia. Sisällön puolesta tätä jakoa ei ole aina helppo tehdä. Aina olisi ollut tarpeellista kysyä tarkennuksia tai lisäkysymyksiä. Toisaalta jopa hyvin lyhyet haastattelut saattavat olla sisällöllisesti erittäin rikkaita, joten niiden ottaminen mukaan tarkasteluun on tärkeää. Haastatteluja ei ole sinällään mahdollista jakaa huonoihin ja hyviin, sillä jokainen haastattelu saattaa paljastaa joitain tärkeitä yksityiskohtia (Blommaert & Jie 2010: 56). Jonkinlainen jako on ollut mahdollinen tehdä sen mukaan, kuinka kattavasti siinä käsiteltiin kyselykaavakkeella kerättäviksi tarkoitettuja aiheita. Muutaman minuutin mittainen keskustelu ei mitenkään voi olla lähteenä samanarvoinen tai rikas kuin useamman tunnin yksityiskohtainen haastattelu.

Erilaisia tavattuja henkilöitä on tietokannassani Tuuksesta 119 kappaletta ja Koigortista 76. Näistä kattavasti haastateltuja primaarisia informantteja ovat kaikki edellisen sivun taulukkoon 2 listatut. Melko yhtenevästä informanttien määrästä huolimatta aineistot eroavat toisiltaan paljon, sillä erilaisten haastattelutyyppeiden osuudet ovat erilaisia. Tuuksen informanteista lähes jokaisen kanssa on tehty sosiolingvistinen haastattelu, ja tällaisia onkin yhteensä 40 kappaletta. Ainoastaan kolme haastattelua on sisällöltään ensisijaisesti etnografisia tai kansatieteellisiä. Tämä lisäksi sosiolingvististen haastattelujen yhteydessä on kerätty välillä paikannimistöä, mikä ei sinällään ole häirinnyt kielisosiologisen aineiston saamista. Koigortin haastatteluista 20 on sosiolingvistisiä, 16 etnografisia sekä 5 hyvin vahvasti näiden kahden kyselytyypin kesken sekoittuneita. Käytännössä molempien haastattelujen elementtejä on lähes jokaisessa haastattelussa. Näiden ohella Tuuksesta on kymmeniä pääosin paikannimistöä käsitteleviä haastatteluja, joiden ohessa on satunnaisesti myös sosiolingvistisesti mielenkiintoista materiaalia. Tämä jako näkyy tutkittaessa esimerkiksi domeeneja, sillä Koigortissa kattavasti haastateltuja informantteja on vähemmän. Toisaalta Koigortin yhteisön historia on nyt tutkittu Tuuksea paremmin.

Varsinaisten informanttien lisäksi olen pitänyt listattuna potentiaalisten informanttien ryhmää. Kyseessä ovat ihmiset, joista meillä on erilaisia toisen käden tietoja, mutta joita ei erilaisista syistä vielä voitu haastatella. Molemmissa kohteissa on kymmeniä tällaisia informantteja. Tämä korostaa sitä, että viikon tai kahden mittaisiin kenttätyöjaksoihin perustuva tutkimus on parhaimmillaankin keskeneräinen työ, jossa on vasta raapaistu paikallisten sosiaalisten verkostojen pintaa. Koigortista on vähemmän löytämättömiä informantteja, mikä selittyy sillä, että kesällä 2013 Tuuksessa haastateltiin suuri osuus edellisenä kesänä paikallistetuista henkilöistä.

Ikäjakauma on melko samanlainen molemmissa tutkimuskohteissa. Painopiste on haastatteluhetkellä 50–80-vuotiaissa henkilöissä. Ennen työskentelyä ei erikseen suunniteltu tietynlaisen otoksen keräämistä, sillä aiempi kokemus kenttätöistä on osoittanut, ettei informantteja ole välttämättä varaa tai syytä valikoida. Molemmissa kohteissa saatu jakauma selittyy mielestäni pääosin sillä, että näissä yhteisöissä tätä ikäluokkaa edustavia vähemmistökielen puhujia löytyy helpoiten. Noudatettiin esimerkiksi Lesley Milroyn suosittelemaa metodologiaa lumipallometodia (Milroy 1987), jossa yhden informantin tuttavaverkoston kautta löydetään uusia haastateltavia. On

vaarana, että menetelmä johdattelee samanikäisten informanttien luo, sillä ihmisten naapurit ja muut tuttavat voivat usein olla samasta ikäluokasta. Toisaalta lähes kaikilla informanteilla oli lapsia, mikä tarjosi yhden väylän nuorempien kielenoppaiden luo. Näin tehtiin, ja erityisesti Tuuksen aineistosta tulivat esiin eri perheiden sisäiset kielenkäytön mallit, mistä on nähtävissä Koigortistakin useita yksityiskohtia.

3. Metodit

3.1. Aiempi tutkimus

3.1.1. Kielellinen uhanalaistuminen tutkimuskohteena

Nykyään kielitieteessä on kiinnitetty kasvavaa huomiota kielten uhanalaistumiseen. Tiedetään, että kielenvaihtoa on tapahtunut eri aikoina, mutta 1900-luvun jälkipuolella käynnistynyt kielten massakuolema on selkeästi oman aikamme ilmiö. Toisaalta jo varhaisimpien kenttätyön tekijöiden käsitykseen kuului tutkittavien kielten uhanalaisuus. Tällä on tutkimustradition alusta asti perusteltu tarvetta kerätä nopeasti uutta aineistoa. Varsinaisella kielenvaihdon tutkimisella on nuoremmat perinteet. Tärkeitä klassikotutkimuksia ovat esimerkiksi Susan Galin kuvaus Itävallan unkarilaisista (1979) tai Nancy Dorianin kuvaus gaelin kuolemasta Skotlannissa (1981). Tuolloin alkoi myös kehittyä teoreettista pohjaa aiheen tarkastelulle, erityisesti Joshua Fishmanin kytkettyä kielenvaihdon Fergusonin varhaisempaan diglossian käsitteeseen (Fishman 1967). Silti esimerkiksi Nancy Dorianin tutkimusta edelsivät jo 60-luvulla aloitetut kenttätyöt, joten eri tutkimuksia ei voi sijoittaa vain ilmestymisvuoden perusteella kronologiseen järjestykseen. Joshua Fishman on lähestynyt aihetta nimenomaan sosiologian ja sosiaalipsykologian kautta eikä samoihin aikoihin muun sosiolingvistiikan puolella kehittyneen variaatiotutkimuksen perspektiivistä. Fishmanin tutkimusparadigma tunnetaan usein termillä *sociology of language*. Oma tapani tarkastella kielenvaihtoa on lähempänä juuri Fishmanin mallia, jossa keskitytään enemmän kielenvaihdon yhteisölliseen puoleen kuin kielten rakenteeseen.

Kielenvaihto alkoi saada enemmän huomiota *Language*-lehden vuoden 1992 erikoisnumeron myötä, jossa esimerkiksi Michael Krauss ja Ken Hale ottivat esiin ilmiön katastrofaalisen laajuuden. Ei kuitenkaan vaikuta siltä, että tämä olisi johtanut välittömästi tutkimuksen määrän kasvuun. Muun muassa hausan kieltä tutkinut Paul

Newman piti syksyllä 2013 Lontoossa SOAS:issa luennon, jossa hän kiinnitti huomiota 1990-luvun vilkkaaseen keskusteluun kielellisestä uhanalaistumisesta, mikä ei silti useinkaan ollut vielä vuosikymmenen lopulla realisoitunut konkreettisena työnä⁵. Erityisesti 2000-luvulla on ilmestynyt teoksia, joissa tarkastellaan laajemmin vertaillen kielenvaihtoa eri alueilla, useimmiten juuri yksittäisten tapauskuvausten kautta (Brenzinger 2007; Batibo 2005; Grenoble & Whaley 1998; Florey 2010; Hidalgo 2010). Oma vaikutelmani on, että erityisesti viime vuosina uusien artikkelien määrä on kasvanut räjähdysmäisesti. Silti laajempia pitkäaikaistutkimukseen perustuvia monografioita on ilmestynyt vain vähän, ainakin niitä on vaikea löytää. Ajoittain näkee viitattavan Pohjois-Amerikassa tehtyihin kiinnostaviin väitöskirjoihin, mutta usein ne eivät ole helposti saatavilla Suomessa. Kielellisen uhanalaistumisen syiden tutkimisen ohella on 2000-luvulla kehittynyt huonosti tunnettuja kieliä dokumentoiva tutkimusparadigma, osittain juuri lingvistien reaktiona tähän (Himmelman 2006). Omasta mielestäni olisi ensiarvoisen tärkeää pyrkiä kuvaamaan myös niitä erilaisia tapoja, joilla kielet ovat uhanalaistuneet. Ainoastaan näin on mahdollista luoda pohjaa oikealle kielten revitalisaatiolle ja ymmärtää, millaista variaatiota kielenvaihdon etenemisessä oikeasti on.

Kritiikkiä sosiolingvistinen tutkimus on saanut myös Joshua Fishmanilta, joka vuonna 1991 esitti sosiolingvistiikan edenneen keski-ikäen kriisiin, johon liittyi olennaisesti liiallinen keskittyminen kielensisäisiin ilmiöihin yhteiskunnallisen tutkimuksen ollessa lähinnä kursorisessa roolissa. Erityisesti Fishman moitti sosiolingvistien perehtymättömyyttä sosiologiseen tutkimukseen ja teoriaan – ratkaisu, johon Fishmanin mukaan myös sosiologit ovat päätyneet suhteessa kielitieteeseen (1991: 130–131).

3.1.2. Suomalais-ugrilaiset kielet uhanalaisina kielinä

Muiden uhanalaisten kielten ohella myös suomalais-ugrialaisten kielten uhanalaistumista on tutkittu. Laajasti tiettyjä aiheita tutkineina voi mainita karjalaa tutkineen Anneli Sarhimaan (1999), udmurttia tutkineen Zsuzsanna Salánkin ja Kuolan niemimaan saamelaisia käsitelleen Elisabeth Schellerin. Erilaista tutkimusta on tehty paljon. Esimerkiksi Magdolna Kovács on tutkinut suomalaisten ja unkarilaisten siirtolaisväestöjen koodinvaihtoa Australiassa (2001). Riho Grünthal on tarkastellut

⁵ Paul Newman -seminaari, SOAS, Lontoo 15.10.2013:
<http://www.soas.ac.uk/linguistics/events/deptseminars/15oct2013-the-law-of-unintended-consequences-how-the-endangered-languages-movement-undermines-field-.html>

kielisosiologisesta näkökulmasta vepsän ja ersän kieliä (2011; 2009). Annika Pasanen on tutkinut inarinsaamen ja karjalan revitalisaatiota (2003) ja ollut vuosia mukana käytännön revitalisaatiotyössä. Tutkimusta tehdään eri puolilla, ja jo Helsingissä tutkimuksien määrä on suuri. Esimerkiksi puhutun udmurtin kielen variantteja tutkii Svetlana Jedygarova, Outi Tánzos tutkii lehtiteksteissä esiintyviä vähemmistökieliin liittyviä diskursseja ja erityisesti kielipolitiikan perspektiivistä suomalais-ugrilaisia kieliä käsittelee pian valmistuvassa väitöskirjassaan Konstantin Zamyatin. Muualla työtä tekevät tälläkin hetkellä erilaisista lähtökohdista lukuisat nuoret tutkijat kuten Aleksandr Zamyatin, Tatjana Jefremova, Larisa Shirobokova, Jelena Semenchina ja Csilla Horváth. Tutkimuksen tulevaisuus näyttää valoisalta, mutta vastaamattomia kysymyksiä on paljon. Mitkä ovat parhaita tapoja kerätä aineistoa 2000-luvun Venäjällä? Olemmeko reagoineet riittävästi uuteen nauhoitusteknologiaan ja muihin viime vuosina kehitettyihin työvälineisiin? Kuinka pystyisimme kuvaamaan suurten ja varioivien kieliyhteisöjen tilannetta vertailukelpoisella tavalla? Jaammeko riittävästi aineistoamme, ja välittykö tieto metodologisista kokeiluista tai ongelmista maasta tai edes yliopistosta toiseen? Väittäisin nimittäin yhä, ettemme tiedä kovinkaan paljoa varmaa Venäjällä puhuttujen uralilaisten kielten nykytilanteesta. Tarvitaan pitkäaikaistutkimukseen ja yksityiskohtaisesti analysoituun laajaan aineistoon perustuvaa tutkimusta.

Jos halutaan tarkastella uralilaisten kielten kielisosiologista tilannetta, tai tämän tiedon puutteessa edes sen yhteiskunnallisia lähtökohtia, muihin maailman kielioloihin verraten, on niillä muutamia hyvin leimallisia piirteitä. Yksi tällainen on koko Venäjän demografinen kehitys, jolle on ominaista maaseudun autioituminen sekä erittäin pieni syntyvyys. Maaseudun murros tapahtui suunnitelmatalouden aikana erittäin nopeasti. Vaikka tuloksena ei välttämättä ollutkaan alueiden modernisoituminen, aiheutti se kuitenkin maaseudun haja-asutusalueiden väestön keskittymisen entistä tiiviimpiin asutuskeskuksiin. Mielestäni merkittävänä omalaatuisuutena voi pitää myös Euroopan-puoleisen pohjoisen Venäjän suhteellisen korkeaa väestötiheyttä, joka on silti niin pieni, että yksittäiset kyläyhteisöt ovat jokseenkin erillään toisistaan. Siperian tai Pohjois-Amerikan vastaavilla leveysasteilla väestömäärä on selkeästi pienempi ja harvempi, populaatioiden ollessa tällöin myös huomattavasti pienempiä. Verrattaessa muualla maailmassa tehtyihin ennusteisiin (katso esimerkiksi Krauss 1998 Pohjois-Amerikasta, Batibo 2005 Afrikasta) ovat suuremmat uralilaiset kielet kuten

komi, udmurtti ja mari ilmeisesti melko elinvoimaisia. Tilastojen perusteella väestömäärä ei ole kasvanut oletetulla tavalla (Lallukka 2008), mikä ei silti ole mitenkään ainutlaatuista. Esimerkiksi ketšuan kielen puhujamäärä on tähän päivään asti kasvanut, vaikka paikallistasolla kielen tilanne voi olla hyvinkin huono ja assimilaatio espanjaan nopeaa (Adelaar 2007: 15). Suuria kieliä on uhanalaistunut aiemminkin erittäin nopeasti, mistä tunnettuja esimerkkejä ovat bretoni ja navaho. Molempien puhujamäärät olivat hyvin korkeita vielä joitain sukupolvia sitten, mutta nyt kieliä oppivia lapsia on verrattain vähän. (Krauss 1992: 7). Ei pidä unohtaa, että keskisuuret uralilaiset kielet ovat ajoittaisista positiivisista signaaleista huolimatta hyvin vaarantuneita. Suomalais-ugrialaisten kielten nykytilanteesta voi sanoa, että kielenvaihto on alkanut suurimpienkin Venäjän suomalais-ugrialaisten kielen parissa, mutta se ei välttämättä ole ulottunut kaikille kielten puhuma-alueille ja osa vähemmistökielisistä paikallisyhteisöistä vaikuttaa hyvin elinvoimaisilta. Lukuisten kielten siirtyminen lapsille on kuitenkin jo pysähtynyt (Pasanen 2008: 61).

Viime vuosina sosiolingvististä tutkimusta ja uutta aineistoa on tuotettu muun muassa EU-rahoitteen ELDIA-projektin puitteissa, mutta uncaria lukuun ottamatta suuret suomen etäsukukielet jäävät pois sen piiristä. Toki ELDIA tuottaa tietoa myös esimerkiksi Romanian ja Slovenian suomalais-ugrialaista kielivähemmistöistä, mutta kielenvaihdon konteksti on silti hyvin erilainen kuin Venäjän sukukielen parissa. Olen itse kirjoittanut tätä seminaaritutkielmaa MinorEuRus -tutkimushankkeen puitteissa, jonka tavoitteena on tuottaa vertailevaa tietoa Euroopan ja Venäjän kielivähemmistöistä. Projektin yhtenä konkreettisenä tuloksena on jo syntynyt Annika Pasanen, Janne Saarikiven ja Konstantin Zamyatinin kirja *Как и зачем сохранять языки народов России* (Miten ja miksi säilyttää Venäjän kansojen kieliä) (2012), joka on ensimmäinen venäjäksi tehty kielen revitalisaatiosta kertova perusteos. Koko kielikunnan tilan kartoittamisen kannalta ELDIA ja MinorEuRus ovat molemmat hyvin paljon uutta tietoa tuottavia tutkimushankkeita.

3.1.3. Sosiolingvistisen tutkimuksen painotuksista

Sosiolingvistiikkaa (*sociolinguistics*) on tieteenalana määritelty siten, että kyseessä on kielen ja yhteiskunnan suhteen tutkimus, jonka tavoitteena on näiden suhteiden vaikutus kielen rakenteeseen. Kielisosiologia (*sociology of language*) puolestaan pyrki kuvaamaan enemmän yhteisön rakennetta kielen kautta (Paunonen 2009; Chambers

1995: 11). Jako ei mielestäni ole täysin selvä. Toisaalta esimerkiksi Heikki Paunonen on korostanut kielivähemmistöjen kielenkäytön tutkimusta nimenomaan kielisosiologian nykyhetken haasteena (Paunonen 2009: 562). Käytännössä tällaistaikin tutkimusta kutsutaan usein lähtökohtaisesti sosiolingvistiikaksi. Tämä sosiolingvistiikan assosioituminen variaationtutkimukseen on mahdollisesti johtanut tämän tutkimusmetodin korostumiseen. Tällöin tutkitaan kielessä itsessään olevaa variaatiota, joka voi olla esimerkiksi fonologista, morfologista tai leksikaalista vaihtelua. Lähtökohtana on ajatus, että tämä variaatio on erilaisiin yhteiskunnallisiin muuttujiin sidottua eikä sattumanvaraista. Vuosikymmenten aikana painotetut tarkastelutavat ovat silti muuttuneet. Penelope Eckertin mukaan uusimmalle sosiolingvistiselle ajattelulle on tyypillistä, että varioivat kielelliset resurssit eivät itsessään heijastele sosiaalisia merkityksiä, vaan niitä käytetään aktiivisesti näiden luomiseen ja yhteiskunnallisen muutoksen ylläpitämiseen (Eckert 2012).

Kielenvaihdon tutkimus on nähdäkseni silti hieman poikkeuksellisessa asemassa muun sosiolingvistisen tutkimuksen keskellä. Variaationtutkimus on tässäkin yleinen työkalu, mutta nähdäkseni tämä on juuri sosiolingvistiikan eikä kielisosiologian metodi. Ehkä tutkittavaksi variaabeliksi voisi ymmärtää kielen siirtymisen sukupolvelta toiselle tai erilaisten kielenkäyttötilanteiden kielivalinnat. Mutta tällöinkään tarkasteltu muuttuja ei olisi enää kielen järjestelmän sisäinen muuttuja, vaan jotain yhteiskunnallisempaa, sosiaalisempaa. Näin ollen kielenvaihdon tutkimuksen metodologiset valinnat voivat välttämättä joutua hyvin kauas perinteisimmästä sosiolingvistiikasta sekä puhtaasta kielitieteestä, mikä ehkä on saanut monia tutkijoita pysyttelemään kysymyksen selkeimmin kielellisessä osuudessa.

Toinen kielenvaihdon tutkimusta tutkimusta tarkastellessa syntyvä vaikutelma on sellainen, että eniten huomiota saavat kaikista uhanalaisimmat kielet. Niiden tutkimus on myös kansainvälisesti parhaiten tuettua ja eri rahoittajien huomioimaa (Dobrin et al: 2007). Näin ollen kielenvaihdon tutkimus keskittyy helposti kielenvaihdon loppupäähän (esimerkiksi Dorian 1972 gaelista, Kulick 1992 taiapista, Roesch 2012 Teksasin elsassista ja Schmidt 1987 dyirbalista). Saatetaan erikseen mainita poikkeuksellisena tilaisuutena päästä tutkimaan kielenvaihtoa sen alkuvaiheessa (esimerkiksi ansiokkaasti garifunan kieltä käsittelevä Ravindranath 2009: 2). Tässä mielessä tutkimus suurempien suomalais-ugrialaisten kielten kielenvaihdosta täyttää aukkoa kielellisen

uhanalaistumisen tutkimuksessa. Aiempi tutkimus on osoittanut, ettei koko vielä kerro kielen olevan turvattu. Mainittakoon myös, että uhanalaisten kontaktikielten kuten pidginien ja kreolien tutkimus on usein marginaalisessa asemassa uhanalaisten kielten tutkimuksessa (O'Shannessy 2011: 98).

3.2. Metodologiset lähtökohdat

Lähtökohtana tavalleni tutkia kielenvaihtoa on, ettei ilmiön voi olettaa olevan kausaaliteettisuhteessa minkään yksittäisen muuttujan kanssa. Kielenvaihto tapahtuu eri puolilla maailmaa niin erilaisissa yhteisöissä, että kielenvaihdon syiden on oltava erilaisissa yhdistelmissä historiallisia, sosiaalisia, kulttuurisia, poliittisia, psykologisia ja kielellisiä muuttujia (Maitz 2011: 153). Vaikka yksittäiset muuttujat korreloisivat esimerkiksi kielenvaihdon etenemisen kanssa, on tästä pitkä matka oikeasti yksityiskohtaisten ja varmojen kausaaliteettisuhteiden määrittämiseen (katso lisää Oppenheim 2006: 14). Ilmiöiden temporaalinen järjestys on aina otettava huomioon, mutta on oltava varovainen esitettäessä väitteitä peräkkäisten tapahtumien kausaaliteettisuhteesta. On aina mahdollista, että asiat vain sattuivat tapahtumaan peräkkäin tai samanaikaisesti toisistaan riippumattomista syistä (Oppenheim 2006: 15). Karjalassa ja Komissa on tapahtunut valtaisa yhteiskunnallinen muutos viimeisen sadan vuoden aikana. Kaikki tapahtumat eivät varmasti liity kielenvaihtoon. Jos tällaista suhdetta väitetään olevan, on selitettävä tarkasti tämän taustalle oletettu mekaniikka.

Olen tarkastellut aiemmin kandidaatintutkielmassani eri ikäluokkien kielenoppimista karjalaisissa kylissä (Partanen 2013: 17–20). Tämä osoitti kielenoppimisen mallin muuttuneen tasaisesti eri vuosikymmenillä. Koulu on muuttunut toisen maailmansodan jälkeen pääasialliseksi ympäristöksi, missä venäjä on omaksuttu. Yhteisö- ja perhekohtaisesti venäjä on siirtynyt eri vuosikymmenillä myös kotikieleksi. Tällaisella tarkastelulla on kuitenkin mahdollista havaita yksityiskohtaisia eroja yhteisöjen välillä. Yleisestä kielenvaihdon kulusta poikkeavien informanttien syvähaastatteluista on oletettavasti mahdollista osoittaa syitä, joiden takia heidän kielenkäyttönsä on muuttunut heidän ikäkohortistaan poikkeavalla tavalla. Esittelin jo johdannossa yksittäisiä lähtöhypoteesejä. Oletan, että nuoret osaavat perinteisiä kieliä vanhempiaan vähemmän. Toisaalta pidän todennäköisenä, että nuoret ikäryhmät osaavat näitä kieliä erilaisin tavoin. Lukuisat tutkimukset ovat kuvanneet, että passiivinen kielitaito olisi

yleistä kielenvaihtoa läpikäyvissä yhteisöissä. Silti ei ole juurikaan tutkimuksia, joissa tarkasteltaisiin mitä tällaisella taidolla tarkoitetaan ja mitä se merkitsee näissä yhteisöissä. Heillä on kuitenkin esitetty olevan keskeinen rooli kielen revitalisaatiossa. (Basham & Fathman 2008: 4–5).

Olen käyttänyt tässä tutkimuksessa kolmea metodia. Nämä ovat ikäryhmien vertailu sekä domeenien ja sosiaalisten verkostojen tutkimus. Ikäryhmien vertailu liittyy olennaisesti tutkimuksen näennäisaikaiseen luonteeseen. Saatavilla on ainoastaan yksi otos, joten eri-ikäisiä informanteja on skaalattava toisiaan vasten ja tarkkailtava, voisiko ero ikäluokkien vastauksissa heijastella muutosta tänä aikana.

Näennäisaikaisesta metodista on huomautettu, että sitä on erityisesti käytetty äänteellisiä muutoksia tarkasteltaessa. On epäselvää, toimisiko se yhtä hyvin esimerkiksi leksikaalisten muutosten kohdalla. Aihetta käsitellessään Guy Bailey korostaa myös metodin tarvitseman suuren ja edustavan otoksen tärkeyttä. (Bailey 2002). Näin ollen ei ole ollenkaan itsestään selvää, miten metodin tuloksia on arvioitava omassa aineistossani. Tämä ei ole kuitenkaan ainoa metodini, ja näitä yhdistelemällä on toivoakseni mahdollista kytkeä yksittäisten henkilöiden kanssa tehtyjä haastatteluja toisiinsa, aikaan sekä tilaan, jossa kielenvaihto on tapahtunut. Ideaalinen malli kytkisi kaikki informantit toisiinsa erilaisin suhtein, mutta valitettavasti nyt käytössä oleva aineisto ei salli näin pitkälle vietyä analyysia. Yhdistän näihin metodeihin yksittäisten informanttien haastatteluissa esiintyviä narratiiveja, mutten keskity yksinomaan niihin. Haluan kuitenkin informanttien oman kerronnan ja äänen tulevan esiin oman analyysini yhteydessä. Tietyissä mielessä näiden narratiivien ja diskursiivisten käytänteiden hyödyntämistä voi pitää omana metodinaan, mutta en vie tätä tutkimuksessani kovin pitkälle.

3.3. Domeenien tutkimus

Domeenin käsitteen teki yleisesti tunnetuksi Joshua Fishman. Hänen mukaansa domeeni tarkoittaa institutionalisoitunutta ympäristöä, jossa samanlaiset käyttäytymismallit toistuvat. Tällaisten käyttäytymismallien piiriin kuuluvat myös kielenkäytön valinnat. Näin domeenit määrittelisivät niiden sisällä tapahtuvia kielellisiä valintoja. (Fishman 1972). Vastaavaa tutkimustapaa on jo varhain hyödyntänyt muun muassa gaelin kieltä tutkinut Nancy Dorian (1981). Domeeneja on myös kritisoitu, ja esimerkiksi Itävallan unkarilaisia tutkinut Susan Gal ei pidä domeeneja merkityksellisinä omassa

aineistossaan, vaan korostaa yksittäisten suhteiden (*interlocutor*) merkitystä kielivalinnan määräytymisessä (Gal 1979: 124–125). Kuitenkin myös Fishman kiinnittää huomiota siihen, että domeenit voi nähdä yksittäisten henkilöiden tai paikkojen sijasta yksilöiden välillä olevina rooli-suhteina (Fishman 1972: 250). Tällä hän tarkoittaa että esimerkiksi ÄIDIN ja LAPSEN domeenien sijasta tarkasteltaisiin erikseen lapsen äidille ja äidin lapselle puhumaa kieltä. Myös Nancy Dorian on huomauttanut domeenin (*domain*) ja ympäristön (*setting*) lisäksi puhekumppanin (*interlocutor*) tärkeyttä. Näin ollen abstraktimmat domeenit voi purkaa henkilöihin, jotka niihin osallistuvat, mutta myös konkreettisista henkilöiden välisistä suhteista voi tiettyjen mallien toistussa yleistää domeeneja. Hyödynnän tutkimuksessani mallia, jossa esimerkiksi perhettä käsitellään yhtenä domeenina, ja sen osallistujia kuten äitiä ja lapsia tämän domeenin osallistujina. Samoin esimerkiksi kylän kaupassa on voinut olla vuosikausia sama työntekijä, mutta silti tilaa voi käsitellä abstraktimpana domeenina KAUPPA kyläyhteisön kontekstissa. Oma lähestymistapani on nyt lähempänä Fishmanin alkuperäistä käsitystä *domeenista*, mikä johtuu pääasiassa aineiston suppeudesta. Tieto henkilökohtaisista suhteista ei ole tässä otoksessa niin laajaa, että siitä voisi tehdä Galin tapaan tarkkoja johtopäätöksiä laajemmista yhteisössä merkityksellisistä ryhmistä. Abstraktimpia domeeneja puolestaan on kartoitettu melko paljon. Tällaisina ne tuovat tutkimukseen tilallisen ulottuvuuden ja sitovat kielenvaihdon etenemistä tiettyihin konteksteihin ja ympäristöihin.

Tärkeä kyselykaavakkeeseen otettu metodologinen uudistus on ollut kysyä erikseen kielenkäytön muutoksesta eri domeeneissa. Ajatus tähän on saatu Stanley Liebermanin artikkelista, jossa hän ehdotti tällaisen tarkastelutavan parantavan kielisosiologisten tutkimusten tuloksia (Lieberman 1980: 15–16). Tämä on yksi keino saada tietoa kielenvaihdon ajallisesta ulottuvuudesta, vaikka tiettyjä ongelmia tähänkin malliin sisältyy. Se voi silti olla ainoa mahdollisuus, jos aiempia tutkimuksia ei ole tehty samoissa yhteyksissä. Ja vaikka olisikin, ne eivät välttämättä vastaa sisällöltään nykyisen tutkimuksen tavoitteita tai vaatimuksia. Aihetta näin käsitellessään Joshua Fishman on huomauttanut, että informantit saattavat vastata ajoittain tavalla, jolla he olettavat tutkijan haluavan vastattavan. Nyt valitussa mallissa tällaisia epävarmuustekijöitä on sekä ENNEN että NYT -tyyppisissä vastauksissa. (Fishman 1991: 41–42). Karjalasta ja Komista on olemassa melko paljon vanhempaa tutkimusta, mutta tämä ei useinkaan ole keskittynyt kysymyksiin, joihin nyt halutaan vastausta.

Käsittelen tässä tutkimuksessani domeeneja kahdessa ryhmässä, joita ovat PERHE osallistujakohtaisesti tarkasteltuna ja MUUT DOMEENIT. Perheellä tarkoitan suoraan sukupolvittain määrittyvää ryhmää, joka alkaa ideaalisesti isovanhemmista ja jatkuu lasten lapsiin. Käytännössä aina ei ole tietoa näin monesta sukupolvesta. Informantti ei välttämättä ole tuntenut isovanhempiaan, eikä kaikille ole lapsia tai lapsenlapsia. Tähän yhdistyvät puoliso ja sisarukset, sillä he kuuluvat nähdäkseni tällaiseen traditionaaliseen sukupolvelta toiselle tapahtuvan kielen transmission piiriin. Olen soveltanut aineistoon jo kandidaatintutkielmassa käyttämäni menetelmää, jossa informanttien lasten ja lastenlasten ikiä vertailemalla on tehty tulkintoja eri vuosikymmenillä lasten oppimista kielistä. Domeenianalyysi on siten näennäisaikainen metodi, että eri-ikäisten informanttien katsotaan edustavan eri ajoille tyypillistä mallia. Vertaamalla informanttien omia jälkeläisiä muihin informantteihin on mahdollista arvioida domeenianalyysin toimivuutta.

Muita tarkastelemiani domeeneja ovat KOTI, NAAPURIT, KYLÄ, TYÖ, KAUPPA ja KOULU. Kyselykaavakkeessa on katettu useampiakin domeeneja, mutta niihin ei ole saatu riittävästi vastauksia, että niiden kokonaisvaltaisempi tulkinta olisi mielekästä. Käsittelin osiossa 2. Aineisto tarkemmin haastattelumalleja, joilla domeenianalyysin aineisto on kerätty. Käyn seuraavaksi läpi domeenien teoreettista merkitystä domeeni kerrallaan.

Domeeni KOTI liittyy erikseen tarkastelemaani sukupolvien välillä tapahtuvaan kielenkäyttöön. Käytännössä tässä on usein tarkasteltu monia sukupolvia, jotka eivät ole olleet elossa samaan aikaan. Näin ollen yksittäisen informantin kautta määrittyvä domeeni koti voi olla hyvin erilainen käsite kuin laajempi ja abstraktimpi sukupolvien välillä tarkasteltu muutos. Tämän takia vertaankin näiden kahden perhepiiriin rajoittuvan tarkastelutavan tuloksia. Domeeni KOTI voi koostua ydinperhettä laajemmasta ihmisjoukosta, minkä lisäksi siihen tulee ajan mittaan uusia ihmisiä esimerkiksi lasten puolisoitten muodossa. Tämä luo asetelman, jossa minkään domeenin ei voi olettaa olevan lähtökohtaisesti muuttumattomana yksilön eliniän aikana. Viimeisin analysoimani ryhmä, kyliin muuttaneet karjalaa osaamattomat, ovat tässä hyvin keskeinen ryhmä. Aiempi tutkimus viittaa Karjalassa etnisten jännitteiden olevan hyvin matalia, joten eri etniseen ryhmään kuulumisen ei ole todennäköinen este perheiden perustamiselle. Näin ollen kyliin muuttaneet muunkieliset ovat sitä

väestönosaa, joka karjalaisiin perheverkostoihin integroitua saattavat muuttaa ydinperheen kielenkäyttöä enemmän venäjänkieliseksi. Toisaalta he saattavat myös assimiloitua kielellisesti paikalliseen yhteisöön.

Olen itse ottanut perheen tärkeimmäksi tarkastelemakseni domeeniksi, mutta ottanut huomioon ajatuksen domeenin sisällä olevista henkilöistä jakamalla perheen yksityiskohtaisesti eri sukupolviin ja perheenjäseniin seuraten Fishmanin jakoa rooli-suhteisiin. Tarkennan tätä myöhemmin kielellisten verkostojen kautta. Huomauttaisin myös, ettei domeenin KOTI rooli kielenvaihdossa ole täysin selvä. Iiriä tutkineen Ó Riagáin mukaan KOTI voi tietyissä tilanteissa olla ensimmäinen eikä viimeinen kielenvaihdon domeeni. Hän selittää, että kotona tehtävät asiat eivät välttämättä ole kovin vuorovaikutteisia, jolloin heikomminkin kieltä osaavat ihmiset voivat osallistua domeenin toimiin. (Ó Riagáin 1997: 104). Eräs Intiassa tehty tutkimus viittaisi taas tilanteeseen, jossa paikallista kieltä käytettäisiin erityisen paljon perheen parissa, mutta jo tähän läheisesti liittyvät naapurit ja ystävät olivat vahvasti englanninkielisiä (Parasher 1980). Tutkimus keskittyi korkeasti koulutettuihin henkilöihin, mikä voi tehdä sen vertaamisen maaseudun paikallisyhteisöihin vaikeaksi. On myös kuvauksia, joissa kodin sijasta erilaiset rituaaliset yhteydet ovat säilyttäneet kieltä kauimmin (Mithun 1989: 244). Esimerkiksi mainitsemani Teksasin tšekkiläisten hautakiviin kohdistunut tutkimus käsitteli juuri domeenissa rituaali käytettyä kieltä, jonka muutos ei välttämättä vastaa ajallisesti yhteisön vernakulaarin muutosta (Cox et al. 2007: 8). Silti muutos näkyy tässäkin aineistossa. On ollut melko vaikeaa löytää vastaavia domeeneja hyödyntäneitä tutkimuksia, joissa tutkimuskohteena olisi vastaavanalainen maatalousyhteisö kuin nyt tarkastelemani. Domeenien tarkka dynamiikka vaikuttaa silti olevan hyvi vaihtelevaa ja yhteisökohtaista, mikä osaltaan rohkaisee tarkastelemaan domeeneja uusissa yhteyksissä.

Domeenit eivät ole stabiileja vaan muuttuvat ihmisen eliniän aikana. Tämän lisäksi yksilö sosialisoituu niihin eri aikoina. Kenties kodin näkeminen kaikkein tärkeimpänä domeenina liittyy sen roolin lapsen ensimmäisenä domeenina. PÄIVÄKOTI, KOULU, OPISKELUPAIKKA, TYÖ – nämä ovat periaatteessa toinen toisensa jälkeen yksilön elämään tulevia ympäristöjä. Kielivalinnat yhdessä vaikuttavat myöhemmin käytössä olevaan kielirepertuaariin. Tutkijoilla ei ole yhtenevää käsitystä siitä, mikä on

kaksikielisyyskehittymiselle välttämätön altistumisikä tai onko tällaista ikää edes olemassa (Butler & Hakuta 2006: 127–128). Joka tapauksessa kyky oppia kieltä näyttää heikkenevän noin 6–7-vuotiaasta lähtien 16–17-vuotiaisiin asti (DeKeyser 2004: 500). Tämä tarkoittaa, että kotona, päiväkodissa ja koulussa käytetty kieli on erityisen tärkeässä roolissa. Olen ottanut tämän huomioon tarkastelemalla kielenkäyttöä koulua erillään muista domeeneista.

Domeeni NAAPURI tarkoittaa informantin ympärillä asuvia ihmisiä. On kysely erikseen eri naapuritaloissa asuvien henkilöiden etnistä ryhmää ja kielitaitoa, minkä lisäksi informanttia on pyydetty arviomaan, mitä kieltä hän pääasiassa käyttää naapureiden kanssa keskustellessaan. Informantit asuvat pääasiassa samalla alueella, joten näitä vastauksia yhdistelemällä on mahdollista arvioida naapuruston kielenkäyttöä ja ihmisten arvioiden koherenttiutta.

Domeeni KYLÄ viittaa tässä naapurustoa laajempaan alueeseen. Käytännössä sen voi ajatella viittaavan paikallista kylänosaa kauemmas, mutta ei välttämättä aivan koko kylään. Kyseessä on kuitenkin kilometrien mittainen taajama, eikä ole selvää, että ihmiset liikkuisivat säännöllisesti koko alueella. Olen hyödyntänyt domeenin KYLÄ määrittelyssä haastatteluissa kysyttyä domeenia, joka suomeksi kääntyisi ’ulkona’, ’kylillä’ tai ’muut ihmiset’. Itse olen haastatteluissa muotoillut tämän niin, että mitä kieltä kuulette tai käytätte eniten tässä raitilla. Karjalaksi on käytetty määritteitä kuten *hierus*, *hierun uliččoil*, komiksi taas *ывлаын, сиктын гуляитигөн*. Tällä on haluttu viitata laajempaan alueeseen kylässä, mikä ei ole mitenkään yksiselitteistä nykyisten kylien rakennuttua vanhojen kylien päälle. Tavoitteena tällä on kuitenkin ollut kartoittaa hieman naapurustoa laajemman alueen kielenkäyttöä ja kielimaisemaa.

KAUPPA puolestaan on julkinen tila, jossa ihmiset asioivat säännöllisesti. Nyt tutkituissa yhteisöissä jokainen asukas joutuu hankkimaan ainakin osan käyttämistään tarveesineistä ja ruoista ostamalla kyseiset tuotteet kaupasta. Oikeastaan kummassakaan yhteisössä minkäänlainen pelkän luontaistalouden tila ei ole ollut läsnä nyt haastateltujen informanttien tai edes heidän isovanhempiensa elinaikana, vaikka pienviljelyn ja pyynnin osuus onkin pienentynyt viimeisen sadan vuoden aikana huomattavasti. Kauppa on näin ollen siten hyvä valinta tarkastelluksi domeeniksi, että kaikki informantit asioivat täällä ja käytännössä eri naapurustojen kaupat on mahdollista

paikallistaa. Domeenissa KAUPPA asiakkaan ja myyjän roolit ovat erotettavissa toisistaan. Fishman korostaa, että tämä nostaa esiin yksittäisten henkilöiden aseman sekä kuulijana että kuuntelijana. Hän ehdottaa, että useiden kielten tuottamisessa ja ymmärtämisessä voi olla eroja erilaisten roolien välillä. (Fishman 1972: 250). Nähdäkseni tämä on otettava huomioon tarkasteltaessa domeenia KAUPPA, mutta ei kuitenkaan vain siinä.

Domeeni TYÖ viittaa jokaisella informantilla eri paikkaan. Tämän takia tarkastelenkin sitä yksityiskohtaisesti eri ammattiryhmien kielenkäyttöä vertaillen. Aiemmat yritykseni käsitellä domeenia työ tällaisen aineiston pohjalta toi esiin käytäntöyhteisöt (*communities of practice*) toimivana tarkastelutapana. Penelope Eckertin mukaan käytäntöyhteisö on ryhmä, joka kokoontuu toistuvasti tietyn yhteisen toiminnan takia. Tärkeää määrittelylle on toiminnan jatkuvuus ja yhteinen tarkoitus. Ne ovat paikkoja tiettyjen konventioiden syntymiselle ja vakiintumiselle, liittyneen näin myös kielellisiin konventioihin. (Eckert 2006: 683). Eckertin määritelmällä esimerkiksi työpaikka ei välttämättä ole toimintayhteisönä. Tästä huolimatta sen sisällä olevat pienemmät ryhmät voivat olla. Ben Rampton huomauttaa, että käytäntöyhteisöjen tutkimus edustaa yhdenlaista modernia käsitystä puheyhteisöstä, joka pohjautuu erityisesti pienten ryhmien päivittäisen vuorovaikutuksen tarkasteluun (Rampton 2006: 14–15).

Domeenia KOULU on tarkasteltu siten, että erityistä huomiota on kiinnitetty lasten siellä käyttämään kielen ja opettajien suhtautumiseen tähän. Koulukieli sinällään on vaihtunut poliittisten päätösten myötä, mutta on mielenkiintoista tarkastella kuinka tämä suhtautuu asenteisiin ja käytäntöihin. Esimerkiksi Tove Skutnabb-Kangas on rinnastanut kielelliset oikeudet ihmisoikeuksiin ja korostanut koulutuksen merkitystä kielten säilyttämisessä (2000). Koulutuksesta hänen kanssaan on ollut samoilla linjoilla Bernard Spolsky, joka on painottanut tämän lisäksi laajemmin kielipolitiikan merkitystä. Spolskyn tuotannosta nousee esiin tärkeä huomio, että koululaitoksen merkitystä on tarkasteltava sellaisesta näkökulmasta, joka huomioi koulun kautta tulleen vaikutuksen kuten esimerkiksi tietynlaiset kielelliset ideologiat (Spolsky 2002: 140). Koulu itsessään ei välttämättä riitä selittämään kielenvaihtoa. Saman huomion on tehnyt zapoteekkikieliä tutkimut Mark Sicoli (Sicoli 2011).

Kielen elinkaari alkaa lähestyä loppuaan silloin, kun kukaan ei enää käytä sitä missään domeenissa. Uralilaisista kielistä esimerkiksi metsäenetsin kieli on tällä hetkellä tällaisessa pisteessä elinkaartaan, sillä Florian Sieglin mukaan sitä ei ole käytetty joihinkin vuosikymmeniin (Siegl 2013: 56). On lukuisia esimerkkejä kielistä, jotka säilyvät hyvin kauan yhdessä tietyssä käyttöympäristössä. Tämä on usein kytköksissä perinteisten elinkeinojen säilymiseen (esimerkiksi Aikio 1988). Tällainenkin yhden selkeän domeenin säilyminen vähemmistökielisenä tarkoittaa, että hyvin moni muu ympäristö on jo hävinnyt. Tämä tarkoittaa, että tietyt domeenit ovat voineen enemmistökielistyä aiemmin kuin toiset. Tutkimukseni kannalta on relevanttia etsiä domeenien muutoksesta tiettyä järjestystä tai mallia, jolla voisi selittää kuinka nykyinen tilanne on kehittynyt. Molemmissa kylissä on haastateltu eri-ikäisiä informanteja, ja erojen heidän vastauksissaan oletetaan heijastelevan tällä aikavälillä tapahtunutta muutosta. Sosiolingvististen näennäisaikatutkimusten yksi ongelma on, että informantit ovat saattaneet muuttaa puhetapaansa elämänsä aikana (Bailey 2002: 320). Näin ollen saatu näyte ei heijastele varhaisempaa muotoa, vaan pitkän ajan mittaan omaksuttua puhetapaa. Domeenien tutkimuksessa ongelma ei ole aivan samanlainen, mutta tässä ongelmana on ihmisten käsityksen muuttuminen tietyissä ympäristöissä tapahtuneesta kielenkäytöstä. Informanttien muistot vuosikymmeniä sitten vallinneista kielioloista ovat saattaneet värittyä monien erilaisten assosiaatioiden kautta, mitä on mahdotonta erottaa kerätystä aineistosta.

Tällaisia erikseen kyseltäviä kielenkäytön domeeneja on periaatteessa lukemattomia, mutta lyhyen kenttätyöjakson puitteissa valintoja oli jollain tavalla rajattava. Valinnat pohjautuivat pitkälti Vuokkiniemellä vuonna 2004 kysytyissä avokysymyksissä lueteltuihin domeeneihin (ks. Kuokkala et al. 2004). Näistä avokysymyksistä sai alustavan listan, jota voi pitää Karjalan kontekstissa relevanttina. Nyt kysytyjä domeeneja olivat ISOVANHEMMAT, VANHEMMAT, SISARUKSET, PUOLISO, LAPSET, LAPSEN LAPSET, LAPSEN LAPSEN LAPSET, MUUT IHMISET (tuttavat ja ihmiset kylällä yleensä), NAAPURIT, KOULU, KAUPPA, ULKONA / PIHALLA kuullut/käytetyt kielet, TYÖPÄIVÄN aikana käytetty kieli, JUHLA, ADMINISTRAATIO sekä ELÄIMET. Tämän lisäksi esitettiin kysymyksiä ajattelun ja unien kielistä, mutta näissä ei erikseen tarkasteltu ajallista muutosta. Karjalassa kysymyksiä on esitetty seikkaperäisemmin yksi kerrallaan, siinä missä Komissa niitä on usein yritetty sisällyttää etnografisempiin haastatteluihin. Ensimmäinen strategia on nyt jälkikäteen tarkasteltuna osoittautunut

paremmaksi. Ajoittain informantit jättivät vastaamatta tiettyihin kohtiin, jolloin siirryttiin eteenpäin. Usein kävi niin, että haastattelu keskeytyi ennen kuin koko kaavaketta ehdittiin täyttää. Näin ollen domeenit kuten administraatio on jätetty lopullisen analyysin ulkopuolelle. Aiemmin Vuokkiniemellä (2004) on kokeiltu tekniikkaa, jossa informantteja on pyydetty luettelemaan paikkoja, joissa puhuu karjalaa. Mahdollisesti tästä voisi soveltaa erityyppistä toimivampaa keräysmenetelmää. Nyt aineiston analyysin edettyä pidemmälle on selvää, että esimerkiksi uskonnollisista domeeneista olisi ollut syytä kysyä erikseen. Toisaalta aineistosta puuttuu isovanhempien sekä eri-ikäisten sisarusten erittely, mistä varsinkin jälkimmäinen on tällaisissa tutkimuksissa usein käytetty muuttuja (esim. Dorian 1981; Smith-Christmas & Smakman 2009).

Esitän domeenit informanttien iän mukaan järjestetyissä taulukoissa, jotka on värikoodattu vastaustyyppin mukaan. Haastatteluissa on kysytty eri henkilöiden osaamia kieliä sekä eri ympäristöissä käytettyjä kieliä. On vaikea erottaa, onko informantti tarkoittanut vastatessaan henkilön osaamaa vaihänen kanssaan puhumaansa kieltä. Nämä ovat väistämättä osin sekaisin aineistossa. On otettava huomioon, että taulukossa karjalankieliseksi merkitty solu ei varsinkaan nuorempien ikäryhmien kohdalla tarkoita, että tämä henkilö ei osaisi venäjää. Se vain kertoo, että informantin mukaan hän itse ei puhu venäjää tämän kanssa. Taulukkoa luetaan seuraavalla tavalla:

Puhuu informantin kanssa pelkkää karjalaa / komia.	Puhuu enimmäkseen karjalaa / komia, mutta ajoittain venäjää.	Puhuu sekä karjalaa / komia että venäjää.	Puhuu enimmäkseen venäjää, mutta ajoittain karjalaa / komia.	Ymmärtää komia / karjalaa, muttei puhu sitä	Osaain vain venäjää, ei ymmärrä karjalaa / komia.	Kielitaidossa on huomion - arvoisia yksityiskohtia.
ka	ka + (ve)	ka + ve	((ka) + ve	((ka)) + ve	ve	

Taulukko 3. Domeenianalyysin lukuohjeet

Taustalla oleva konventio eri kielten merkitsemisestä kirjainlyhenteillä on saanut mallia

Susan Galin tekemistä kaavioista (Gal 1979: 101). Omassa mallissani on kuitenkin useampi muuttuja arvioiden kielitaidon suhteen, joten olen värikoodannut vastaukset selkeyden ja havainnollistavuuden vuoksi. Näin toteutettuna taulukosta on mahdollista tarkastella eri ikäryhmien välillä olevia eroja vastauksissa. Se osoittaa yksittäisten henkilöiden poikkeamia yleisemmästä mallista, jolloin heidän henkilöhistorioistaan voi etsiä syitä aineistosta näkyville kielivalinnoille. Valitsemani mallin suurimpana puutteena näen sen, ettei haastattelukaavakkeeseen valittujen domeenien määrittely pohjautu pitkäaikaiseen etnografiseen työhön tutkituissa yhteisöissä. Jo Joshua Fishman on todennut, että tietyn yhteisön kielenkäytön domeenien määrittely vaatisi eriaikaisten sosiaalis-kulttuuristen prosessien tuntemista. (Fishman 1972: 248). On mahdoton kuvitella, että suomalaiset tutkijat pystyisivät intuitiivisesti arvioimaan, millaiset sosiaalisen vuorovaikutuksen tilat ovat tällaisissa yhteisöissä relevantteja.

3.4. Verkostojen analyysi

Domeenien sisällä olevan vuorovaikutteisuuden takia olen kokenut sosiaaliset verkostot niihin hyvin yhdistyväksi työkaluksi. Aiemmin muun muassa Anneli Sarhimaa on kehottanut tutkijoita hyödyntämään sosiaalisten verkostojen analyysia suomalais-ugrilaisten kielten tutkimuksen parissa (Sarhimaa 2009). Verkostoanalyysi on alun perin sosiologian metodi. Se on omaksuttu myöhemmin monien eri tieteenalojen käyttöön, ja termillä verkostoanalyysi viitataan nykyään suureen määrään erilaisia tutkimustapoja (Sarhimaa 2009: 162). Sosiolingvistiksessä tutkimuksessa se on osoittautunut hyödylliseksi työkaluksi perinteisten muuttujien kuten iän tai sukupuolen rinnalla (Matsumoto 2010). Guernseyn saarella puhuttavaa dgèrnésiaisin kieltä tutkinut Julia Sallabank on varoittanut, että sosiaalisten verkostojen hyödyntämisessä on oltava tarkkana sovellettaessa metodia käyttämälläni lumipallometodilla kerättyyn aineistoon (Sallabank 2010: 188). On vaarana, että tällainen aineisto korostaa vähemmistökieltä erityisen paljon käyttäviä henkilöitä.

Sosiolingvistiikkaan verkostoanalyysia toi eritoten Lesley Milroy 1970-luvulla tekemillään tutkimuksilla Belfastissa. Hän osoitti tiiviiden sosiaalisten verkostojen korreloivan yhteisössä esiintyvien murrepiirteiden kanssa, mutta nimenomaan heikkojen yhteyksien olevan vastuussa uusien innovaatioiden leviämisestä. Vahvat verkostot puolestaan säilyttävät samoja muotoja. (Milroy 1987.) Englantiin muuttaneita kiinalaisia tutkinut Li Wei on esittänyt, että verkostoanalyysin avulla on mahdollista

kytkeä aineistossa esiintyvää variaatiota laajempaan yhteiskunnalliseen kontekstiin (Li Wei 1994: 2). Erityisesti Kazuko Matsumoton tutkimukset Palaun saarella (2010) ovat olleet merkityksellisiä, sillä hän korostaa tarvetta soveltaa verkostanalyysiä paikallista kontekstia huomioiden ja juuri siinä olennaisia muuttujia valiten (Matsumoto 2010). Myös Anneli Sarhima on nostanut tämän esiin (Sarhima 2009: 166–167). Matsumoto korostaa, ettei verkostanalyysillä ole mahdollista rekonstruoida menneisyyden sosiaalisia verkostoja. Tämän ohella sosiaaliset verkostot voivat olla vähemmän tärkeä muuttuja kielenvaihdon tilanteissa, joissa epäsuorasti pakotetaan käyttämään toista kieltä institutionalisoitujen tai auktoritaaristen voimien kautta. (Matsumoto 2010: 161). Nähdäkseni tämä on syytä pitää mielessä tutkittaessa tilannetta Karjalassa tai Komissa, sillä monet kielenvaihtoon vaikuttaneet sosiaaliset verkostot ovat voineet jo kadota esimerkiksi vieraskielisen väestön muutettua suurissa määrissä pois Neuvostoliiton hajoamisen jälkeen.

Uralilaisten kielten parissa muun muassa Mari Mets on soveltanut vastaavaa metodia tutkiessaan eteläviroon morfologista vaihtelua (Mets 2010, 2012). Nina Kunnas on käyttänyt vienankarjalaa käsittelevässä tutkimuksessaan sosiaalisia verkostoja yhtenä työkaluna, mutta hänen tulostensa perusteella verkosto ei selitä variaatiota yksilöiden välillä, vaan tässä selittäviä ovat kielelliset asenteet ja kielellinen lojaalius (Kunnas 2007: 309–310). Anneli Sarhimaan ja Niina Kunnan aiemman tutkimuksen mukaan karjalan kielen nykyinen sosiolingvistinen variaatio ei olisi kytköksissä koko yhteisöön vaan yksittäisiin henkilöihin (Sarhima 1995: 316; Kunnas 2007: 315). Heidän tutkimuksensa edustaa perinteistä variaationtutkimusta, mutta voi silti kysyä, onko väite validi myös kieltä säilyttäneiden tai vaihtaneiden informanttien välillä. Mielestäni onkin merkillepantavaa, että verkostanalyysin sovellukset ovat olleet ensisijaisesti perinteisen variationistisen sosiolingvistiikan puolella, kuten esimerkiksi juuri mainitsemissani Kunnaksen ja Metsin tutkimuksissa. Tällöin tarkastellut muuttajat ovat olleet erityisesti äänteellisiä ja morfologisia variaabeleja. Varsinaisen kielenvaihdon tutkimuksen puolella verkostanalyysin sovellutukset ovat olleet harvinaisempia, vaikka niitä löytyykin jo jonkin verran. Varhaisena esimerkkinä verkostanalyysistä tällaisessa tutkimuksessa voi mielestäni pitää jo Marjut Aikion tutkimusta Saamelaiset kielenvaihdon kierteessä (1988), sillä hänen metodologinen lähtökohtansa oli tarkastella eri saamelaiskylien asukkaiden keskinäistä kielenkäyttöä hyvin yksityiskohtaisesti ja pitkältä ajalta.

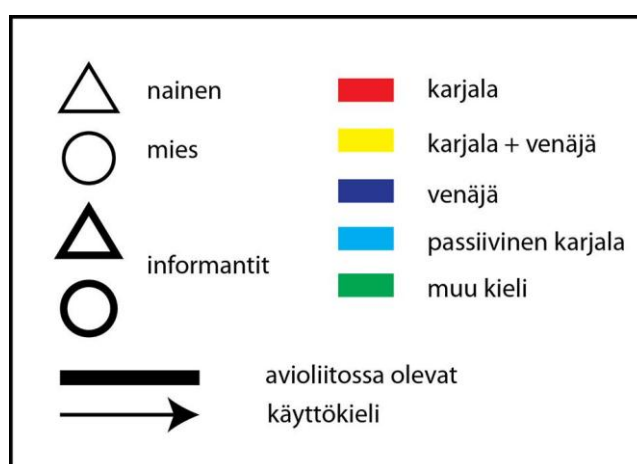
Olen näiden tutkijoiden innoittamana alkanut itse joitain vuosia sitten kerätä tällaista analyysia mahdollistavaa aineistoa, mutta käytännössä työ on vielä pahasti kesken. Tarve tällaisen aineiston keräämiselle syntyi kokemuksestani, että toisistaan irrallaan tehdyt haastattelut menettävän suuren osan analysointimahdollisuuksistaan, jos informanttien keskinäiset suhteet jätetään huomiotta. Sovellan kielellisiä verkostoja hyödyntävää tutkimusmallia jo tässä työssäni, vaikka käytännössä tämän menetelmän kaikkia mahdollisuuksia ei voikaan ottaa huomioon näin suppeassa käsittelyssä. Verkostoanalyysin käyttäminen vaatisi hyvin laajan ja yhtenäisen otoksen, jotta analyysin taustalla olevat matemaattiset mallit oikeasti toimisivat. Tämä edellyttäisi kymmenien erityyppisten suhteiden kartoittamista informanttien välillä, vaikka tätä onkin pidetty hyvin vaikeana tai jopa mahdottomana monissa tutkimusympäristöissä (Matsumoto 2010: 142). On erittäin haastavaa kerätä niin täydellinen aineisto, että informantit voitaisiin oikeasti pisteyttää tietyn mallin mukaan. Tällöin koko aineiston keruun lähtökohdaksi pitäisi ehkä ottaa itse verkostojen analyysi, mikä on siten ongelmallista, että haastatteluihin tarvitaan joka tapauksessa muutakin vertailukelpoista sisältöä. Aloin tästä lähtökohdasta pohtia, kuinka verkostoanalyysi olisi sovellettavissa karjalaisiin ja komilaisiin yhteisöihin. Informanttien toisiinsa kytkeminen tuntui kuitenkin lähtökohtaisesti erittäin tärkeältä ja käyttökelpoiselta tiedolta.

Nyt käyttämäni kielelliset verkostot ovat käytännössä laajennettuja sukupuita, jotka osoittavat ja ajoittavat eri henkilöiden välillä kuvattua kielenkäyttöä. Vastaavaa perheen sisällä tapahtunutta muutosta on kuvannut aiemmin Riho Grünthal tarkastellessaan kielenvaihtoa vepsäläisen informantin kohdalla (Grünthal 2009: 284). Oma mallini on saanut vaikutteita häneltä, mutta tulee hyvin lähelle erityisesti nahuatlia ja saamelaiskieliä tutkineen Vendula Hingarová kehittämää tapaa osoittaa sukupuiden avulla kielenvaihdon etenemistä (Hingarová 2003: 120–125). Olen omaksunut hänen mallistaan muun muassa yleiset käyttämäni konventiot, vaikka yksityiskohdissaan tapamme havainnollistaa sukupuita eroavatkin jonkin verran. Hieman vastaavaa mallia on hyödyntänyt myös Vantaan suomenkielistymistä tutkinut Marika Tandefelt kartoittaessaan neljän eri sukupolven kielitaitoa (Tandefelt 1994: 260).

Uskon, että Karjalassa ja Komissa olisi mahdollista kerätä erittäin korkeat kriteerit täyttävää aineistoa, mutta se vaatisi lähtökohtaisesti enemmän aikaa. Muutamassa viikossa on mahdotonta saada sirpaleista otosta laajempaa aineistoa. Väitän silti, että

tällainenkin aineisto on käyttökelpoisempaa kuin sellainen, josta kaikki tieto keskinäisistä suhteista puuttuu. Käsittelenkin tämän takia aineistoa verkostojen kautta, mutta pidättäydyn hyödyntämättä minkäänlaista matemaattista mallia. Myös Anneli Sarhimaa on aiemmin epäillyt tällaisen informantteja tietyn mallin mukaan pisteyttävän lähestymistavan toimivuutta ja kehottanut etsimään vaihtoehtoisia malleja (Sarhimaa 2009: 176–179). Tämä ratkaisu tietysti kyseenalaistaa termin sosiaalinen verkosto käyttökelpoisuuden oman tutkimukseni kohdalla. Termi kuten kielellinen verkosto tai puheverkosto voisi olla neutraalimpi. Käytännössä termiä sosiaalinen verkosto käytetään hyvin erilaisista tutkimuksista, joten käytän sitä itsekin. Hingarován mallin mukaisesti haluan tarkastella verkoston kautta myös sellaisia henkilöitä, joita en ole vielä haastatellut, sillä tarkoituksena on soveltaa verkostanalyysia informanttien sukupuiden, keskinäisten suhteiden ja kielenvaihdon erilaisten etenemisskenaarioiden mallintamiseen. Väitän, että näinkin on mahdollista tuoda esiin kielenvaihdon yksityiskohtia, jotka eivät muunlaisella visualisoinnilla tule näkyviin. En käsittele voiko sosiaalisten verkostojen rakenteella selittää kielenvaihtoa, vaan pystyykö niillä mallintamaan ja kuvaamaan sitä. Pikemminkin kyseessä on havainnollistamiskeino ja esitystapa, jolla pystyn asettamaan yksittäisten informanttien kerronnan ja kuvauksen sellaiseen kontekstiin, jota ei syntyisi ilman sosiaalisten suhteiden tarkastelua. Samalla tämä on alku laajemmalle mallille verkostojen analyysistä, jota tulen kehittämään tulevana vuosina aineistojen karttuessa.

Olen käyttänyt sukupuiden verkostoissa samoja värejä kuin domeenianalyyseissa. Olen merkinnyt eri henkilöiden käyttämän kielen värillisellä nuolella, lukuun ottamatta puolisoita. Heidät on merkitty paksulla horisontaalisella viivalla. Aineistossa ei ollut yhtään tapausta, jossa aviopuolisot olisivat puhuneet toisilleen eri kieliä, joten tässä ei tarvinnut ilmaista suhteen vuorovaikutteisuutta. Osa venäjänkielisistä aviopuolisista on oppinut ymmärtämään kielenvaihdossa väistyvää

Kaavio 1. Luvun 4.2. verkostojen selite

kieltä, mutta tämä ei liity heidän rooliinsa kielen käyttäjänä vaan kuulijana. Tarkastelen, tuleeko tällainen rooli esiin verkostoissa. Analyysini kannalta tärkeät informantit on numeroitu viittaamisen helpottamiseksi. Henkilön kohdalla oleva tyhjä keskus tarkoittaa, että hän ei asu tässä nyt tutkitussa yhteisössä.

Domeenianalyysin ja verkostojen analyysin taustaksi käsittelen kielenvaihdon etenemistä Tuuksessa ja Koigortissa erilaisten tilastoitavien muuttujien avulla. Tällaisia ovat informanttien ikä, sukupuoli, kotipaikka sekä raportoitu puolison ja lasten kielitaito. Tällaisen informaation kerääminen kuuluu sosiolingvististen haastattelujen perussisältöön, vaikka haasteellisista työolosuhteista johtuen aina ei tarkkoja tietoja ole saatu. Esimerkiksi henkilötietoja hyvin tarkasti kartottaneista haastatteluista on voinut jäädä puuttumaan vapaampaa keskustelua ja pidempää kerrontaa, aivan jo ajan puolesta syntyneiden rajoitusten takia. Vapaammin edenneissä haastatteluissa puolestaan voi olla toisenlaisia aukkoja tietyissä yksityiskohdissa. Ei ole yllättävää, että esimerkiksi kielenoppimista ja domeenien kielenkäyttöä käsittelevissä taulukoissa on keskenään erilainen määrä informanteja. Mielestäni on täysin luonnollista, että kenttätöhaastatteluina kerätystä aineistosta puuttuu osia, eikä tätä ole syytä peitellä tai kaunistella liikaa. Täydellistä aineistoa ei varmasti ole kenenkään käytössä. Toisaalta on täysin mahdollista esittää taulukossa, mikä osa aineistosta on kattavammin ja mikä puutteellisemmin kerätty. Tämä vain korjaa osaltaan tutkijan positiota suhteessa aineistoon ja selkeyttää lukijan mahdollisuuksia arvioida tutkimuksen väitteitä. Tuuksen aineistoa oli mahdollista täydentää kesällä 2013, minkä johdosta se on huomattavasti Koigortin dataa täydellisempää.

4. Analyysi

4.1. Domeenien analyysi

4.1.1. Domeeni: Kielitaidon kehittyminen

Aloitin tutkimuksen analyysin tarkastelemalla eri ikäryhmien kielenoppimisen domeeneja. Olen havainnut muita aineistoja tutkiessani, että eri kyläyhteisöjen välillä voi olla suuria eroja venäjän yleistymisen ajankohdassa. Tämän variaation pystyy osittain sulkemaan pois käsittelemällä erikseen eri yhteisöissä syntyneitä informanteja (Partanen 2013: 20–22). Nyt tässä mielessä merkityksellisiä yhteisöjä ovat Tuuksa ja

Koigort, eli en tässä osassa analyysia ota heti huomioon pienemmissä naapurikyliissä syntyneitä. Otan heidän vastauksensa erikseen huomioon, sillä seuraamalla tutkittavaan yhteisöön muuttaneiden kielellistä adaptaatiota on mahdollista tehdä epäsuoria arvioita eri vuosikymmenillä vallinneista kielioloista. Tämän tarkastelun tavoitteena on osoittaa, milloin yhteisö on muuttunut kaksikieliseksi. Pyrin ensimmäiseksi vastaamaan kysymykseen kielenoppimisen domeeneista eri aikoina.

Käytännössä informantit osasivat Tuuksessa karjalaa, venäjää tai suomea ja Koigortissa komia ja venäjää. Yksittäiset informantit ovat opiskelleet koulussa englantia tai saksaa, mutta yhtä poikkeusta lukuunottamatta he eivät ole käyttäneet näitä kieliä aktiivisesti kouluajan jälkeen. Yksi tuuksalainen 50-luvulla syntynyt informantti on käyttänyt englantia melko säännöllisesti työpaikkansa johtotehtävissä. Ukrainalaisten tai valkovenäläisten informanttien äidinkieli on ukraina tai valkovenäjä, mutta he ovat sosialisoituneet muuton kohteena olleisiin paikallisyhteisöihin nimenomaan venäjän puhujina. Ei ole merkkejä siitä, että lapsille olisi näissä yhteisöissä puhuttu muita slaavilaisia kieliä kuin venäjää.

Koska lähes kaikki Tuuksessa syntyneet informantit ovat oppineet karjalaa kotona, ei ole erityisen mielenkiintoista esitellä heidän kielirepertuaariaan yksinkertaisessa taulukossa äidinkielen mukaan. Seuraavaa tilastoa on yksinkertaistettu siten, että joka vuosikymmeneltä on listattu tyypillisimmät tässä ikäryhmässä mainitut kielenoppimisen domeenit. Yksittäisten informanttien muodostamat poikkeukset eivät tässä esittelyssä näy, mutta taulukosta tulee esiin yleinen tendenssi.

Vuosi	Karjala	Venäjä	Suomi	Inf. lukumäärä
1920	Koti	Sodan jälkeen	Koulu	3
1930	Koti	Koulu, armeija, miniät, koti	Koulu	7
1940	Koti	Koulu	Koulu	6
1950	Koti	Ennen koulua		1
1960	Koti	Koulu,päiväkoti,koti		7

1970	Koti	Koti, Päiväkoti		3
1980	Koti	Koti	Yliopisto	2
1990	Koti / Koulu	Koti	Koulu	1

Taulukko 4. Kielenoppimisen domeenit, Tuuksa

Taulukon 4 perusteella Tuuksessa venäjä on alkanut muuttua kotikieleksi 1960- ja 1970-luvuilla. Yksittäiset 1970-luvulla syntyneet informantit ovat oppineet venäjää vasta päiväkotiin mennessään. 1980- ja 1990-luvuilla venäjää on opittu jo kotona ja nuorimman informantin kohdalla nähdään karjalan osittainen siirtyminen koulussa opituksi kieleksi. Karjalaa opetetaan koulussa, mutta muun muassa pienen tuntimäärän takia tämän ei voi ajatella johtavan funktionaalisen kielitaidon kehittymiseen. Tämä ei kuitenkaan tarkoita, ettei koululla olisi mitään roolia. Tarkastelen seuraavaksi vastaavaa tilastoa Koigortista.

Vuosi	Komi	Venäjä	Inf. lukumäärä
1920	Koti	Koulu	4
1930	Koti	Koulu	6
1940	Koti	Koulu	1
1950	Koti	Koulu	5
1960	Koti	Koulu	2
1970	Koti	?	1
1980	Koti	Koti	1
1990	(Koti / Koulu	Koti	3

Taulukko 5: Kielenoppimisen domeenit, Koigort

Taulukon 5 perusteella Koigortissakin olisi viitteitä samanlaisesta siirtymästä venäjän oppimisdomeenissa kuin Tuuksessakin. Tämän ajoittaminen ei ole mahdollista, sillä tässä otoksessa ei ole yhtään 1970-luvulla syntynyttä laajemmin haastateltua informanttia. On yksi hyvin suppeasti haastateltu 1970-luvun alussa syntynyt informantti, joka on oppinut komia kotona, mutta aikuisiällä vaihtanut pääasiallisen käyttökielensä venäjään. Hänen lapsensa ymmärtävät komia, mutta eivät puhu sitä.

Haastattelu tehtiin kaupassa hänen työpaikallaan, ja valitettavasti se keskeytyi. Tämän aineiston perusteella Koigortissa kotona kehittynyt kaksikielisyys olisi yleistynyt vasta 1980-luvulle tultaessa. Karkeana hypoteesina voi tässä vaiheessa esittää, että Tuuksessa lapsuudessa kehittynyt kaksikielisyys on yleistynyt aikaisemmin kuin Koigortissa.

Mielenkiintoinen ero yhteisöjen välillä on, että vanhimmatkin informantit raportoivat Koigortissa oppineensa venäjää koulussa. Karjalassa tähän aikaan yhdistyi usein muun muassa evakko aika, eikä koulussa vielä välttämättä opittu niin paljoa venäjää. Opetuskieli oli usein suomi, kuten luvussa 1.4. Tutkimuksen konteksti kuvasin. Koigortissa komi on ollut samoihin aikoihin koulukieli, mutta tämän aineiston pohjalta ei oikein voi rekonstruoida eri koulujen kielipolitiikka tietyillä vuosikymmenillä. Palaan tähän käsitellessäni tarkemmin domeenia KOULU, sillä kielipolitiikan yleislinjat ovat toki tiedossa.

Käsittelen vielä muualla kuin Tuuksessa tai Koigortissa syntyneiden informanttien kielenoppimista, ennen kuin siirryn varsinaisten domeenien analysointiin. Näiden informanttien kielitaidon kehittyminen ei heijastele lasten kielen omaksumista Koigortissa tai Tuuksessa minään aikana, mutta heidän kielelliset valintansa voivat olla erittäin tärkeitä käsiteltäessä näiden yhteisöjen kielenkäytön muutosta. Moni on viettänyt suurimman osan aikuisikänsä nyt tutkituissa yhteisöissä, joten heidät voi ehdottomasti nähdä yhteisöön kuuluvina henkilöinä. Kiinnitän huomiota siihen, poikkeavatko heidän vastauksensa paikallisista informanteista. Olen järjestänyt informantit heidän muuttovuotensa perusteella, sillä se on tälle tarkastelulle keskeisin muuttuja. Toisaalta erottelen kyläyhteisöön pienenä lapsena ja aikuisiällä muuttaneet, sillä heidän lähtökohdissaan oppia kieltä voi olettaa olevan eroja.

Tällaisia muualta tulleita informanteja on aineistossa paljon, välillä lähes puolet kaikista haastatelluista. Melko sattumanvaraisesti valitun otoksen kohdalla tämä kertoo kylien väestön muuttuneen paljon tarkasteltuna aikana. Tämä on otettava huomioon kylänosia tai naapurustoja tutkittaessa, sillä tällainen voimakas muuttovirtaus luo tilanteen, jossa asukkailla on hyvin eri aikoina muodostuneita ja luonteeltaan erilaisia suhteita toisiinsa ja muihin alueisiin Karjalassa ja Venäjällä. Ihmisiä on myös jatkuvasti muuttanut kylistä pois, mikä tarkoittaa, ettei yksilöille tärkein viiteryhmä välttämättä ole

nyt tutkittavaksi valittu seutu. On myös kysyttävä, missä määrin voidaan puhua tietyn yhteisön kielenvaihdosta, jos ei voida puhua samoista henkilöistä ja perheistä.

Vuosi	Synt.paikka	Äidinkieli	Muuttovuosi	Karjala	Venäjä	Suomi
1928	Päccilä	Livvi	1946	Koti	Sota	Koulu
1933	Kursk	Venäjä	1954	(PASS)	Koti	
1945	Mägriä	Livvi	1965	Koti	Koulu	Koulu
1951	Byhol	Valkoven.	1971	Tuuksa (PASS)	?	
1935	Vieljärvi	Livvi	1970	Koti	Koulu	
1948	Lammenniemi	Livvi	1972	Koti	Koulu	
1947	Tihveri	Livvi	1972	Koti	Koulu	
1951	Suurimägi	Livvi	1972	Koti	Koulu	
1965	Kuunila	Livvi	1974	Koti	Koti	
1954	Yllöinen	Livvi	1982	Koti	Koulu	
1952	Hittoila	Livvi	1982	Koti	Koulu	
1950	Calna	Ink.suom.	1987	Tuuksa (PASS)	Sedän veli	Koti
1945	Rybalka	Vepsä	1988	Tuuksa (PASS)	Koulu	
1967	Tigriä	Livvi	1992	Koti	Päiväkoti	
1947	Viena	Vienankarj.	2005	Koti	Koulu	Koulu
1965	Sukozero	Livvi	?	Koti	Koti	

Taulukko 6. Tuukseen muuttaneiden informanttien kielenoppimisen domeenit

Tuukseen on siis muuttanut ihmisiä pääasiassa muilta livvin puhuma-alueilta, mutta joukossa on jonkin verran vielä kauempaa muuttaneita (taulukko 6). Käytännössä he kaikki puhuvat äidinkielenään muuta kieltä kuin karjalaa, mutta ovat oppineet ymmärtämään karjalaa. Olen merkinnyt passiivisen kielitaidon lyhenteellä PASS. Näille informanteille on kuitenkin yhteistä se, etteivät he itse käytä karjalaa aktiivisesti. Mainitsen vielä, että monien informanttien puolisoiden joukossa on muualta muuttaneita, eikä heistä nouseva kuva eroa nyt tarkastellusta otoksesta. Kielten

oppimisdomeenien puolesta muut karjalaiset vastaavat pitkälti Tuuksen livviläisiä. Muuttovuodet 1970- ja 1980-lukujen alussa liittyvät perspektiivittömien kylien lakkauttamiseen sekä uusien asuinkerrostalojen rakentamiseen. Tärkein tästä aineistosta tehtävä huomio on, että kaikki paitsi karjalankieliset ovat integroituneet yhteisöön venäjän puhujina.

Tätä huomiota tekee merkityksellisemmäksi tulos siitä, yksi suuri kylään muuttaneiden ryhmä muodostuu muista itämerensuomalaisista. Aineistossa on havaintoja ja haastatteluja karjalaa hyvin ymmärtävistä vepsäläisistä ja inkerinsuomalaisista, jotka kaikki käyttävät pelkkää venäjää, vaikka jokainen puoliso onkin karjalankielinen. Itämerensuomalaisten muuttaessa lähisukukielisiin yhteisöihin on kieliraja monin tavoin matala. Kaikki antoivat samanlaisen kuvauksen siitä, kuinka tuohon aikaan ei sopinut tai ollut tapana puhua karjalaa. Puolison ja lasten kanssa on käytetty venäjää. Haastattelemani inkerinsuomalainen nainen kuvasi tilannetta seuraavalla tavalla, kun kysyin, ketä voisi pitää syyllisenä kielenvaihtoon.

1 minä luulen että se on sellaista politiikkaa että, katos meillähän oli joskus
2 viisikymmentäkahdeksan tai miten se oli vielä, että oli vielä, että oli Suomi-
3 Karjalan tasavalta tai joku sellanen, Karjala-Finskaja. Karjalan Suomen on
4 tasavalta, mutta sitten se loppui, sitten se loppui, sitten me jäätiin karjalaksi vain,
5 karjalaksi. Ja sitten, no siitä otettiin se Suomi pois kyllä että, no se oli samoin että
6 kansainvälistä että, ei se Suomi nyt enää olla Suomea. kun me ollaan toista valtiota,
7 niin kuitenkin se oli käsky sellainen, minä sanoisin Moskovasta, että emme puhu
8 mitään kieliä. puhutaan vaan venäjää. ja meille kun minä olin yliopistossa, siellä
9 kaikenlaista kommunismia ja kaikkea sellaista niin aina opetettiin, että meillä on
10 yksi ainut, minä olen yksi Neuvostoliiton kansalainen. en ole karjalainen, en ole
11 suomalainen, en ole venäläinen. Neuvostoliiton kansalainen. että passiin joskus
12 laitetaan Neuvostoliiton kansalainen. mutta sekin romahti, että, onhan se tietysti.
13 mutta ei siitä niinkon suurta rangaistusta olisi tullut, mutta jotakin ihminen on
14 sellainen pässi [naurahtaa], sanotaan, eikö niin?

Näyte 3. Informantti 281, nauha 63, [00:42:35]. 17.05.2012

Informantti viittaa tässä suoraan käskyyn olla puhumatta muita kieliä. Käsittelen näitä käskyjä ja kieltoja tarkemmin domeenin KOULU yhteydessä, mutta tämä pohjustaa aihetta hyvin. Tämä kertomus toistaa Neuvostoliiton kansallisuuspolitiikan paradoksaalisen luonteen, kuinka toisaalta ollaan juuri Neuvostoliiton kansalaisia, ei karjalaisia eikä edes venäläisiä, mutta yhteinen kieli on silti vain venäjä. Riveillä 13 ja

14 informantti reflektoi, kuinka kielen säilyttämisestä ei oikeasti kukaan olisi rankaissut. Silti kieli vaihtui, eikä ainoastaan hänen kohdallaan, vaan lähes kaikissa muissakin perheissä. Tässä mielessä kylään muuttaneilla itämerensuomalaisilla ei ole oleellista eroa venäläisiin tai valkovenäläisiin informantteihin. He ovat venäläistyneet kieleltään, mutta silti oppineet ymmärtämään karjalaa jonkin verran. Tuuksessa asuu yksittäisiä lyydiläisiä, jotka ovat tähän mennessä saamiene tietojen perusteella tapauskohtaisesti alkaneet puhua karjalaa tai pitäytyneet pelkässä venäjässä. Kaikki nämä kielet ovat niin lähellä toisiaan, että passiivinen kielitaidon olettaisi kehittyvän hyvin nopeasti. Olisi oletettavissa, että lähisukukielten puhujat voisivat melko helposti siirtyä kielestä toiseen myös aktiivisessa käytössä. Se, ettei näin ole enemmistössä tapauksista käynyt, voi viitata erilaisten ideologisten ja asenteellisten seikkojen vaikuttaneen asiaan. Näitä kuvaa yllä oleva ote haastattelusta, jossa voi tulkita käskyn vaikuttaneen käytökseen. Toisaalta on otettava huomioon, että nämä informantit ovat muuttaneet yhteisöön aikana, jolloin on ollut mahdollista integroitua siihen venäjänkielisenä. Karjalaa on silti käytetty, sillä muutoin heidän passiivisen kielitaitonsa muodostumista ei voi selittää. Näin ollen tämä paljastaisi heidän roolinsa tässä yhteisössä karjalan kielen kuulijana.

Koigortin aineistossa kylään muuttaneita henkilöitä on ainoastaan seitsemän, ja esittelen heidät seuraavassa taulukossa 7. Kokonais määrän suhteen heitä on vähemmän kuin Tuuksessa, mikä voi liittyä Koigortin syrjäisempään sijaintiin. Aineistossa ei myöskään ole informantteja, jotka olisivat syntyneet Komin tasavallan ulkopuolella. He ovat pääasiassa erilaisissa maantieteellisesti toisiaan lähellä olleissa paikallisyhteisöissä syntyneitä henkilöitä, joten heidän kauttaan voi saada tietoa näistä kylistä. Varsinaisten venäjänkielisten pieni määrä liittyy käytettyihin metodeihin ja informanttien valintaan eikä sinällään heijasta yhteisön väestörakennetta.

Vuosi	Synt.paikka	Äidinkieli	Muuttovuosi	Komi	Venäjä
1941	Metsätyötaajama	Venäjä	1954	Kylä	Koti
1945	Metsätyötaajama	Venäjä	1956	Kylä	Koti
1932	Griva	Komi	1961	Koti	Koulu
1935	Ust-Kulömin piiri	Komi	1962	Koti	?
1932	Kobra	Komi	1972	Koti	Opiskellessa
1934	Ust-Kulömin piiri	Komi	1993	Koti	Koulu

Taulukko 7. Koigorttiin muuttaneiden informanttien kielenoppimisen domeenit

Kielenvaihdon eteneminen ei varsinaisesti näy tässä osassa aineistoa, sillä vanhimpienkin informanttien ensimmäinen kieli on komi. Koigortissa syntyneiden tilanne näytti melko samalta aiemmin esittelemäni pienen otoksen perusteella. Erikoisemmalla näyttävät kaksi 1950-luvulla Koigorttiin muuttanutta informanttia. He ovat syntyneet metsätyötaajamissa Koigortin alueella, ja etnisestä komilaisuudestaan huolimatta venäjä on ollut heidän ensimmäinen kielensä. Komilaiset vanhemmat ovat puhuneet heille venäjää, sillä tämä on ollut näiden monietnisten taajamien pääasiallinen käyttökieli. Tästä on aineistossa runsaasti kuvauksia eri puolilta Komia, mutta Karjalan aineistoissa tällaiseen ei törmää kovinkaan usein. Pikemminkin löytyy kuvauksia esimerkiksi karjalan kielen metsätyömailla oppineista valkovenäläisistä, joiden kielenoppimisaikana itse taajamat ovat jo alkaneet vaihtaa kieltään (Partanen 2013: 21). Pikemminkin näiden komilaisten informanttien henkilötarinoista ilmenee heidän oppineen komia Koigorttiin muuton jälkeen. Esittäisin tältä pohjalta, että metsätyötaajamat voi yhdistää venäjän kielen yleistymiseen erityisellä tavalla juuri Komissa. Tähän viittasi aiemmin esittelemäni tutkimuskirjallisuus, jonka perusteella juuri metsätyötaajamat ovat olleet Komissa paikkoja, joissa paikalliset kyläyhteisöt ja vieras Komiin tuotu väestö olisivat olleet tekemisissä keskenään.

1940-luvun alussa syntynyt informantti on muuttanut Koigorttiin melko myöhään, yli 15-vuotiaana. Näin ollen hän ei välttämättä olisi enää kaikkein aktiivisimmassa kielenoppimisen iässä. Hän on kuitenkin oppinut komia ja puhunut sitä lapsilleenkin, mikä vertautuu mielestäni hyvin Tuukseen 1950-luvulla muuttaneen venäläisen naisen tapaukseen. Hänestä ei ollut tullut karjalan aktiivikäyttäjää, mutta samanaikaisesti Koigortissa tällainen assimilaatio oli vielä mahdollinen. Kielenvaihto oli silti selvästi jo alkanut metsätyötaajamien laajentuessa kylien läheisyydessä. Ilmeisesti paikalliset kyläyhteisöt ovat kuitenkin ainakin aluksi pystyneet ikään kuin torjumaan kielenvaihdon ja palauttamaan nämä henkilöt kominkielisen yhteisön piiriin. Heidän sukupolveltaan seuraamalla näyttää siltä, ettei heidän roolinsa kielenvaihdon etenemiselle ole ollut kovinkaan erilainen varsinaisiin komilaisissa yhteisöissä kasvaneisiin. Näin

ollen sekä Tuuksessa että Koigortissa henkilön äidinkieltä ja taustaa tärkeämpi muuttuja voisi olla heidän muuttovuotensa ja yhteisössä tuolloin vallinneet etnolingvistisen vitaliteetin suhde.

4.1.2. Domeeni: Perhe

Informanttien vastaukset on jaoteltu luvussa 3.3. kuvaamani mallin mukaan. Taulukko kuvaa informantin eri henkilöiden kanssa käyttämää kieltä. Taulukko on järjestetty informanttien iän perusteella. Siinä ei ole eroteltu, ketkä informanteista ovat sukua keskenään. Teen tämän vasta eri perheiden sosiaalisia verkostoja tarkastellessani. Eri sukupolvet on nyt jaoteltu horisontaalisesti, mutta ikäluokat tai sukupolvet tulevat näkyviin myös vertikaalisesti, siten että eri sukupolvien välille voi laskea noin 25 vuoden välit. Tämä ajatus perustuu tietoon Venäjän koko 1900-luvun ajan hyvin tasaisena pysyneestä lastensaannin iästä (Rotkirch & Kesseli 2010). Täten hieman yksinkertaistaen esimerkiksi 30-luvulla syntyneiden lapset ovat syntyneet 1950-luvulla ja heidän lapsensa 1970-luvulla. Vertaan informanttien vastauksia heidän oman ikäryhmänsä vastauksiin, jotta voin testata, vastaako heidän oma kielitaitonsa tyypillistä heidän ikäluokkansa mallia. Tämän avulla on mahdollista verrata keskenään tietyn ikäryhmän kanssa kuvattua kielenkäyttöä siihen, mitä tähän kohorttiin kuuluneet henkilöt ovat itse vastanneet.

4.1.2.1. Tuuksa

Esittelen ensiksi Tuuksesta tehdyn taulukon:

Vuosi	Sex	Isovanh.	Äiti	Isä	Sisaret	Puoliso	Lapset	L-laps	L-l-lapt.
1927	M	ka	ka	ka	ka + ve	ka	ka + ve	ve	
1928	F	ka	ka	ka		ka	ka	((ka)) + ve	
1928	M	ka	ka	ka		ka	ka		
1929	F	ka	ka + ve	ka + ve		ka	ka + ve	ka + ve	
1930	F	ka	ka	ka		ka	ka	((ka)) + ve	
1931	F	ka	ka	ka	ka	ka	ka	ka1 + ve	
1934	F	ve	ve	ve	ve	ve	ka + ve	(ka) + ve	ve
1936	F	ka	ka	ka		ka	ka + ve1	((ka)) + ve	ve
1936	M	ka	ka + ve	ka + ve		ka	ka		
1937	F		ka	ka	ka + ve	ka	((ka)) + ve		
1937	F	ka	ka	ka	ka	ka	(ka) + ve	((ka)) + ve	
1938	M	ka	ka	ka	ka	((ka)) + ve	ka1 + ve		
1939	F	ka	ka	ka		ka	ka	(ka) + ve	
1940	F				ka + ve	ka + ve	((ka)) + ve	ve	
1941	M	ka	ka	ka		ka	ka + ve	((ka)) + ve	

1942	F	vp	vp	vp	vp	ve	((ka)) + ve	ve	
1942	F	ka	ka	ka	ka	ka	(ka) + ve	(ka) + ve	
1943	F	ka	ka	ka	ka	ka	ve	(ka) + ve	ve
1944	M		ka	ka		ka	(ka) + ve		
1944	F	ka	ka	ka	ka	ka	ka + ve	ve	
1948	F	ka	ka	ka	ka	ka + ve	ka + ve	ka + ve	
1948	F	ka	ka + ve	ka + ve	ka	ve	ve + su		
1949	F	ka	ka	ka	ka	ka	ka	ve	
1949	M	ka	ka + su	ka	ka	ve	ve + su l	ve	
1950	M	vv	vv	vv		ve	(ka) + ve	((ka)) + ve	
1950	M	ka	ka	ka		ve	ka l + ve l	((ka)) + ve	
1951	F	ka	ka	ka		ka	ka + ve	ve	
1951	F	su	su	su	su + ve	ve	ve	ve	
1953	M		ka	ka		ve	(ka) + ve	ve	
1953	M	ka	ka	ka		ve	ve	ve	
1954	F	ka + ve	ka	ka	ka	ve	ka l + ve		
1956	M	ka	ve	ve		ve	ve	ve	ve
1959	M	ka	ka + ve	ka + ve	ka + ve	ve	ve	ve	
1961	M	ka	ka + su	ka	ka	ve	((ka)) + ve	((ka)) + ve	
1963	F	ka	ka	ka	ka	ka	ka + ve	ve	
1963	F	ka	ve	ve		ve	ve	((ka)) + ve	
1964	M	ka	ka	ka	ka + ve	ka	((ka)) + ve		
1964	M				ve	ka + ve	ve		
1965	M		ka	ka		ka	ka	ve	
1966	M	ka	(ka) + ve	(ka) + ve	((ka)) + ve	ve	((ka)) + ve		
1968	F		ka	ka	ve	(ka) + ve	((ka)) + ve		
1972	M	ka	ka + ve	ka + ve	ve	ve	ve		
1976	F		ve	ka + ve			ve		
1975	F	ka + ve	ka	ka	(ka) + ve	ve	(ka) + ve		
1981	F	ka	ka + ve	ka + ve		ve	((ka)) + ve		
1994	F	ka	ve	ve	ve				

Taulukko 8. Tuuksen domeeni PERHE

Aineiston perusteella jo 30-luvulla syntyneet ovat puhuneet omien lastensa kanssa usein sekä venäjää että karjalaa. 1930-luvun lopussa syntyneiden parissa alkaa yleistyä pääasiallinen venäjän käyttö. Arvioin, että tämän ikäryhmän lasten on täytynyt syntyä 1950- ja 1960-luvuilla. 1960-luvulla syntyneiden parissa venäjä muuttuu kieleksi, jota on puhuttu sisarusten kesken. Taulukosta 8. nousee selvästi esiin, että jo 1940-luvun lopulla syntyneet ovat alkaneet puhua puolisoidensa kanssa venäjää. Ajallisesti tämä venäjää sisarustensa ja puolisoidensa kanssa käyttänyt kohortti vastaa melko hyvin 1930-luvulla syntyneiden lapsia.

Sellaista kohorttia ei ole, joka olisi puhunut lapsenlapsilleen ainoastaan karjalaa. Tapauksista 20/28 viittaa siihen, että lapsenlapset puhuisivat vähemmän karjalaa kuin heidän vanhempansa. On yleistä, että lapsenlapset puhuvat hieman karjalaa tai ymmärtävät sitä. Taulukossa on tapauksia, joissa lapsenlapset näyttävät osaavan hieman enemmän karjalaa kuin heidän vanhempansa. Oletan tämän johtuvan siitä, että haastattelussa on erikseen kiinnitetty huomiota lastenlasten kielitaitoon sen perusteella, että tätä on ajateltu erityisen tärkeäksi kielenvaihdon etenemisen laajuutta selvitettyessä. Toisaalta lastenlasten karjalantunnit koulussa luovat vaikutelmaa, että he osaavat karjalaa.

Kaikkein nuorimpienkin informanttien isovanhemmat ovat puhuneet karjalaa. Esimerkiksi nuorimman 1990-luvun puolessavälissä syntyneen informantin isoäiti on syntynyt 1930-luvun lopulla. Hänen aktiivinen käyttökielensä on venäjä, mutta hän osaa myös karjalaa. Haastattelussa hän kuitenkin kertoo yksityiskohtaisesti, ettei käytä karjalaa kodin ulkopuolella. Sisarusten kanssa on aina käytetty venäjää, mutta isoäiti ja vanhemmat puhuvat karjalaa keskenään. Vastaavia kuvauksia on Tuuksesta lukuisia, mikä heijastelee elossa olevan karjalaa kaikkein aktiivisimmin käyttävän sukupolven vaikutusta. Tämän aineiston perusteella voi sanoa, että Tuuksen kielenvaihdon kohdalla emme ole vielä tilanteessa, jossa kielen transmissio sukupolvien välillä olisi täysin katkennut. On toinen kysymys, kuinka laajalti näin on tapahtunut ja millaiset olosuhteet perheissä on oltava, jotta kieli välittyisi lapsille nykyään. Pyrin vastaamaan tähän myöhemmin tutkimuksessani.

Yhteisöön kauempaa muuttaneet eivät oleellisesti eroa oman ikäryhmänsä paikallisten informanttien mallista, jolla kieli on siirtynyt seuraaville sukupolville. On tapauksia, joissa heidän lapsensa eivät ole oppineet karjalaa, mutta muuhun ikäkohorttiin suhteutettuna ero ei ole huomattava. Esimerkiksi 1950-luvulla Tuukseen muuttaneen venäläisen naisen lapset ovat oppineet karjalaa ja puhuvat sitä hyvin. Olen merkinnyt tämän taulukkoon 8. vihreällä, sillä en kuvaan tässä heidän kielenkäyttöään informantin itsensä kanssa. Tuuksa vaikuttaa olleen vielä 1950-luvulla vahvasti karjalankielinen, eivätkä tuuksalaiset mitä ilmeisimmin ole tuolloin osanneet venäjää erityisen hyvin. Kyseinen venäläinen informantti antoi seuraavan kuvauksen:

1	но где вы выучили карельски, в	1	Missä te opitte karjalaa, täällä
2	Туксе? нет в Туксе, тут вот я	2	Tuuksessa? En Tuuksessa, tiedän
3	панімала што взяла работать	3	tulleeni tänne työn takia, aiemmin
4	придѣшь, раньше же плоха по-	4	täällä puhuttiin huonosti venäjää,
5	русски говорили здесь идѣшь дак	5	täytyi keskustella käsillä, mutta
6	по-руками всяка руками	6	sitten totuttiin, nyt jo kaikki
7	разговорили, а патом привыкли,	7	ymmärtävät.
8	стала, уже панімали всё мм, а	8	Mutta kuinka te, kun tulitte
9	как вы, когда вы приездите	9	tänne, niin kaikki puhuivat
10	сюда там все люди на	10	karjalaa?
11	карельском говорили? но они	11	No he vain karjalaksi, huonosti
12	толька на карельском, плоха кто	12	puhuivat venäjää, mutta nyt lähes
13	говорил по-русски а теперь почти	13	kaikki osaavat venäjää. Minun
14	все по-русски говорят у меня	14	lapseni puhuivat karjalaa
15	дети между собой говорили по-	15	mummonsa kanssa ja keskenään
16	карельски с бабушкой там и	16	käyttivät venäjää.
17	между собой сам по-русски	17	
18	говорили	18	

Näyte 4. Informantti 401, nauha 344, [00:03:02], 4.6.2013

Näin ollen 40-luvulla syntyneet olisivat eläneet ainakin varhaislapsuutensa ympäristössä, jossa yhteisön pääasiallinen käyttökieli oli karjala. Tämä täsmäisi sivulla 46 esittelemäni kielenoppimisen domeeneja esitelleen tilastoon kanssa, sillä tässä näkyi venäjän muuttuminen ennen kouluikää opituksi kieleksi juuri 1950-luvulla. Nyt siteeraamani informantin lapset ovat syntyneet 1950- ja 1960-luvuilla. Heidän kuvailtu kielenkäyttönsä sopii melko hyvin Tuuksen kuvaan tuona aikana, sillä he ovat oppineet sekä karjalaa että venäjää. He ovat oppineet karjalaa isoäidiltään, mutta joukossa on myös aivan karjalaisia informantteja, jotka ovat oppineet karjalaa kotona isovanhemmiltaan 1960-luvun lopulla. Tässä paljastuu käyttämäni analyysin vahva puoli, sillä se perustuu kieleen, jota eri henkilöt ovat käyttäneet tietyn informantin kanssa. Malli kuvaa kielenvaihtoa pelkkää kielenoppimisen domeenia tai domeenia КОТИ paremmin, mikä toisaalta yhdistyy Fishmanin ja Galin huomautukseen domeenin sisäisten roolien merkityksestä.

4.1.2.2. Koigort

Tarkastelen seuraavaksi vastaavaa taulukkoa 9., joka on tehty Koigortin aineistojen pohjalta.

Ikä	Sex	Isovanh.	Äiti	Isä	Sisaret	Puoliso	Lapset	Laps.lapset	Laps.laps.lapset
1920	N	ko	ko	ko	ko	ko	ko + ve		ve
1928	M	ko	ko	ko		((ko)) + ve	ko	ko	
1928	N	ko	ko	ko	ko	ko	ko	ve	ve
1930	M	ko	ko	ko	ko	ko	ko	ko	
1931	N	ko	ko	ko	ko	ko	ko + ve	ve	
1931	N	ko	ko	ko		ko	ko	ko	(ko) + ve
1932	N	ko	ko	ko		ko	ko	ko	
1933	N	ko	ko	ko	ko	ko	ko	(ko) + ve	(ko) + ve
1935	M	ko	ko	ko		ko	ko	ko2 + ve	ve
1936	N	ko	ko	ko		ko	ko	ko2 + ve	ve
1938	N	ko	ko	ko	ko	ko	ko	ko + ve1	
1942	N	ko	ko	ko		ko	ko	ko	ko
1943	M		ve	ve		ko	ko	ko	ko
1948	M	ko	ve	ve		ve	ko + ve		
1953	N	ko	ko	ko	ko	ko	ko + ve	ve	
1953	M	ko	ko	ko	ko		EI LAPSIA		
1956	N	ko	ko	ko	ko	ko + ve	ko	ko	
1957	M	ko	ko	ko	ko	ve	ko		
1961	N	ko	ko	ko	ko	ko	ko1 + ve	ko + ve1	
1965	M	ko	ko	ko	ko	ve	((ko)) + ve		
1974	F	ko	ko	ko		ko	((ko)) + ve		
1984	N	ko	ko	ko	ve		EI LAPSIA		
1987	F		ko + ve	ko + ve		((ko)) + ve			
1990	M	ko	ko	ko	ko		EI LAPSIA		
1993	F		ko + ve	ko + ve	ve		EI LAPSIA		
1994	F		ko + ve	ko + ve	ve		EI LAPSIA		

Taulukko 9. Koigortin domeeni PERHE

Taulukosta 9. nouseva yleiskuva on erilainen kuin taulukossa 8. heti siinä, että venäjää käyttäviä on vähemmän. Informanttien määrä on pienempi ja he ovat kaikki komeja. Selkeänä aineistosta näkyvänä erona on lasten myöhäisempi venäjänkielistyminen. Jos Tuuksessa jo 1930-luvulla syntyneet ovat puhuneet lastensa kanssa paljon venäjää, kulkee vastaava raja Koigortissa vasta 1960-luvulla syntyneissä. Informanttien pienen määrän takia on mahdoton tehdä pitkälle meneviä johtopäätöksiä, mutta tällaista tendenssiä vaikuttaa olevan.

Yhteistä Tuuksen ja Koigortin aineistoille on, että venäjän käyttö puolisoitten kanssa on yleistynyt 1940- ja 1950-lukujen vaihteessa syntyneiden parissa. Kuten Tuuksessa, myös Komissa tämän on viitattava 1960–1970 -luvuilla alkaneeseen muutokseen. Joka

tapauksessa Koigortissa vasta 1980-luvulla syntyneiden informanttien enemmistö on vastannut käyttäneensä omien vanhempiensa kanssa sekä komia että venäjää. Tuuksessa tämä muutos on tapahtunut huomattavasti aiemmin, mutta samanlaisessa sporadisella ja molempia kieliä sekoittavalla mallilla. Lasten kanssa on käytetty satunnaisesti sekä venäjää että komia, ja 60-luvulla alkaa yleistyä, että lapset enää ymmärtävät komia. Tätä voi verrata lastenlasten sarakkeeseen, jossa venäjän puhuminen vaikuttaa hieman komin osaamista yleisemmältä. Oikeastaan Tuuksen sarake *lapset* muistuttaa rakenteeltaan eniten Koigortin saraketta *lapsenlapset*. Näin ollen kielenvaihdon voisi kuvata olevan Tuuksessa yhtä sukupolvea Koigortia pidemmällä. Toisaalta aineistossa on Koigortissa kasvaneita 1980- ja 1990-luvulla syntyneitä informanteja, jotka itse osaavat komia erittäin hyvin. Toisaalta nuoria komia puhuvia oli vaikea löytää, joten he saattavat edustaa poikkeuksellisen kauan kieltä säilyttäneitä perheitä. Ylipäätään tärkeänä erona voi pitää sitä, että Koigortissa on 1980- ja 1990-luvuilla syntyneitä komia aktiivisesti käyttäviä.

Koko otoksessa lasten kanssa käytetään usein komia tai komia ja venäjää sekaisin. Silti pääasiallinen käyttökieli on aivan nuorimpia informanteja lukuun ottamatta komi. Ainoastaan yhden 1960-luvun puolessavälissä syntyneen informantin lapset eivät puhu komia, mutta hekin ymmärtävät sitä. Informantin puoliso on venäjänkielinen, mutta taustaltaan osittain komi. Puoliso on syntynyt metsätyötaajamassa, mikä vaikuttaa selittävän hänen 1960-luvulle epätyypillistä kielitaitoaan. Kotikieleksi on asettunut venäjä, eivätkä miehenkään isovanhemmat ole asuneet samassa taloudessa lasten kanssa. Näyttää melko yleiseltä, että vain vanhimmat lapset ovat oppineet karjalaa tai komia. Vastaava malli näyttää yleiseltä muissakin kielenvaihtoa läpikäyvissä yhteisöissä, kuten esimerkiksi ketšuaa tutkinut Aurolyn Luykx on omissa tapaustutkimuksissaan todennut (Luykx 2005: 1411). Nancy Dorianilla on vastaava huomio Itä-Sutherlandin gaelinkielisistä yhteisöistä, mutta hänen aineistossaan erityisesti suuren sisarusarjan nuorimmat lapset ovat oppineet gaelia puutteellisesti (Dorian 1981: 107). Tällaista kielenoppimista seuraava sukupolvi näyttää poikkeuksetta venäläistyneen. Susan Galin tutkimuksen perusteella vastaavassa taulukossa esiintyvä pelkän valtakielen tai molempien kielten sekakäyttö ennusti, että tästä oikealle luokitelluissa ympäristöissä kielenä oli saksa eikä unkari. Näin ollen tietyn ympäristön kielivalinnan perusteella oli mahdollista arvioida mitä kieltä muissa ympäristöissä

käytetään (Gal 1979: 119). Domeenin PERHE sisäisiä suhteita tarkastellessa vastaavaa dynamiikkaa on kyllä havaittavissa omassakin aineistossani, mutta tämä ei ole mitenkään ehdotonta. Venäjänkielisestä puolisoista huolimatta tietyt informantit raportoivat käyttävänsä ajoittain komia tai karjalaa lastensa kanssa, mikä eroaa Galin mallista. Hänen tutkimuksensa kuitenkin pohjautui pitkäaikaiseen osallistuvaan havainnointiin, ja voikin olla, että osa nyt aineistossa esiintyvistä variaatioista olisi ainoastaan informanttien omasta raportoinnista aiheutuva harha.

Käsittelen seuraavaksi muita domeeneja. Olen jakanut ne aiemmin esittelemäni mallin mukaan siten, että erikseen on kysytty kielenkäytön muutoksesta. Vastaus on tietysti asetettava kontekstiinsa informantin iän mukaan, eikä ole mahdollista aina tietää mihin vuosikymmeneen informantti viittaa sanoessaan, että ennen puhuttiin enemmän toista kieltä. Silti on syytä huomioida, onko informantti ylipäätään kokenut tällaista muutosta vai ei, tai muistaako hän aikaa, jolloin tilanne oli erilainen.

4.1.3. Muut domeenit

4.1.3.1. Domeeni: KOTI

Tarkastelen ensiksi domeenia KOTI Tuuksessa (Taulukko 10). Tämän perusteella 30-luvun lopulla syntyneet käyttävät nykyään kotikielensä joko pelkkää venäjää tai karjalaa ja venäjää sekaisin. Ajallisesti tämä täsmää aiemmin esitellyn kaavion kanssa, sillä tämän ikäryhmän lapset (50–60-luvuilla syntyneet) ovat puhuneet myös venäjää kotona. Jo 60-luvulla on kotona käytetty sekä karjalaa että venäjää. Kaikkein vanhimpien 1920-luvulla syntyneiden lisäksi vain yksittäiset informantit pitivät kotia nykyään karjalankielisenä. Kuten on melko odotuksenmukaista, kuvailevat erityisesti karjalaa puolisonsa kanssa käyttäneet kodin ainakin olleen karjalankielinen. Kodin venäläistyminen liitetään usein venäjänkielisiin miniöihin, vävyihin ja lapsenlapsiin. Tämän aineiston pohjalta kysymys kielenkäytön muutoksesta on tuottanut paljon arvokasta lisätietoa. Vastajista noin puolet arvioi kodin muuttuneen venäläisemmäksi.

Taulukko 10. Tuuksen domeeni KOTI

id	vuosi	ennen	nyt
286	1927	ka	ka
261	1928	ka	ka
280	1929	ka	ve
445	1929	ka + ve	
264	1930	ka	ve
279	1931	ka	
139	1935	ka	ve
282	1936		ka + ve
137	1937	ka	ve
258	1938	ka	ve
304	1939	ve	
265	1940	ka + ve	
241	1941		ka + ve
381	1941	vp	ve
415	1942	ka + ve	
275	1942	ka	ve
267	1943		ve
296	1943	ka	ve
278	1948	ka	ka
276	1948	ka	(ka) + ve
277	1949	ka + ve	ve
141	1949	ka	
271	1950	ve	ve
374	1950	ka	
260	1951	ka	ve
281	1951	su + (ve)	ve
297	1952	ve	ve
375	1953	ka	
386	1956	ka	
283	1959	ka + ve	ve
259	1961	ka + ve	ka
270	1962	ve	ve
242	1963	ka + ve	ka + ve
273	1964	ka + ve	ve
274	1964		ka + ve
111	1965	ka + ve	ve
262	1966	ka + ve	ve
268	1968	ve	ve
257	1974	ka	ve
408	1982	ka + ve	
269	1993	ka + ve	ve

Domeenin KOTI muutosta voi hahmottaa vertaamalla tätä abstraktimpaa mallia yksityiskohtaisempaan perheen sisäisen kielenkäytön erotteluun. Esimerkiksi taulukossa 8. 1940-luvun alussa syntynyt naisinformantti sijoittui viimeiseen ikäryhmään, joka ei puhunut puolison kanssa venäjää. Häinkin kuvaa tässä karkeammassa mallissa domeenin KOTI muuttuneen venäjänkielisemmäksi. Vielä osa 1950-luvulla syntyneistä kuitenkin kuvaa kodin olleen aiemmin karjalankielinen.

Riippumatta domeenin KOTI keskeisyydestä kielen oppimiselle, on se yleensä lapsen ensimmäinen domeeni. Näin ollen sen avulla voi seurata, onko vähemmistökielen puhuminen perheissä pysynyt niin yleisenä, että sen voi olettaa siirtyvän lapsille. On selvää, että kokonaan venäjänkielisessä ympäristössä lapsi ei opi muita kieliä. Tuuksen aineiston perusteella vielä 1950-luvulla perheissä on käytetty paljon karjalaa ja tämä ympäristö on koettu karjalankieliseksi. 1960-luvulle tultaessa kotikielenä on ollut sekä karjala

että venäjä. Tämä analyysi ei vielä paljasta, kuinka tämä suhtautuu eri henkilöihin kotona. Tuuksessa sisarten keskinäinen kieli näyttää muuttuneen 1960-luvulla venäjäksi, mutta kuva vanhempien kielenkäytöstä ei ole millään tavalla yhtenäinen. Ainoat yksiselitteisesti karjalaisina pysyneet henkilöt kotona ovat olleet isovanhemmat.

Taulukko 11. Koigortin domeeni KOTI

id	vuosi	ennen	nyt
29	1923	ko	ko
36	1926	ko + ve	ve
47	1927	ko	ko
40	1931	ko	ko
293	1933	ko	ko
71	1934	ko	ko
63	1936	ko	ko + ve
292	1938	ko	ko + ve
50	1942	ko	ko
49	1943	ko	ko
42	1946	ve	ve
295	1954	ko	ko
77	1957	ko	ve
72	1959	ko + ve	ko + ve
294	1961	ko	ko + ve
69	1967	ve	ve
54	1983	ko + ve	ko + ve
57	1992	ko	ko

Koigortin aineistosta nouseva kuva on hyvin erilainen.

Siinä missä Tuuksessa puolet arvioi kodin muuttuneen enemmän venäjänkieliseksi, on Koigortin informanteista vastannut näin ainoastaan neljäsosa (Taulukko 11).

Huomattavan suuri osa informanteista kuvaa kotia nykyäänkin kominkieliseksi, näin tekee jopa kaikkein nuorin 1900-luvun alussa syntynyt informantti. Tuuksessa tällaisesta ei ollut jälkeäkään. Myös 1960- ja 1980-luvuilla syntyneiden informanttien näkemys kodista nykyään sekä komin että venäjänkielisenä domeeninä

eroaa paljon Tuuksesta, missä koti oli sekakielinen jo 50-luvun lopulle tultaessa.

Aineiston pienuudesta johtuen on vaikea tehdä pitkälle meneviä johtopäätöksiä, mutta tämän perusteella koti on sekä Tuuksessa että Koigortissa muuttunut pirstaleisemmaksi domeeniksi, jossa perhekohtaisesti on nykyään suurta variaatiota kielellisissä valinnoissa. Tuuksessa on selkeästi edetty molempien kielten käytön kautta kohti pelkän venäjän käyttöä, mikä on huolestuttavaa siten, että samanlainen molempia kieliä yhdistelevä malli on yleistynyt koko ajan myös Koigortissa.

4.1.3.2. Domeeni: NAAPURIT

Domeeni NAAPURIT viittaa aiemmin kuvailemallani tavalla lähialueen taloihin ja niiden asukkaisiin. Koska haastatteluja on tehty maantieteellisesti hyvin pienellä alueella, kuvailevat informantit käytännössä kielenkäyttöä toistensa kanssa. Taulukossa 12. pistää heti silmään sen muuttumattomuus. Siinä missä perheen sisäinen kieli on muuttunut varhain venäjäksi, on naapurusto säilyttänyt kieltä paremmin. Ainoastaan neljä informanttia kuvasti naapuruston olevan nykyään venäjänkielisempi. Täytyy huomauttaa, että yksittäisistä taloista mainittiin, että niihin on nyt muuttanut venäläisiä, mutta samat informantit saattoivat arvioida naapuruston yleisesti ottaen karjalaiseksi tai komilaiseksi. Käytännössä Tuuksessa nämäkin venäjänpuhujat osoittautuivat usein paikallisiksi karjalaistaustaisiksi nuoriksi, mutta tämä etnisten suhteiden tematiikka jää väistämättä tämän tutkimuksen ulkopuolelle.

Nykyistä naapureiden kanssa tapahtuvaa kielenkäyttöä kuvaa mielestäni parhaiten se, että yleisin malli on karjalan ja venäjän sekakäyttö. Ei ole eritelty, tarkoittaako tämä

venäjän käyttöä tietyissä yhteyksissä ja karjalan toisissa, mutta tällainen jaottelu ei välttämättä olisi mahdollinen. Käytännössä kyse lienee osittain tällaisesta jaosta, mutta samalla viitattaneen ihmisten normaaliin eri kieliä käyttäviin puhetapoihin. Pelkästään venäjää naapureiden kanssa käyttävät ovat kaikki muualta muuttaneita. Tämä nostaa esiin mahdollisuuden, että muiden informanttien arvio naapuruston monikielisydestä liittyy juuri näihin henkilöihin. Tämän puolesta olisi ollut tärkeää kartoittaa yksityiskohtaisemmin juuri tiettyjen henkilöiden välisiä suhteita, mitä kyllä tehtiin jonkin verran.

Eräs 1960-luvulla syntynyt informantti kuvailee naapuruston muuttuneen hyvin venäjänkieliseksi. Samaan naapurustoon keskittyminen paljasti, että hänen lähin naapurinsa, informantti 286, itse asiassa on karjalainen, ja kuvaa puolestaan naapurustoa täysin karjalaiseksi. Hän on kuitenkin iäkkäämpi henkilö ja käy kertoo käyvänsä vain vähän kauempana ulkona. 1960-luvulla syntyneen informantin sukulaisia asuu samalla alueella, mutta monissa läheisissä taloissa asuu venäjänkielisiä perheitä. Heitä ei ehditty haastattelemaan, mutta kysyin pihan yli mistä he ovat kotoisin, ja vastauksena oli Tuuksa. Tässä osassa naapurustoa liikkui myös useita lapsia. Heiltä kysyttiin, missä täällä asuu karjalaisia. He vastasivat, ettei missään. On myös informanteja kuten 258, jonka kaikki viereisissä taloissa asuvat naapurit ovat karjalaisia ja perheiden iäkkäimmät henkilöt vaikuttavat puhuvan karjalaa myös toistensa kanssa. Sama informantti kuitenkin kuvaili aiemmin myös KODIN venäläistyneen. Hänen samassa taloudessa asunut lapsenlapsensa sanoi, ettei osaa karjalaa.

Koigortin vastaava taulukko 13. on tietyssä mielessä liiankin selkeä, vaikuttaa, että siinä ei ole päästy vastaavaan tarkkuuteen kuin Tuuksessa. Toisaalta tämä voi kuvastaa vanhan komilaisten väestön stabiiliutta, haastattelut kuitenkin tehtiin alueella, jossa myös rakennuskanta oli hyvin vanhaa ja samat henkilöt asuneet taloissa kauan.

Taulukko 12. Tuuksen domeeni
NAAPURIT

id	vuosi	ennen	nyt
286	1926	ka	ka
261	1927	ka	ka + ve
280	1928	ka	ka
264	1932		ka + ve
279	1933	ka	ka
401	1934	ve	ve
139	1936	ka + ve	ka + ve
137	1936	ka	ka
258	1937	ka	ve
304	1938	ka + ve	
263	1939	ka	ka
265	1941	ka + ve	
241	1942		ka + ve
381	1943	ve	ve
415	1944		ka + ve
275	1945	ka	ka
267	1946	ka	ka
296	1947		ka + ve
278	1947	ka	ka
276	1948	ka	ka
277	1949	ka + ve	ka + ve
141	1949	ka + ve	ka + ve
271	1950	ve	ve
374	1952	ka	ka
260	1952	ka + ve	ka + ve
281	1953	ve	ve
297	1954	ka + ve	ka + ve
375	1955	ka	ka
386	1956		ka + ve
283	1958	ka + ve	ve
417	1962		ka
259	1963		ka
270	1964	ve	ve
242	1965		ka + ve
273	1965	ka + ve	ka + ve
274	1965	ka	ve
262	1967	ve	ve
268	1969	(ka) + ve	(ka) + ve
272	1974	ka + ve	ka + ve
257	1975	ka + ve	ka + ve
269	1992	ve	ve

Koigortin aineisto viittaa

toisaalta naapuruston

olleen jo kauan tietyiltä

osin sekä komin- että

venäjänkielinen.

Tuuksessa NAAPURUSTO

näyttää PERHETTÄ

karjalaisemmalta

domeenilta. Koigortissa

tilanne on päinvastainen,

ja naapurusto on tiettyjen henkilöiden kuvauksen

perusteella käyttänyt jo 30-luvulla sekä komia että

venäjää. On huomattava, että tässä heijastuu Koigortin

informanttien laajempi asuinalue. Siinä missä Tuuksessa

informantit onnistuttiin valitsemaan hyvin suppealta

alueelta, asuivat he Komissa enemmän hajallaan.

Mielenkiintoisesti tämä näyttää jossain määrin

heijastuvan myös Koigortin vastauksissa. Erityisesti

kaksi nuorinta informanttia asuvat hyvin lähekkäin ja

puhuvat selvästi samasta alueesta.

Taulukko 13. Koigortin domeeni
NAAPURIT

id	vuosi	ennen	nyt
29	1923	ko	ko
36	1926	ko + ve	ko + ve
47	1929		ko + ve
40	1931	ko	ko
71	1931	ko	ko
63	1933	ko	ko
64	1935	ko + ve	ko + ve
65	1938	ko + ve	ko + ve
292	1939	ko	ko
50	1942	ko	ko
42	1945	ko + ve	ko + ve
295	1952	ko	ko
77	1954	ko + ve	ko + ve
72	1956	ko + ve	ko + ve
294	1965	ko	ko
54	1983	ko	ko
57	1993	ko	ko

4.1.3.3. Domeeni: KYLÄ

Taulukko 14. Tuuksen domeeni KYLÄ

id	vuosi	ennen	nyt
261	1928	ka	ka
139	1936		ve
282	1936	ka + ve	ka + ve
265	1940	ka + ve	ka + ve
241	1941	ka	(ka) + ve
381	1942	ve	ve
275	1943	ka	ka
296	1944	ka + ve	ka + ve
276	1949	ka	ka + ve
277	1949	ka	ve
271	1950	ve	ve
281	1952	ka	ve
283	1958	ve	ve
259	1963		ka
270	1963	ve	ve
257	1973	ka	ka + ve
269	1995	ka + ve	ka + ve

Tuuksen domeeni KYLÄ

näyttää huomattavan

venäjänkieliseltä

taulukon 14. perusteella.

On kuitenkin huomattava,

että suurin osa näin

vastanneista on venäjää

pääasiallisena kielenään

käyttäviä, ja ainoastaan yksi karjalainen vastaaja piti

kylää näin venäjänkielisenä. Yleisin karjalaistenvastaajien vastautustyyppi on, että kylässä

Taulukko 15. Koigortin domeeni KYLÄ

id	vuosi	ennen	nyt
29	1920	ko	ko
36	1928	ko + ve	ko + ve
293	1932	ko + ve	ko + ve
71	1932	ko	ko
64	1936	ko	ko + ve
65	1937	ko	ko + ve
42	1947	ko + ve	ko + ve
77	1955	ko + ve	ko
72	1958	ko + ve	ko + ve
294	1962	ko	ko + ve
69	1966	ko	(ko) + ve
54	1985	ko + ve	ko + ve
57	1991	ko + ve	ko + ve

käytetään nykyään sekä karjalaa että venäjää. Toisaalta 1940-luvun alussa syntynyt informantti kuvasi kylässä käytettävän nykyään hyvin vähän karjalaa, vaikka hänen nuoruudessaan se olikin pääasiallinen käyttökieli.

Usein viitataan, että karjalaa käytetään niiden kanssa, jotka sitä jo osaavat. Tämä tavallaan selittää venäjänkielisten informanttien kokemusta kylästä hyvin venäjänkielisenä. He ovat oppineet ymmärtämään karjalaa kylään muutettuaan, mutta heille sitä ei ole puhuttu. Jos karjalaiset ovat aina valinneet kieleksi venäjän heidän kanssaan toimiessaan, ei ole varsinaisesti yllättävää, jos kokemus yhteisöstä on jäänyt venäjänkieliseksi. Kielivalintaa perustellaan näin myös Koigortissa:

1	no kyži ti, taži kor gul'jaitö	1	Mites kun te kävelette täällä
2	koigorodokyn ulicajasy, kučö	2	Koigortin kaduilla, millä kielellä
3	kyvjön unžyka požö kyvzyny jöz	3	ihmisten voi kuulla puhuvan
4	šorñitö, kominas libö ročnas?	4	enemmän, komiksi vai venäjäksi?
5	jonasö níkodly pö oz šorñitöny	5	Paljoa ihmiset eivät puhu
6	jözys. myj sijö, znakomyj myjköys,	6	kenellekään. Miten, tutun jonkun,
7	tödän kö öta-mödsö komiön šorñitan	7	jos tunnette toisenne niin puhutte
8	on töd kö on. naköd ročön šorñitan	8	komia, jos et, niiden kanssa puhut
9		9	venäjää.

Näyte 5. Informantti 49, nauha 155, [00:41:39]. 30.6.2012

Koigortin domeenille KYLÄ on leimallista sekä komin että venäjän käyttö, jopa huomattavasti enemmän kuin pelkkää paikallista naapurustoa tarkasteltaessa (Taulukko 15). Tässä mielestä aineisto heijastelisi hyvin kielenvaihdon alueellisuutta, siten että näiden informanttien kodit olisivat kominkielisiä, naapurusto myös melko voimakkaasti tätä, mutta laajempi kyläyhteisö koettaisiin molempia kieliä käyttäviksi. Nyt ei ole kysytty erikseen domeenista KAUPUNKI, mutta aiheen sivuaminen eri yhteyksissä haastattelussa viittaisi siihen, että tämä domeeni koettaisiin lähtökohtaisesti venäjänkieliseksi.

4.1.3.4. Domeeni: TYÖ

Tämän domeenin tarkastelussa en ole ottanut huomioon informanttien kokemusta ajallisesta muutoksesta. Iäkkäimmistä informanteista monet olivat olleet niin kauan eläkkeellä, ettei heillä ollut tietoa nykyään työpaikoilla käytetyistä kielistä. Käytännössä iäkkäimmät informantit muistelevat töissä ennen käyttämäänsä kieltä ja nuoremmat nyt

käyttämäänsä. Domeenin TYÖ kannalta kaikkein tärkeintä on mistä työstä on milloinkin kyse. Muuten tämän domeenin analysointi olisi täysin mahdotonta. Yksittäisiä informantteja on jouduttu poistamaan otoksesta, sillä heidän ammateista ei ollut kunnollista tietoa. Tällaisia on nykyin jäänyt, sillä esimerkiksi eläkeläinen ei tietenkään ole varsinainen ammatti.

Taulukko 16. Tuuksen domeeni TYÖ

id	vuosi	käytetty kieli	ammatti
261	1927	ka	Brigadiira
445	1928	ka + ve	Juna-asema
279	1932	ka	Lypsäjä
401	1934	ve	Opettaja
282	1935	ka + ve	Metsätyöt
139	1935	ka	Lypsäjä
258	1936	ka + ve	Sovhoosi
137	1938	ve	Kolhoosi
263	1938	ka + ve	Lypsäjä
265	1942	ka + ve	Sihteeri
241	1943	ka	Heinäajaja
275	1944	ka + ve	Lypsäjä
296	1945	ka + ve	Brigadiira
267	1946	ka	Kolhoosi
277	1948	ve	Opettaja
276	1948	ka + ve	Keittäjä
271	1951	ve	Traktoristi
260	1952	ve	Opettaja
297	1952	(ka) + ve	Johtaja
281	1953	ka + ve	Opettaja
283	1957	ka + ve	Traktoristi
270	1962	ve	Lääkäri
259	1964	ve	Johtaja
242	1964	ka + ve	Sähkömies
273	1964	(ka) + ve	Agrofirma
274	1965	ka	Mekaanikko
111	1966	ve	Lääkäri
262	1967	ve	Traktoristi
268	1968	ka + ve	Pedagogi
257	1974	(ka) + ve	Opettaja
373	1979	ve	Johtaja
408	1982	ve + su	Tulkki

Mielestäni tärkein Tuuksen taulukosta 16.

tehtävä havainto on, että ammattia selkeämmin

kielivalinta korreloi informantin iän kanssa.

Ammateissa on toki eroja niihin kuuluvan

koulutuksen keston ja yhteiskunnallisen

prestiisin kannalta. Kuten totesin aiemmin,

liittyy tähän suuria metodologisia ongelmia

kuinka määritellä eri ammattien prestiisiä

tällaisissa yhteisöissä. Nuoret informantit ovat

keskimäärin vanhempia korkeammin

koulutettuja, mutta tämä heijastaa nähdäkseni

yhteiskunnan muutosta tänä aikana.

Nuoremmilla on ollut vanhempiaan paremmat

mahdollisuudet opiskella kylän ulkopuolella.

Ammatilliseen erikoistumiseen on kuulunut

opiskelu poissa kotikylästä, mikä on

käytännössä tarkoittanut useampaa vuotta

venäjänkielisemmässä ympäristössä. Luonnollisesti jokaista korkeakoulun tai opiston

jälkeen kylään palannutta kohden on lukuisia jotka ovat jääneet kaupunkiin tai

päätyneet asumaan muille alueille. On mahdotonta arvioida, kuinka suuri osa tästä

väestöstä on venäläistynyt kielellisesti, mutta tämän voi olettaa olevan suorassa

yhteydessä ympäristöön, johon on muutettu.

On tärkeä kysymys, onko työtehtävällä ja käytetyllä kielellä selvää yhteyttä. Aiemman

kokemukseni perusteella tällaisia korrelaatioita voi olla vaikea osoittaa. Olen aiemmin

yrittänyt rekonstruoida karjalaisia käytäntöyhteisöjä Vuokkiniemellä, mikä toimi

mielestäni varsin hyvin osoitettaessa tiettyjen työporukoiden käyttävän tiettyjä kieliä

(Partanen 2013: 31–32). Tämäkin analyysi lähti huomiosta, etteivät ammatit itsessään

vaikuttaneet korreloivan kielivalintojen kanssa. On huomionarvoista, että vain yksi informantti käyttää työssään suomea. Esimerkiksi Vienassa suomen rooli työelämässä voisi olla huomattavasti suurempi.

Koigortin taulukko 17. periaatteessa toistaa Tuuksen taulukon 16. tuloksia. Nuoremmat vastaajat käyttävät töissään enemmän venäjää. Ammattien suhteen toistuu samanlaista tendenssiä kuin Tuuksessakin, että nuorempien informanttien ammatit ovat

Taulukko 17. Koigortin domeeni TYÖ

id	vuosi	ennen	
47	1928	ko	Sihteeri
40	1930	ko	Traktoristi
71	1930	ko	Lypsäjä
63	1931	ve	Lääkäri
292	1934	ko	Kolhoosi
295	1954	ko + ve	Mekaanikko
77	1957	ve	Johtaja
294	1965	ko	Lypsäjä
549	1982	ve	Opettaja

korkeammin koulutettuja kuin heitä vanhempien. Erityisesti Koigortin pienemmästä aineistosta pistää kuitenkin silmään, että *lääkäri*, *johtaja* ja *opettaja* käyttävät työssään pelkkää venäjää. Sama tendenssi on läsnä Tuuksessa, jossa samat ammattiryhmät nousevat eri ikäluokissa esiin venäjää käyttävinä. Ketšuan kieltä tutkinut Nancy Hornberger on samantapaisessa pienen kieliyhteisön asenteita käsitelleessä tutkimuksessaan saanut hyvin samanlaisen tuloksen, jossa espanja assosioitiin muun muassa koulutukseen ja ylemmän toimiluokan töihin (Hornberger 1988: 219). Myös Susan Galin tutkimuksessa hallinnon viranomaisten kanssa käytettiin saksaa eikä unkaria iästä riippumatta (Gal 1979: 126).

4.1.3.5. Domeeni: KAUPPA

Sekä Tuuksessa että Koigortissa on useampia kauppoja. Ne ovat kaikki melko pieniä. Valikoimassa on peruselintarvikkeita ja käyttöesineitä, varsinaisia supermarketteja ei ole. Suurempien ostosten takia on mentävä Aunukseen tai Syktyvkariin. Pienessä yhteisössä kauppaa voi pitää melko epämuodollisena tilana, jos on oletettavissa kaupan myyjien ja asiakkaiden tuntevan toisensa. Domeenin KAUPPA etuna on se, että tutkija voi itse tiettyyn pisteeseen asti tarkastaa täällä työskentelevien kielitaidon. Rajat tulevat vastaan siinä, että ainoastaan enemmistökieltä aktiivisesti osaavien passiivisesta kielitaidosta ei voi ottaa selvää mitenkään yksinkertaisin havainnoivin metodein. Sen sijaan aktiivisen kielitaidon olemassaolon voi varmistaa käymällä keskusteluja kaupan henkilökunnan kanssa.

Taulukko 18. Tuuksen domeeni
KAUPPA

id	vuosi	ennen	nyt
286	1928	ka + ve	ka
261	1929	ka	ka
280	1929	ve	ve
264	1932		ve
139	1934	ka	ve
282	1935	ka	ka + ve
137	1936	ka + ve	ve
258	1939	ka	ve
265	1940	ve	
241	1940	ka + ve	ka + ve
381	1941	ve	ve
275	1942	ka	ve
267	1945	ve	ve
296	1945	ve	ve
278	1946	ka	ka
276	1948	(ka) + ve	(ka) + ve
277	1950	ka	ve
271	1951	ve	ve
260	1952	ka	ve
281	1953		ve
297	1955	ve	ve
283	1956	ve	ve
259	1960	ka	ka
270	1962	ve	ve
242	1963	ka + ve	ka + ve
273	1965	ve	ve
274	1965	ka + ve	ka + ve
262	1968	(ka) + ve	ve
268	1970	ve	ve
257	1975	ve	ve
269	1992	ve	ve

Ihanteellisessa tilanteessa hekin lukeutuisivat kaikki tutkimuksen informanttien joukkoon, mutta valitettavasti tässä otoksessa tilanne ei ole tällainen. Tiedän kuitenkin, että osassa Tuuksen ja Koigortin kauppoja osattiin molempia kieliä, mutta tietyissä liikkeissä ainoalta mahdolliselta asiointikiieleltä vaikutti venäjä. Näin ollen on kuitenkin selvää, domeenin KAUPPA ei tarvitsisi olla ainoastaan venäjänkielinen.

Tämän pohjalta on mielenkiintoista havaita, että silti taulukon 18. perusteella valtaosa Tuuksen informanteista käyttää kaupassa nykyään venäjää. Ainoastaan iäkkäimmät informantit käyttävät karjalaa. Domeenissa on havaittavissa muutosta venäjänkielisemmäksi, mutta tämä malli ei ole niin voimakas kuin domeenissa KOTI. Oikeastaan tällainen kielenkäytön malli kaupassa näyttää olevan hyvin vanha,

sillä useimmat 40-luvullasyntyneet raportoivat käyttäytyneensä kaupassa näin jo kauan.

Tältä osin tulokset ovat erilaisia Koigortissa.

Vielä 60-luvulla syntyneet raportoivat käyttäneensä kaupassa komia (Taulukko 19.).

Aineistosta ei näy nuorten ikäluokkien kielellisiä valintoja riittävässä määrin, mutta se on selvä, että domeeni on muuttunut venäjänkielisemmäksi. Tämä muutos on ollut voimakkaampi kuin Tuuksessa, mutta toisaalta Tuuksen lähtötaso on ollut koko mittausvälillä venäläisempi.

Tätä muutosta paremmin selittääkseni olen tarkastellut domeeniin KAUPPA liittyviä diskursiivisia käytänteitä. Esimerkiksi 40-luvulla syntynyt naispuolinen informantti kuvaa kielenkäyttöä kaupassa seuraavalla tavalla:

Taulukko 19. Koigortin domeeni KAUPPA

id	vuosi	ennen	nyt
47	1927		(ko) + ve
40	1929	ko	
293	1931	ko	ko + ve
63	1935	ko	ko
64	1937	ko	ko
65	1938		ko + ve
292	1939	ko	ko + ve
50	1941	ko	ve
49	1942	ko	ko + ve
42	1945	ko	ko + ve
295	1953	ko	ve
77	1954	ko	ko
294	1963	ko	ve
57	1992	ko + ve	ko + ve

1	veñäläžed on, sie on no karjalaštu	1	(Kaupassa) ovat venäläiset, no on
2	kedä i veñäläštu ka, üks kai veñäkse	2	siellä karjalaisia ja venäläisiä, mutta
3	pidäü sanoa	3	kuitenkin pitää sanoa venäjäksi.
4	a enne oltih ka laukas ka?	4	Mutta ennen oliko kaupassa
5	ka tože oldih veñäläžed	5	myös? Myös venäläisiä.
6	tože oldih veñäläžed? oldih	6	Venäläisiä? Oli venäläistä ja
7	veñälaštu da i karjalaštu ka veñäkse	7	karjalaista, mutta venäjäksi piti
8	paista pidi	8	puhua.

Näyte 6. Informantti 296, nauha 77, [00:22:41]. 16.5.2012

On kuitenkin selvää, että koko hänen ikäluokkansa ei puhunut ennen kaupassa venäjää. Eivätkä kaikki selvästi puhu tänäkään päivänä. 1970-luvun alussa syntynyt karjalainen informantti kuvaa kielenkäyttöään kaupassa seuraavalla tavalla. Edellä siteeraamani informantti (Näyte 6.) edustaa hänen vanhempiansa sukupolvea, jonka kielenkäyttö kaupassa ei ole aiemminkaan ollut mitenkään yhtenäinen.

1	laukas minä veñäkse, no sie tietäh	1	Kaupassa minä venäjäksi. No siellä
2	karjalan kieldü paistah i karjalakse	2	tiedetään karjalan kieli, puhutaan
3	myöjät no min-, mindäh tüö	3	karjalaksi, myyjät. No miksi te
4	venäjäkse? no sentäh gu müö, hüö	4	puhutte venäjäksi? No siksi että
5	vastatah veñäkse ainos,	5	me, he vastaavat vain venäjäksi,
6	vahnembienke hüö karjalakse	6	vanhempien kanssa karjalaksi.

Näyte 7. Informantti 257, nauha 58, [00:45:19]. 16.5.2012

Informantti on itse karjalan kielen aktiivikäyttäjä ja osaa kieltä sujuvasti. Silti domeenissa KAUPPA hänet katsotaan venäjänkieliseksi. Tämä vastaus kuvaa mielestäni hyvin kielivalinnan vastavuoroisuutta domeenin sisällä ja henkilöiden kesken. Toisaalta läsnä on asiakkaan kielivalinta, mutta myös kaupan työntekijän käsitys työssään käytetystä kielestä. Rivillä 6 informantti kuvailee, kuinka kaupassa myyjät käyttävät häntä vanhempien ihmisten kanssa karjalaa. On otettava huomioon, että heidän karjalan käyttämisensä ei ole millään tavalla piilotettua tietoa, sillä kaikki ikäryhmät saavat tietää tästä käydessään kaupassa. Aineistossa on yksittäisiä 1960-luvulla ja tätä aiemmin syntyneitä informantteja, jotka ovat vastanneet käyttävänsä kaupassa karjalaa. On hyvin yleinen narratiivi, että kaupan myyjät käyttävät karjalaa vain vanhojen ihmisten kanssa. Nuorinkin 1990-luvun alussa syntynyt tuukselainen informantti toisti saman kuvatessaan domeenia kauppa. Toinen yleinen narratiivi on, että kauppojen myyjät

vaihtuvat jatkuvasti. Tämä toistuu sekä Karjalassa että Komissa. Esimerkiksi 1950-luvulla syntynyt komilainen mies antoi seuraavan kuvauksen:

1	no kyži šuam lafkayn? no lafkayd	1	No mites kaupassa? No kaupassa,
2	da / lafkayd vek ročoš vek ročoš da	2	kaupassa aina venäjäksi. Aina
3	setön köt'i prodavečjad komiös / a	3	venäjäksi? Siellä vaikka myyjä
4	kyš tödan prodavečjas komi libö roč	4	olisi komi, niin mistä tiedät onko
5	li mm no važön lafkayn / seni	5	komi vai venäläinen. No ennen
6	komijas? važön vek völi komiös /	6	kaupassa, oliko siellä komeja?
7	što tam seni tödisny kodi	7	Aina ennen olivat komeja, niin sitä
8	prodavečjad / a öni prodavečjad	8	tiesi keitä myyjät ovat. Mutta nyt
9	byd lun vežšöny	9	myyjät vaihtuvat joka päivä.

Näyte 8. Informantti 295, nauha 76, [00:42:50]. 1.7.2012

Nähdäkseni tämä diskurssi kaupan työntekijöiden vaihtuvuudesta liittyy usein siihen, etteivät informantit tunne kaikkia nuoria työntekijöitä. Tällaisten yhteisöjen kauppojen työntekijöiden määrä on rajallinen, joten domeenia KAUPPA olisi syytä tarkastella yksittäisten siellä työskentelevien henkilöiden kautta. Näin esimerkiksi Susan Gal teki omassa klassikkotutkimuksessaan. Kaupassa tapahtuvan kielenkäytön sijasta hän kysyi erikseen eri kauppiaiden kanssa käytettyä kieltä. (Gal 1979: 179). Metodologisesti tämä on nykyistä mallia paljon hienostuneempi ja tulevaisuudesta tätä on pidettävä esikuvana. Vaatimuksena on lähinnä, että kylässä vietetään niin kauan aikaa, että oppii tuntemaan kaikki asukkaat ja heidän arkeaan.

4.1.3.6. Domeeni: KOULU

Taulukko 20. Tuuksen domeeni KOULU

id	vuosi	
261	1929	ka
445	1930	ve
264	1931	ka
279	1933	ka
282	1937	ka
258	1937	ka + ve
275	1940	ka + ve
296	1945	ve
278	1949	ve
276	1950	ka + ve
260	1953	ve
283	1960	ve
242	1965	ka + ve
274	1965	ka
419	1967	ka + ve
262	1968	ve
257	1975	ka + ve
408	1981	ve
269	1996	(ka) + ve

Esitän koulusta kerätyt domeenitiedot ainoastaan

yksisarakeisena taulukkona (Taulukot 20 ja 21), sillä mielestäni informanttien oli vaikea vastata kysymykseen koulussa nykyään käytetystä kielestä. He eivät olleet viettäneet tässä ympäristössä paljoakaan aikaa aikuisiällään, joten aiheen tarkastelu ei ehkä olisi ollut mielekästä. Mainitsin jo luvussa 1.4., että Karjalassa karjalan- tai suomenkielinen opetus loppui 1950-luvulla. Komissa tämä tapahtui hieman myöhemmin 1970-luvulle tultaessa. Aiemman luvussa 4.1.1. esittämäni

analyysin perusteella koulu on jo varhain ollut se domeeni, joka on tuonut venäjän informanttien kielelliseen repertuaariin. Kotikieleksi venäjä oli siirtynyt Tuuksessa vasta 1960-luvulla. Sekä Karjalassa että Komissa iäkkäin haastateltu sukupolvi on kasvanut ympäristössä, jossa venäjää ei juuri ole käytetty. Kouluun on menty usein osaten vain yksittäisiä sanoja venäjää.

Taulukko 21. Tuuksen domeeni KOULU

id	vuosi	ennen
47	1929	ko + ve
40	1931	ko
71	1934	ko
64	1937	ko
50	1942	ve
49	1944	ko
42	1948	ko
295	1952	ko
77	1956	ko
294	1964	ko
69	1965	ko
54	1986	ve
57	1995	ve

Domeenia KOULU kartoitettaessa on erityisesti keskitytty siihen, mitä kieltä lapset ovat puhuneet keskenään koulussa. Ajatuksena on, että näin saataisiin näkymään eri ikäluokkien keskinäisen kielenkäytön malleja. Ei ole aina täysin mahdollista erottaa erilaisia vastauksia toisistaan, sillä eri informantit ovat voineet käsittää kysymyksen eri tavalla kuin olin ajatellut. Tämän takia yhdistän taulukoihin informanttien henkilökohtaisia narratiiveja domeenista KOULU. Tällaisesta aineistoista nousee myös esiin yksityiskohtia, jotka eivät näy muussa analyysissä.

Taulukoiden perusteella Tuuksessa koulukieli olisi alkanut muuttua osittain venäjäksi jo 1940-luvulla syntyneiden parissa. Heidän kouluvuotensa ajoittuvat käytännössä 1940-luvun loppuun ja 1950-luvun alkuun. Tällä hetkellä nuorimmat informantit kuvaavat koulua täysin venäjänkieliseksi domeeniksi. Tuuksen ja Koigortin välillä on hyvin keskeisiä eroja siinä diskurssissa, jolla koulukieltä eri aikoina käsitellään. Karjalassa toistuu jatkuvasti tieto kiellosta käyttää karjalaa 50-luvuilla. Tämä näkyy esimerkiksi seuraavissa äidin ja tyttären haastatteluissa:

1	enne müö pagižimmo karjalakse	1	Ennen me puhuimme karjalaa,
2	školah konzu kävüin,	2	kun menimme kouluun.
3	ka školas ei annettu meile paišta	3	Mutta koulussa ei annettu puhua
4	karjalakse, čakattih	4	karjalaa, kiellettiin.
5	a nügöi toine aegu ga, nügöi paistah	5	Mutta nykyään, toinen aika jo nyt,
6	da kač opastetah	6	puhutaan ja opetetaan.

Näyte 9. Informantti 296, nauha 77, [00:10:53]. 16.5.2012

Tyttären haastattelussa sama kerrontatapa toistuu:

1	a enne vie ennepäi sie paistih	1	Mutta ennen vielä siellä puhuttiin
2	karjalakse, no ei, ei suannuh paistah	2	karjalaksi, mutta ei, ei saanut puhua
3	karjalakse, čakattih.	3	karjalaksi, kiellettiin.
4	minu aegu ei čakattu ni ei.	4	Minun aikani ei kielletty, ei.
5	pidiž jo silloi školas opastua karjalan	5	(Olisi) pitänyt jo silloin koulussa
6	kieldü, müöhem zaved'ittih, al'ettih	6	opettaa karjalan kieltä, myöhemmin
7	karjalan kieldü školih	7	aloitettiin karjalaa kouluissa.

Näyte 10. Informantti 257, nauha 58, [00:36:57]. 16.5.2012

Vastaava narratiivi karjalan käytön kieltämisestä toistuu lähes identtisenä haastattelusta toiseen. Ajoittain siihen liitetään yksityiskohtia kuten karjalan puhumisesta seuranneet ylimääräiset tunnit koulun jälkeen, kotiin tuodut laput tai nurkassa seisottaminen.

Vastaajien ikien perusteella on mahdollista ajoittaa kielen puhumisen kieltäminen Karjalassa 40-luvun lopusta 70-luvulle. Rivillä 3 informantin äiti viittaa nykyään ajan olevan erilainen suhteessa omaan kouluaikaansa 50-luvulla, siinä missä tytär kuvaa 70-luvun lopun tilannetta. Rivillä 6 tytär viittaa myöhempään aikaan 90-luvulla, jolloin karjalan kieli tuli kouluissa oppiaineeksi. Informanttien kuvauksen perusteella koulujen venäläistäminen 1950-luvulla liittyy olennaisesti kieltoon puhua karjalaa. Kielto esitetään jatkuvasti syynä kielen katkeamiselle, mutta nähtävästi lastenkin keskinäinen kielenkäyttö jatkui ainakin jossain piireissä vielä 1970-luvulla. Rivillä 5 tytär korostaa, että jo hänen aikanaan olisi pitänyt opettaa karjalaa koulussa. Palaan tämän perheen kielenkäyttöön tarkastellessani kielellisiä verkostoja luvussa 3.4.

Narratiiveista nousee kuitenkin kysymyksiä, kuten kuka käytännössä on kieltänyt käyttämästä karjalaa. Sivulla 60 viittasin toisen opettajan narratiiviin, jossa hän kertoi Moskovasta tulleen käskyn olla opettamatta karjalaa. Samaa ikäluokkaa edustava toinen opettaja kuvaili ikoneista kertoessaan seuraavasti:

1	ja oligo kodilois, oligo jumal	1	Ja oliko kodeissa, oliko
2	čuppu? obežaitelna a nügöi ongo	2	ikoninurkkaa? Ehdottomasti. Mutta
3	kvartiroidis jumalčuppua?	3	nyt onko asunnoissa ikoninurkkaa?
4	kel tahtou on, naverna, a minul ei ole,	4	Kenellä tahtoo, varmaan on, minulla ei
5	sinul ei ole? ei ole, minul vuon	5	ole. Sinulla ei ole? Ei ole, minulla on
6	nännä obražat, no se naverna muga	6	vain nämä ikonit, no se on varmaan
7	ollah prosto. tak što, ei ole	7	vain niin, ei ole ikoninurkkaa. Minä
8	jumalčuppu to. minä školas ruavoin,	8	työskentelin koulussa, meille
9	meitä opastettih jo ei uskoa. da že, ei	9	opetettiin, ettei pidä uskoa. Ei edes

- 10 annettu. käskettih iäre heittiä obražat, 10 annettu. Käskettiin heittää ikonit pois.
 11 tak što, minä olen jo toinen, sovsem 11 Minä olen jo toinen kokonaan.

Näyte 11. Informantti 277: 1, [01:01:00]. 12.5.2012

Riveillä 8–10 hän kuvaa opettajia kielletyn harjoittamasta uskontoa. Kehotettiin heittämään ikonit pois. Valitettavasti keskustelu ei tuolloin siirtynyt suhtautumiseen kieleen, mikä lähinnä kertoo omasta kokemattomuudestani haastattelutyössä. Silti nämä haastattelut liittyvät toisiinsa ja heijastelevat erilaisin tavoin Neuvostoliiton poliittisia tavoitteita. Tällainen diskurssi vaikuttaa yleisimmältä juuri opettajien keskuudessa, mutta siinä ei nouse esiin roolia käskyn antajana. Se on tullut aina muualta, toisilta, Moskovasta.

Yhtäläisyyksistään huolimatta nyt tarkastelemani kouluun liittyvä diskurssi on erilainen Komissa. Tämä ei tarkoita, ettei koulun venäjämäisyyttä synnyttänyt vaikutus olisi silti samantapainen. Kieltoon kytkeytyvän diskurssin sijasta koulun venäläisyyttä perustellaan eri tavalla. Tämä näkyy esimerkiksi 1940-luvun lopulla syntyneen informantin kerronnassa:

1	no kor te školaö vetlalin, tenad	1	Kun menit kouluun niin
2	klassyn stav čel'ad' najö kominas	2	puhuivatko kaikki lapset luokallasi
3	bajtisny?	3	komia?
4	obžajćim seki žö školaas vek	4	Puhuimme silloin koulussa aina
5	komiön. osnavnom stavys völis komi	5	komia, aivan kaikki olivat komeja.
6	mm	6	mm
7	kykön il'i kujmön ročnas obrajćim	7	Kaksi tai kolme (oli joiden kanssa)
8	seki a vot, a öni vot	8	puhuimme venäjää, mutta nyt.
9	ti školayn uroknas, urokjasyn, tožö	9	Miten te kouluissa tunneilla,
10	kominas bajtinnyd?	10	silloinko myös puhuitte komia?
11	kyži bajtan učitel'ničays roč kyži	11	Miten puhut kun opettaja on
12	kominas bajtan, toko toko komi	12	venäläinen, vain joksikin komiksi,
13	myjkö vylын, tolko ročön.	13	vain venäjäksi.
	...		...
14	no kodikö učitel'ys komi dak komiön	14	Silloin jos opettaja on komi, niin
15		15	komiksi.
16	a jesl'i kö učitel'niča roč da kyž	16	Mutta jos opettaja on venäläinen, niin
	vištalan komiön, ročön		miten sanot komiksi. Venäjäksi
			(pitää).

Näyte 12. Informantti 42, nauha 149, [00:23:00]. 2.7.2013

Haastattelussa ei ole jälkeäkään pakosta puhua venäjää, mutta tottuminen venäjän käyttöön venäjänkielisten seurassa on usein läsnä. Kyseinen informantti oppi komia vasta kouluikäisenä Koigortissa, mutta käyttää nykyäänkin komia ainakin oman ikäryhmänsä miesten kanssa. Tähän samaan miesporukkaan kuuluvia henkilöitä on informanttieni joukossa useampi. Palaan tämän informantin kielitaitoon luvussa X. Mainitsin kuitenkin jo aiemmin, että Komissa komia opetettiin vielä 1970-luvulle asti. Myös tämä informantti on oppinut komia koulussa ja osaa kirjoittaa sitä.

Grivalaiset lapset tulevat neljännen luokan jälkeen Koigorttiin, joten kysyin 1990-luvun alussa syntyneeltä informantilta mitä kieltä he puhuivat keskenään:

1	školayn ti grivasa čel'ad'kōd ti	1	Puhuitteko te koulussa grivalaisten
2	kominas bajtinnyd?	2	lasten kanssa komia?
3	eg / malotka [nauraa]	3	En, vähäsen.
4	artmō siž myj eg / tol'ka naprimer /	4	Kävi niin että en. Ainoastaan
5	komi kyv urok vylyn / komi literatura	5	esimerkiksi komin kielen tunneilla,
6	urok vylyn	6	komin kirjallisuuden tunneilla.

Näyte 13. Informantti 57, nauha 166, [00:25:09]. 7.7.2012

Komia käytettiin siis ainoastaan komin kielen ja kirjallisuuden oppitunneilla. Rivin 4 alussa tätä selitetään siten, että näin vain kävi. Kyseinen informantti kertoo muualla haastattelussa olevansa hyvin näkyvästi kominkielinen nuori Koigortin paikallisyhteisössä. Tämä liittyy myös tosiasiaan, että hänet ylipäätään löydettiin. Minulle kerrottiin aiemmin kaupassa, että tässä perheessä nuoret osaavat hyvin komia. Hänen mukaansa suurin osa muista lapsista ymmärtää ja komia, mutta ei puhu sitä. Tätä voi verrata siihen, kuinka 1970-luvulla koulunsa käynyt informantti muistelee, että hänen kouluaikanaan kaikki lapset puhuivat komia. Hän ajoittaa kielenvaihdon 80-luvun loppuun. Toinen 80-luvun lopulla koulussa käynyt informantti vahvistaa tätä kuvaa. Hänenkin mukaansa lähes kaikki nuoret ymmärtävät komia, mutta heidän kanssaan puhutaan venäjää. Koulusta hän mainitsee, että oppitunneilla puhutaan vain venäjää. Hän tietää hyvin, että muilla lapsilla on jonkinlaista passiivista komin kompetenssia, mutta tämä ei realisoidu aktiivisena komin puhumisena. Hän käyttää omien veljiensä kanssa venäjää ja mainitsee erikseen, että heidän luokkakaverinsa puhuvat myös venäjää. Tämä vastaa tarkasti Tuuksessa koulua 1980-luvulla käyneen informantin kuvausta.

Eräs 60-luvun alussa Myrponaibissä (katso kartta sivulla 24) syntynyt informantti oli käynyt koulunsa S'ödtydorin metsätyötaajamassa. Koulukieli oli ollut venäjä, eikä hänen aikanaan komia opetettu lapsille tässä koulussa. Hän kertoo oppineensa itse lukemaan komia ja lukevansa mielellään erityisesti talvisin. Koulukielestä keskustellessa ei nouse esiin syrjinnän tai kiellon kokemuksia, mutta hänen mukaansa vanhempia ja isovanhempia oli kehoitettu auttamaan lapsen venäjän oppimisessa. Kotikielenä oli ollut komi. Informantti kuvaili, ettei osannut kouluun mennessään edes värejä venäjäksi. Hän opiskeli joitain vuosia Syktyvkarissa 1970-luvun lopulla. Hän kertoi, ettei kuullut tuolloin yhtään sanaa komia. Perusteluna oli myös karjalassa toistuva diskurssi siitä, kuinka aika oli tuolloin sellainen, ettei vähemmistökieltä haluttu puhua. Keskustelu eteni seuraavalla tavalla.

1	sek naverna völi kak raz sečöm	1	Silloin varmaan oli sellainen aika
2	kad' kor	2	milloin
3	mm	3	mm
4	komi kyvsö / komi kyvšis névna	4	komin kieltä, komin kieltä vähän
5	polisny	5	pelättiin
6	mm	6	mm
7	vešig šornitnysö	7	jopa puhua sitä.
8	mm a / da öni ledžöny požö řadom /	8	Mm, joo, nyt annetaan, voi lähellä,
9	a seki vobše ez bajtlinys /	9	mutta silloin ollenkaan ei puhuttu.
10	me vot sidž meždu saboj /	10	Minä näin meidän omiemme kesken,
11	šornitam myjköjas pödrugajasköd a	11	joidenkin, tyttöystävien kanssa, mutta
12	ńe vobše ńekodjas /	12	ei ollenkaan kukaan.
13	mi tödam kodi völis / kodi vot	13	Me tiedämme kuka oli, kuka nyt
14	velöccis mijanköd / töda myj najö	14	opiskeli meidän kanssamme,
15	komiyš loktomayš /	15	tiedämme että he ovat Komista.
16	i ez / vek ročön bajtinys	16	Mutta ei, aina puhuivat venäjäksi.
17	a völi-ö sechöm kad' kor jöz tani	17	Mutta oliko sellaista aikaa kun
18	tozhö jandyššis kominas bajtny	18	ihmiset myös täällä (kylässä)
19	libö?	19	häpesivät puhua komia tai?
20	ez / me og töd me eg pov / oz oz	20	Ei, minä en tiedä, minä en pelännyt.
21	šiktad ez šiktad ez sidž stavys baj- /	21	Ei, ei, kylässä ei, kylässä ei, niin
			kaikki puh(uivat).
22	töda ročös to velalisny komiön bajtny	22	Tiedän venäläisiäkin, jotka oppivat
			puhumaan komia.

Näyte 14. Informantti 294, nauha 75, [00:33:22]. 4.7.2012

Tässä nousee esiin ajatus siitä, että Komissakin on ollut aika, jolloin komia ei ole sallittu tai haluttu puhua. Tämä koskee erityisesti Syktyvkaria. Viitataan kyliin

(informantti on asunut Myrponaibissa ja Užgassa) hän kuvaa tämän pelon tunteen puuttuneen tässä ympäristössä. Tässä kerronnassa näkyy yleinen tapa alueellistaa kielenvaihtoa. Vietettyäni erimittaisia aikoja erilaisissa kominkielisissä yhteisöissä, olen saanut vahvan kuvan siitä, että hyvin usein kielitilanteen koetaan muuttuneen tällä tavalla 90-luvun aikana. Mainitaan, että ennen ei uskallettu puhua komia julkisella paikalla, mutta nyt asia on muuttunut. Kuten aiempi tarkastelu viittasi, metsätyötaajamissa kieli on vaihtunut venäjäksi jo niiden perustamisesta alkaen. Mutta on eri kysymys, kuinka tämä on nähtävissä esimerkiksi Koigortissa tai Grivassa. Syktyvkarissa kieltä ei kuule. Aiemmin on käyty läpi, että Griva on komilainen kylä, mutta informantti toteaa, että esimerkiksi Koigortissa kasvaneet lapsenlapset eivät tietenkään osaa komia. Šödtydor on hänestä leimallisesti venäläinen. Tällainen eri asutusten assosioiminen eri kieliin saattaa olla merkityksellistä kielenvaihdon käsitteellistämiseksi, sillä kuten jo aiemmassa analyysissä osoittautui, ei Koigortinkaan tilanne ole näin yksiselitteinen. Kielenvaihdon asteessa on valtavia eroja eri yhteisöjen välillä, mutta ehkä tällaisten pelon ja kiellon diskurssien juurtuminen tai juurtumatta jääminen on osaltaan erilaisten asetelmien takana. Karjalassa tähän aikaan liittyy voimakas kielto, mutta Komissa 70–80 -luvuilla ilmeisesti vallinnut pelon diskurssi ei välttämättä ole ollut vaikutuksiltaan yhtään vähemmän tuhoisa. Myös täällä lasten koulussa ja välitunneilla käyttämä kieli vaihtui viimeistään 1980-luvulle tultaessa, vaikka ilmeisesti siihen kehoitettiin epäsuoremmalla tavalla. On kuitenkin merkittävää, että kieli ei ole vaihtunut välittömästi kielelle negatiivisten poliittisten muutosten jälkeen.

4.2. Verkostanalyysi

Sovellan yksittäisten informanttien biografioiden sosiaalisten ja kielellisten verkostojen analyysia, joka on tässä karkeasti ottaen sukupuu ja kielitaidon muutos siinä eri sukupolvien kesken. Olen valinnut tähän yksittäisiä perheitä samoista naapurustoista. Verkostojen rakenne perustuu sekä haastatteluihin että osallistuvaan havainnointiin, minkä lisäksi niitä on mahdollisuuksien mukaan täydennetty vanhemmalla etnografisella aineistolla. Luonnollisesti kyseessä on ainoastaan sirpalemainen otos ja vaillinainen käsitys informanttien oikeista verkostoista, mutta pyrin tuomaan niillä esiin uusia yksityiskohtia kielenvaihdon etenemisen dynamiikasta. Samalla ne täydentävät kuvaa kielenvaihdon kulusta, jota esittelin aiemmin domeenien muutoksen kautta.

Haluan myös siirtää sen avulla tarkastelun koko yhteisöstä yksilöihin, joita kielenvaihto konkreettisesti koskee. Yhteensä esimerkkitapauksia on viisi. Kaksi ensimmäistä kuvaa Tuuksessa ja Koigortissa nähdäkseni hyvin tyypillisiä tapauksia, kun taas kolme viimeistä esimerkkiä nostavat mielestäni esiin kielenvaihdon tutkimuksessa helposti huomiotta jääviä yksityiskohtia. Näiden jälkeen käyn läpi vielä yhden esimerkin, jolla haluan tarkentaa kuvaa kielenvaihdosta, jossa vain osa lapsista oppii kahta kieltä.

Esittelemieni verkostojen suurin puute on varmasti siinä, että se ei havainnollista kunnolla Neuvostoliiton aikana tapahtunutta perherakenteen muutosta. Erityisesti lasten määrä on pienentynyt. Samalla on muuttunut yleisemmäksi, että eri sukupolvet asuvat erillään. Nyt esittämissäni malleissa perheenjäsenet on jaettu sukupolvien perusteella eri ikäryhmiin, mutta olen yksinkertaistanut tätä jonkin verran anonymisoidakseni kyseisiä henkilöitä. Syntymävuodet, lasten määrät ja sukupuolet eivät ole tarkkoja, ja esitystä onkin tulkittava tämä epätarkkuus huomioon ottaen.

Oheinen kaavio kuvaa verkostossa käyttämiäni symboleja. Henkilöiden välillä olevat viivat kuvaavat heidän keskenään käyttämäänsä kieltä. Tämä on lähtökohtaisesti epätarkka määritelmä, sillä Karjalassa tiedetään olevan jatkuvasti käytössä erilaisia karjalaa ja venäjää yhdisteleviä kielimuotoja (Sarhimaa 1999). Nuolet osoittavat kielenkäytön suuntaa. Kaaviossa X on käytetty muita paksumpia nuolia kuvaamaan tiettyjen ryhmien kielenkäyttöä, sillä ei olisi ollut tarkoituksen mukaista sekoittaa kaaviota suurella määrällä tarpeettomia nuolia. Jatkotutkimuksessa olisi tarpeellista ottaa paremmin huomioon informanttien oikea kielenkäyttö ja nauhoittaa erilaisia puhetilanteita heidän välillään. Näin olisi mahdollista verrata ihmisten arvioimaa ja toteutunutta kielenkäyttöä, kute n esimerkiksi Susan Gal on tehnyt (Gal 1979).

Olen merkinnyt valkoisella keskuksella henkilöt, jotka eivät asu nyt tutkituissa naapurustoissa. Tämä konvention olen kopioinut nahuatlia ja saamea tutkivalta Vendula Hingarovált (2003). Yleistäen voi sanoa, että mallin iäkkäämmät henkilöt ovat jo kuolleet tai asuvat muualla, näin on esimerkiksi miniänä yhteisöön muuttaneiden naisten vanhempien kohdalla, kun taas naapuruston ulkopuolella asuvat nuoret ovat muuttaneet kaupunkeihin opiskelun tai työn takia. Samassa naapurustossa asuneet henkilöt on merkitty osaksi tätä naapurustoa.

4.2.1. Verkosto Karjala 1: Varhainen kielenvaihto

Tämä verkosto on siten poikkeuksellinen, että olen voinut käyttää siinä jo 60-luvulla Erkki Ala-Könnin nauhoittamaa materiaalia. Kyseessä on itkuvirsien nauhoituksen ohessa tulkin välityksellä kerätty suppea haastatteluaineisto. Tätä materiaalia ei ole kerätty minkäänlaista verkostojen tai domeenien analyysia mielessä pitäen, ei edes kielenvaihtoa tarkastellen. Toisaalta materiaalia ei saa ylenkatsoa, sillä tällaisia ikkunoita 60-luvun Karjalaan ei ole liikaa tutkijoiden käytettävissä. Monien kielten parissa on työskennelty 1800-luvulta lähtien, joten tutkijan hyödyntämä ajallinen ulottuvuus voisi olla vielä tätäkin syvempi.

Verkosto itsessään on sivulla 87. Informantit on merkitty numeroilla 1 ja 2. Aloitan iäkkäimmästä informantista numero 2, joka on syntynyt 1800-luvun viimeisinä vuosina. Hän osasi venäjää, mutta huonommin kuin esimerkiksi muutamia vuosia vanhempi veljensä. Hän kertoo haastattelussa olleensa sodan aikana kolme vuotta Jaroslavin oblastissa. Hänen veljensä itse asiassa esitti Ala-Könnille lukuisia venäjänkielisiä tšastuskoja, mutta ei ole tietoa, missä hän on niitä oppinut. Lapsenlapsen kuvauksen perusteella tämä sukupolvi puhui karjalaa kaikkien paitsi lapsenlapsen vaimon kanssa, joka on muualta Venäjältä muuttanut ja taustaltaan täysin venäjänkielinen. Vanhasta haastattelusta käy ilmi lasten ja lastenlasten tarkka määrä:

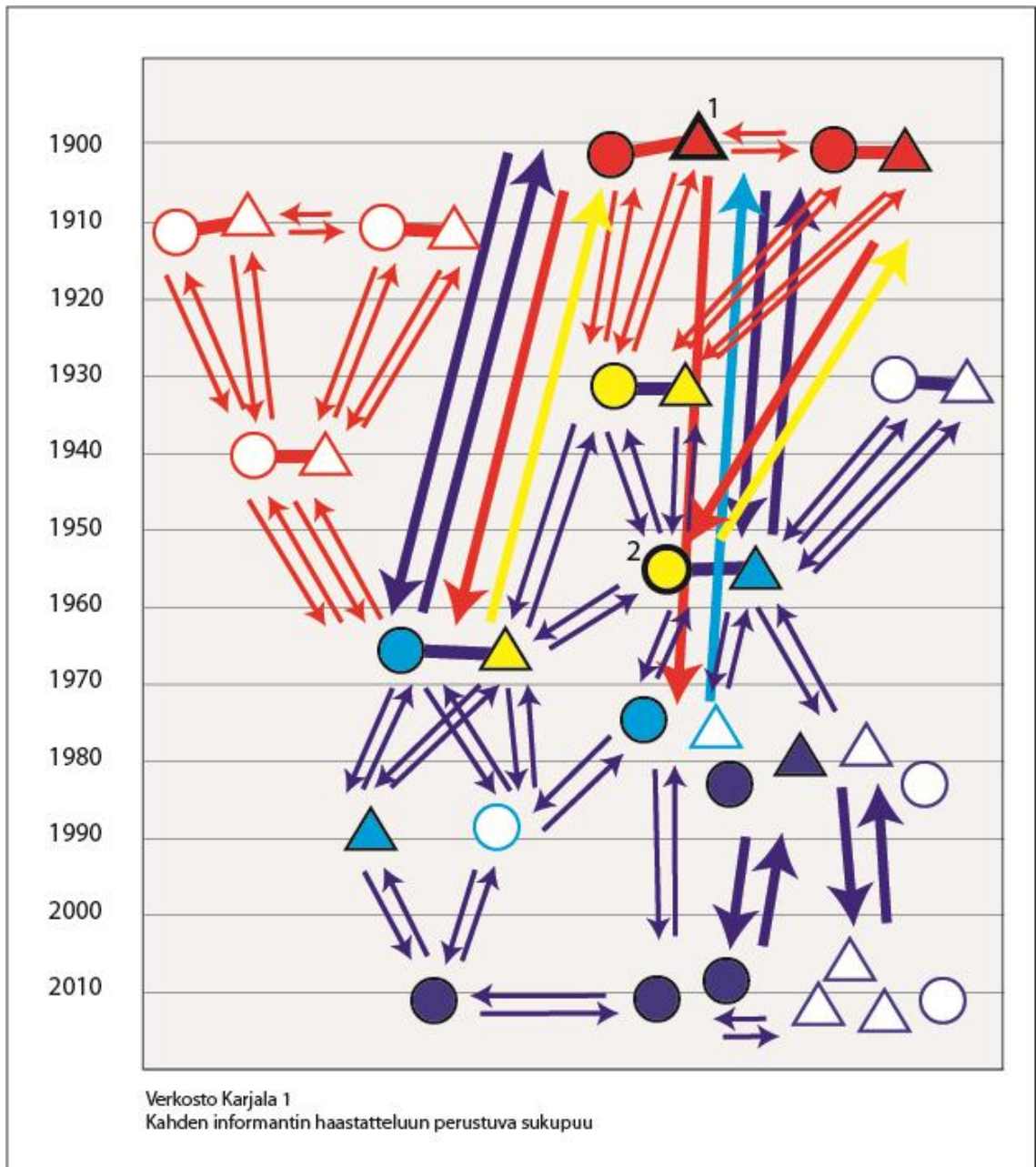
1	vunukkuu äijüngö on?	1	Onko teillä paljon lapsenlapsia?
2	vunukkuu minul on / mitä vai /	2	Lapsenlapsia minulla on, monta,
3	kaheksa / kaheksa yksitoštu /	3	kahdeksan, kahdeksan, yksitoista
4	vunukkuu on seččetostu /	4	Lapsenlapsia on seitsemätoista.
5	seččetostu vunukkuu	5	Seitsemätoista lapsenlasta.
6	äijängö kaččoitto vunukkuu ičče?	6	Hoiditteko heitä paljon itse?
7	minä kaččoin / joga vunukkuu olen	7	Minä hoidin, jokaista lapsenlasta olen
8	kaččon no kaikki sano kaikki minä	8	hoitanut. No sano kaikkia. Kaikkia
9	kaččoin kerrazi / nügöi kaččo vai	9	minä hoidin yksittäisiä kertoja, nyt
10	meil vnučka vai kolmi / kaheksa	10	katson vain meillä kolmea, kahdeksaa
11	kačoi alati enne kahoičču / kahoi	11	katsoin ennen aina. Mutta nykyään
12	kaheksua / a nügöi olen liian vanhu	12	olen liian vanha, kun käydään niin
13	muga käüvven käüvvähä / sillai	13	silloin katson, kun mennään ja täytyy
14	kaččon kunne lähtih ta i kaččou pitää	14	hoitaa. Kun käydään töissä niin
15	/ et ruadol käüvvä dai kaččou / et	15	katson, töissä käydessä pitää katsoa.
16	ruadol käüvväu to kaččou pitää		

Näyte 15. Informantti 439, nauha 8, [00:00:00]. 8.6.1966

Käytännössä jo tällä yhdellä informantilla on ollut 17 lastenlasta. Ei ole tietoa, ovatko he kaikki eläneet aikuisiksi, mutta nyt tarkastellulla lapsenlapsella on itsellään jo 6 lapsenlasta. Jos jokaisella lapsenlapsella olisi kuusi lapsenlasta, olisi heitä yhteensä yli sata. Tässä seurataan siis nyt vain pienen sukuhaaran kielenkäyttöä. Tätä laajentamalla voitaisiin kuitenkin päästä työskentelytapaan, jolla voitaisiin esittää esimerkiksi prosenttiosuuksia kielen säilymisestä tietyissä yhteisöissä ja sukuverkostoissa. Seuraavan sivun kaavio Karjala 1 havainnollistaa kielenvaihdon etenemistä tässä perheessä.

Verkostosta näkyy, kuinka jo 30-luvulla tässä naapurustossa syntyneet ovat käyttäneet sekä karjalaa että venäjää. Näkyvissä on vanhin ikäpolvi, jonka pääasiallinen käyttökieli on ollut karjala. Se, että 30-luvulla syntyneet olisivat käyttäneet molempia kieliä, sopii aiemmin esittämäni domeenianalyysiin. Vielä 1980-luvulla syntyneet lapset ovat oppineet jonkin verran karjalaa, vaikka eivät itse puhukaan sitä. Tämä liittyy ajallisesti informantin 1 kuolemaan. Tämän jälkeen ehdot passiivisen kielitaidon kehittymiselle näyttävät kadonneen.

Informantti 1 kertoi 1960-luvulla hoitaneensa lapsenlapsistaan kaikkia joskus, mutta kahdeksaa muita enemmän. Tämän verkoston kannalta on merkittävää, että 1950-luvulla syntyneen lapsenlapsen perhe on asunut hänen lapsuudessaan Pitkärannassa. Hän muutti Tuuksaan päiväkotikäisenä 1950-luvun lopulla, mutta korostaa haastattelussa oppineensa karjalaa päiväkodissa. Hänen omat hänen vanhempansa ovat puhuneet hänelle venäjää. Hän katsoo osaavansa karjalaa ja venäjää yhtä hyvin. Tämä ei nyt näy tässä verkostossa, mutta samassa naapurustossa on erittäin paljon samaa ikäluokkaa edustavia iäkkäämpiä miehiä, jotka käyttävät karjalaa keskenään. Tähän joukkoon vaikuttaa kuuluvan 1930–1960-luvuilla syntyneitä henkilöitä.

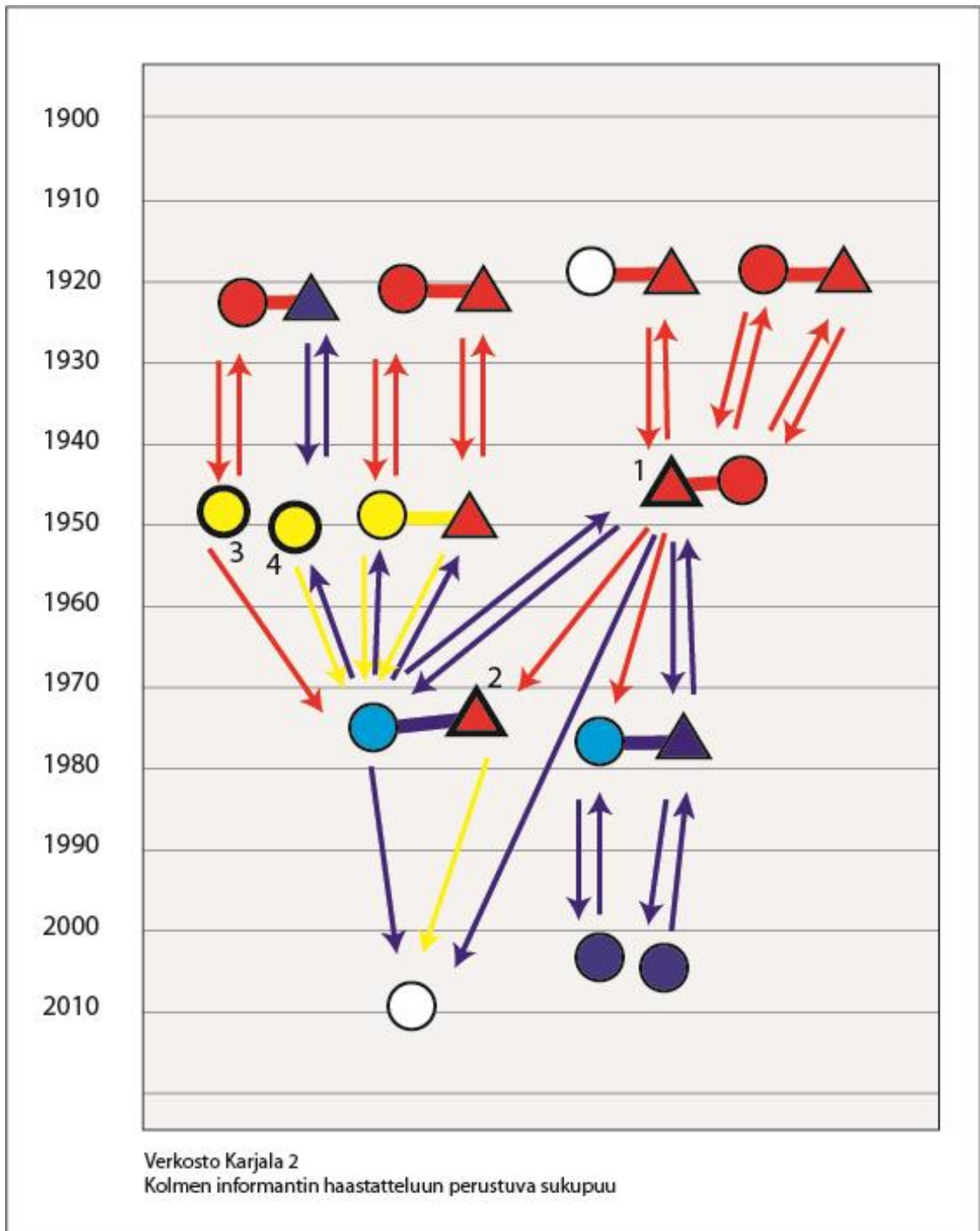
Informantti 2 on puhunut omille 70–80-luvuilla syntyneille lapsilleen ainoastaan venäjää, sillä hänen mukaansa aika vain oli sellainen. Hänen vaimonsa on Vologdasta ja taustansa venäläinen. Hän on oppinut ymmärtämään karjalaa Tuuksaan muuttamisensa jälkeen. Oletettavasti myös nuoremman informantin vaimon kannalta nimenomaan miehen isoäiti on ollut keskeisessä roolissa passiivisen kielitaidon kehittämisessä. Hän kuoli 1980-luvulla, mikä tässä tapauksessa rajaa kielen transmission perheessä. Myös nuorimman tuukselaisen informantin tapauksessa on kuvaavaa, että isoäiti asuu perheessä. Nyt tarkastellussa verkostossa isoisoisä oli kuollut jo huomattavasti aiemmin ja kaikki nykyiset isovanhempien sukupolvea edustavat ovat omaksuneet venäjän

puhumisen lapsille. Aiemmin esittelemäni domeenien ja kielitaidon analyysi osoitti, että 1980-luvulla lasten keskinäinen käyttökieli on alkanut muuttua lähes yksinomaan venäjäksi. Kontrastina tähän näyttää selkeältä, että vielä 1960-luvulla karjala on ollut niin vahvasti yhteisön elävä käyttökieli, että lapset ovat käyttäneet sitä keskenään.

Minulla on myös jonkin verran tietoja informantin sisaruksista. Heistä kaksi on muuttanut pois Tuuksesta, mutta yksi sisar asuu täällä. Valitettavasti häntä ei ehditty haastatella, joten nyt esitetyt tiedot perustuvat saman informantin kertomaan. Sisar on syntynyt noin 10 vuotta nuorempi. Hän puhuu sekä karjalaa että venäjää. Hänen miehensä on lyydiläinen, mutta ainoastaan ymmärtää karjalaa. Heidän kaksi lastaan ymmärtävät karjalaa, mutta eivät puhu sitä. Lapsista yksi asuu Tuuksessa ja toinen Petroskoissa. Yksi pieni lapsenlapsi käy Tuuksen päiväkodissa. Hänen kielitaidostaan ei ole tietoa. Tällaisia esimerkkejä lyydiläisten, vepsäläisten ja inkerinsuomalaisten muuttamisesta Tuukseen on melko paljon. Yleisimmältä kehitykseltä näyttää nytkin, että he eivät olisi integroituneet yhteisöön venäjän, eivätkä karjalan puhujina.

4.2.2. Verkosto Karjala 2: Potentiaalinen kielen säilyminen 2010-luvulla

Jatkan tarkastelua kahden muun perheen kautta, jotka elävät samassa naapurustossa edellisen perheen kanssa. Se on hieman laajempi ja perustuu neljään haastatteluun. Vanhin kaaviossa oleva henkilö on erään 1970-luvulla syntyneen tuuksalaisen isoäiti. Hän on syntynyt 1900-luvun alussa ja kuollut jo kauan sitten. On kiinnostavaa, että hän oli kotoisin muualta Venäjältä Ural-vuoriston suunnalta. Ei ole tiedossa kuinka hän päätyi Karjalaan. Hänen lapsensa (informantit 3 ja 4) näyttävät oppineen kotona sekä karjalaa että venäjää. Nähtävästi nyt tarkasteltuun tässä naapurustossa asuvaan osaan perhettä ei ole naitu venäjänkielisiä tämän jälkeen. Toki erityisesti suurperheen kaupunkiin muuttaneet jäsenet ovat naineet ihmisiä eri etnisistä ja kielellisistä taustoista. Verkostossa on myös keskellä yläreunassa yksi suomalainen sotilas, joka ei ole sodan jälkeen ollut yhteisössä läsnä. Tämä tuntuu melko yleiseltä.

Kielenvaihto on edennyt siinä määrin, että 1970-luvun loppupuolella syntynyt informantti käyttää ainoastaan venäjää. Hänen joitain vuosia vanhempi vaimonsa puolestaan on aktiivinen karjalan puhuja. Tämä pariskunta on nyt tarkastellun verkoston keskiössä, ja ero heidän kielenkäytössään kuvaa myös noina vuosikymmeninä kielen omaksumiseen tullutta tapauskohtaista vaihtelua. Molempien puolisoitten vanhemmat ovat kotoisin Tuuksesta ja vaimon äiti asuu samassa naapurustossa. Informantti 1

luonnehtii miehensä etnistä ryhmää hyvin vaihtelevalla tavalla heiluen karjalaisten ja venäläisten viittausten välillä. Haastattelun loppupuolella hän kertoo miehen olevan karjalainen, sillä hänen vanhempansa ovat karjalaisia. Mies ei hänen mukaansa osaa karjalaa, mutta ymmärtää sitä.

Myöhemmin haastateltiin edellisen informantin miehen kahta setää. Toinen heistä on ollut pitkiä aikoja poissa Tuuksen kylästä, mutta asui siellä nuorempana ja on palannut eläkkeelle jäätyään. Hän piti veljensä poikaa karjalan puhujana, sillä hän muisti puhuneensa aina karjalaa hänen kanssaan hänen ollessaan lapsi. Hänen muutettuaan takaisin Tuukseen kontakti veljenpoikaan näyttää rajoittuvan erilaisiin sukujuhliin ja satunnaisiin tapaamisiin. Setä itse edusti 50-luvulla syntynyttä sukupolvea, joka on oppinut karjalaa ennen venäjää. Myös eräs naapureista tunsivat heidät hyvin, ja arveli heidän puhuvan karjalaa keskenään.

Mies ja hänen puolisonsa ovat syntyneet 70-luvulla, mutta edustavat hyvin erilaisia skenaarioita kielten omaksumisen suhteen. Vaimo kuvailee koululuokkansa kielenkäyttöä seuraavalla tavalla:

1	ga, müö el'endämmö kaiken karjalaa,	1	Kyllä me kaikki ymmärrämme
2	minägi sanoin jo minun školaks ei ollu	2	karjalaa, minähän sanoin jo, ettei
3	kluassas, el'endettih karjalan kieldü	3	minun luokallani koulussa ollut,
4	ja paistih karjalaks, ja konzun kunnegi	4	ymmärrettiin karjalan kieltä ja
5	ajelimmo Moskvaa olimmo libo	5	puhuttiin karjalaksi. Ja kun menimme
6	kuzgi, ainus pagizimmo vaegu	6	jonnekin Moskovaan tai jonnekin,
7	karjalaksi gu olemmo [nauraa]	7	niin aina puhuimme vain karjalaksi
8	ulgolažed	8	kun olemme [nauraa] ulkolaisia.

Näyte 16. Informantti 257, nauha 58, [00:54:08]. 16.5.2012

Nytkin naapurustossa asuu kolme naista, joilla on samanikäisiä lapsia ja jotka ovat käyneet koulua samaan aikaan. Heitä kaikkia ei ole haastateltu, mutta he ovat edellisen informantin kertoman perusteella omaksuneen tavan käyttää karjalaa keskenään jo kouluaikana. He käyttävät omien sanojensa mukaan keskenään sekä karjalaa että venäjää, suosien karjalaa. On oltava varovainen tulkittaessa ihmisten omia arvioita kielenkäytöstään, mutta tämä sama kuvaus tuli itsenäisesti useammalta taholta.

Toisaalta erään samaa ikäluokkaa edustaneen naisen äiti kuvaili tyttärensä kielenkäyttöä

siten, että he olisivat alkaneet käyttää päiväkodissa karjalaa keskenään. Tämä ajoittuu siis 70-luvun loppuun.

Samaa ikäryhmää edustavast informantin miehestä ei kuitenkaan ole tullut karjalan aktiivipuhujaa. Vaatisi paljon yksityiskohtaisempaa aineistoa ja sen analyysia sanoa mistä tämä johtuu, mutta muun aineiston valossa 70-luku näyttää ylipäätään eräänlaiselta vedenjakajalta karjalan aktiivipuhujien ja passiivisesti kieltä osaavien välillä. Miehen isoäiti kuoli hänen ollessaan pieni. Tämä on voinut olla tärkeää, sillä myöhemmin esittelemieni verkostojen perusteella isovanhempien rooli kielen välityksessä on usein ollut ratkaiseva. Muistutan, että toinen isoäiti oli Uralilta. Toisaalta hänen setänsä ovat oppineet 50-luvulla kasvaessaan sekä karjalaa että venäjää jo pienestä lähtien, mikä viittaa kielenvaihdon syystä tai toisesta edenneen nopeammin tässä perheessä.

Nyt tarkastelemallani pariskunnalla on pieni lapsi, jolle puhutaan pääasiassa venäjää. Äiti on ainoa henkilö, joka puhuu lapselle karjalaa. Karjala ei ole varsinainen kotikieli, vaan äiti käyttää sitä yksittäisissä tilanteissa lapsen kanssa. Itse karjalaisessa ympäristössä kasvanut isoäiti puhuu lapselle venäjää, sillä lapsen isä on venäjänkielinen ja kotikieli täten venäjä. Hänen antamansa kuvaus perheen kielenkäytöstä täsmää yksityiskohdissaan äidin kertoman kanssa:

1	jo harjavu da i brihačču nuoremb	1	Jo oppi hänen nuorempi lapsensa,
2	hänen poegu. sanot ištoj, i	2	poika, sanot istu, ja ymmärtää istua.
3	el'l'endäü ištohes [nauraa],	3	[nauraa] tottelee. Mutta hän puhuu
4	toimittau. a muidu vie vähä midä	4	vielä vähän, ei puhu.
5	pagižou, ei pagiže.	5	
6	mil kielel sie [tyttären nimi]	6	Millä kielellä sinä puhut tyttäresi
7	lapsenkel pagižet?	7	lapsen kanssa?
8	minä? sinä veñäjäkse enimmät	8	Minä? Sinä . Venäjäksi enimmän
9	aegu / patamušto siel tuatto tože	9	aikaa. Koska siellä isä myös puhuu
10	veñäjäkse pagiččut siel paistah	10	venäjäksi, sitten veljetkin puhuvat
11	vel'l'et karjalaks / oih / veñäjäks	11	karjalaksi, oi, venäjäksi.
12	...	12	...
13	a [DAUGHTER'S NAME]	13	Mutta [TYTÄR] kyllä puhuu hänen
14	hänenke karjalakse staraiččeh	14	kanssaan karjalaa.
	paista		

Näyte 17. Informantti 296, nauha 77, [00:34:15]. 16.5.2012

Tyttären kuvaus toistaa tämän puheen tyylin osalta, mutta on huomattavasti vähättelevämpi suhteesta käytettyyn karjalan määrään:

1	no eñem vuid'u kar-/ veñäjäkse // gu	1	No enemmän kuitenkin kar-,
2	minä vaegu häneke pagizen / ištuada	2	venäjäksi kun minä vain hänen
3	da i seisoada da tule tänne da pajoloi karjalakse	3	kanssaan puhun, istu ja seiso ja tule tänne, ja lauluja karjalaksi.

Näyte 18. Informantti 257, nauha 58, [00:43:18]. 16.5.2012

Lapselle siis puhutaan karjalaa, mutta pääasiallinen kodin käyttökieli on venäjä. Olen merkinnyt aiempaan domeenikaavioon tämän informantin kohdalle, että lapselle hän puhuu sekä karjalaa että venäjää, koska ei ole olemassa konkreettista tietoa siitä, millaisissa osuuksissa mitään kieltä käytetään. Informantin kertoma viittaa siihen, ettei lapselle puhuta karjalaa määrätietoisesti tai jatkuvasti.

Esittelin aiemmin etnisen tai kielellisen ryhmän määrittelyyn liittyvää ongelmaa.

Tällaiset määrittelyvaikeudet ovat jatkuvasti läsnä aineistossani. Esimerkiksi alla edellä siteeraamani informantti 2 kuvaa miehensä etnistä ryhmää. Tästä tulee esiin etnisyyden tilanteisuus.

1	no, no sinu mužik	1	No entä sinun miehesi?
2	mm	2	Mm.
3	sinula on mužikku?	3	Sinulla on mies?
4	on	4	On.
5	onko häi karjalaine libo	5	Onko hän karjalainen vai
6	venäläine?	6	venäläinen?
7	hän o-, häi on venäläine	7	Hän, hän on venäläinen.
8	no kuspäi häi on?	8	No mistä hän on kotoisin?
9	Tukselpiä	9	Tuuksesta.
10	Tuuksalt? kas hän on, onko sinu	10	Tuuksesta? Onko hän, ovatko
11	mužikan tuatto da muamo, on häi	11	miehesi vanhemmat, ovatko he
12	tože veñäläži?	12	myös venäläisiä?
13	ei, mm, hūo tietäh karjalan kieldü,	13	Ei, mm, he osaavat karjalaa,
14	paistah karjalaks	14	puhuvat karjalaksi.
15	kuspäi hūö?	15	Mistä he ovat kotoisin?
16	no häi on karjalaine no ei pagize	16	No hän on karjalainen, mutta ei puhu
17	karjalaks	17	karjalaksi.
18	häi ičče?	18	Hän itse?
19	ičče ei pagize	19	Itse ei puhu.
20	gu vahnemat ollah karjalažet ka	20	Kun vanhemmat ovat karjalaisia niin

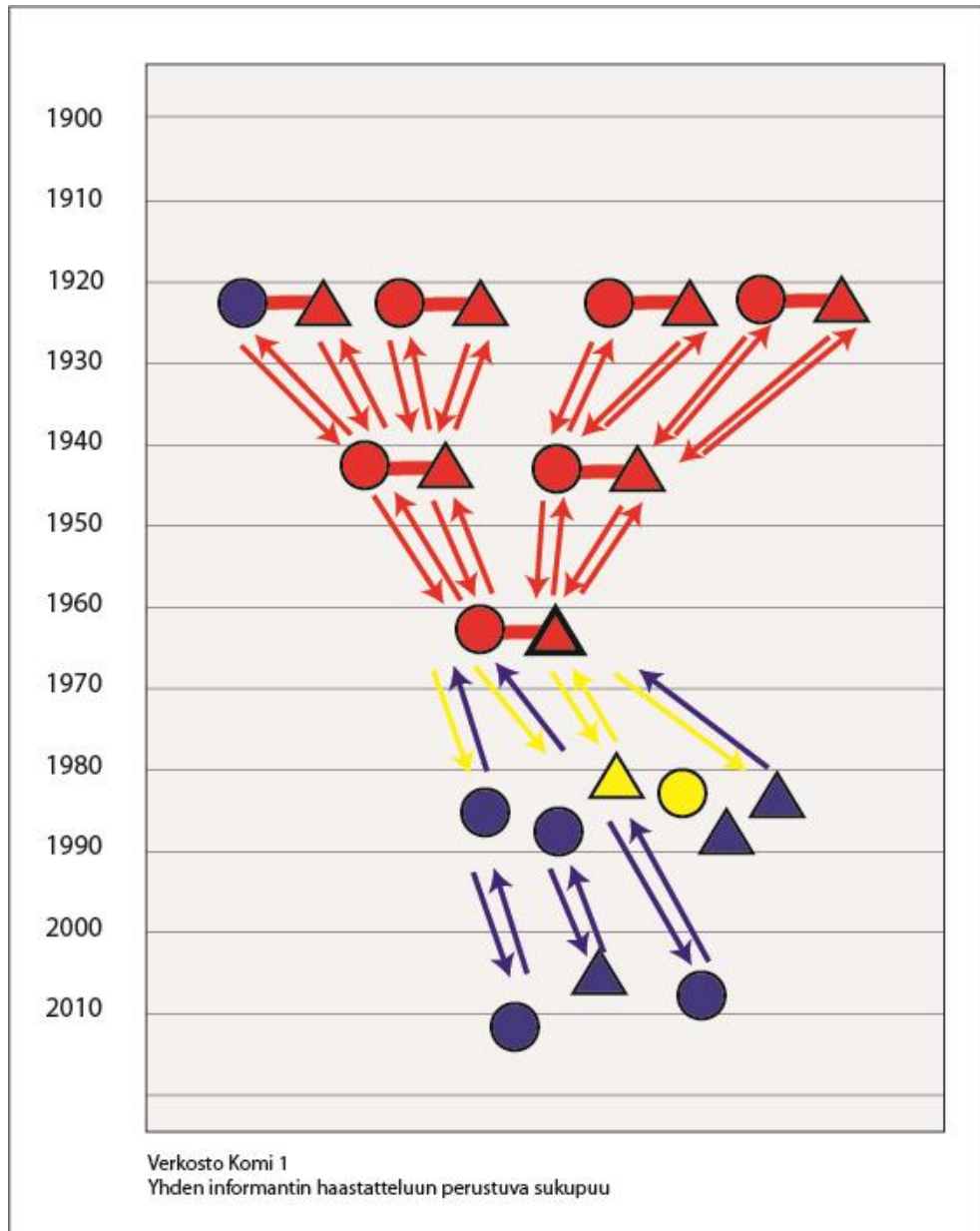
Näyte 19. Informantti 257, nauha 58, [00:10:25]. 16.5.2012

Rivillä 7 informantti kuvaa aviomiestään venäläiseksi. Siirryin tämän jälkeen kyselemään informantin puolison vanhemmista. Rivillä 13 informantti kertoo heidän olevan karjalaisia, mielipide, jota perustellaan tai vahvistetaan heidän kielitaidollaan. Jatkan kyselyä heistä, mutta rivillä 12 informantti palaa keskustelussa taaksepäin aviomieheensä. Hän korjaa miehensä olevan karjalainen, mutta huomauttaa, ettei tämä osaa puhua karjalaa. Varmistan rivin 18 kysymyksellä tarkoittaako hän nimenomaan miestä. Informantti vastaa tähän ja jatkaa pienen hiljaisuuden jälkeen rivillä 20, että mies on karjalainen, koska hänen vanhempansakin ovat.

Isoäiti valittaa perheen muuttuvan venäläisemmäksi, kun sukuun naidaan niin paljon venäläisiä. Tytär itse toistaa tämän kuvauksen lähes sanasta sanaan. Arvio ei ole siinä mielessä mitenkään ehdoton, että nähdäkseni perheeseen ei ole juurikaan naitu venäläisiä. Silti ajatus venäläistymisestä liittyy konkreettisiin kielivalintoihin. Myös äiti käyttää lapsen kanssa enemmän venäjää kuin karjalaa, vaikka pitää karjalan puhumista tärkeänä. Tässä on mielestäni esimerkki tapauksesta, jossa nytkin 2010-luvulla karjalan kielen transmissio pienelle lapselle olisi täysin mahdollista. Lähipiirin verkostossa ja ydinperheenkin sisällä on karjalaa osaavia ihmisiä. Ympärillä on myös ihmisiä, jotka haluaisivat lapsen oppivan karjalaa. Tilanne on verrattavissa moniin muihin perheisiin. Se osoittaa kielen transmissio lähtökohtien olevan olemassa vielä hyvin kauan kielenvaihdon alkamisen jälkeen. Luonnollisesti on mahdotonta sanoa mitään lapsen tulevasta kielitaidosta, mutta käytännössä kaikki elementit kielen oppimiselle ovat olemassa. Suurempi ongelma on kielenvaihdon eteneminen muussa yhteisössä. 2010-luvulla syntyneellä karjalaa puhuvalla tulee olemaan hyvin vähän mahdollisuuksia käyttää kieltä omanikäistensä kanssa, sillä tällä hetkellä koulua käyvät 1990-luvulla syntyneet eivät näytä käyttävän sitä keskenään. Samanlaisen kuvauksen antoi 1980-syntyneet informantti kertoessaan omasta ystäväpiiristään lapsuudessa. On myös edetty pisteeseen, jossa 2000-luvulla syntyneiden lasten isovanhemmat ovat tottuneet puhumaan lapsille vain venäjää. Näin ollen välttämätön ehto sukupolvia yli hyppäävälle kielen transmissiolle tuntuu olevan katoamassa.

4.2.3. Verkosto Komi 1: Nopea kielenvaihto

Tämä 1960-luvun alussa syntyn vanhimmat lapset ovat oppineet komia, mutta muut eivät. Kielenvaihto ei ole erityisen varhainen, mutta sen nopeus on erittäin huomionarvoinen. Kieltä on vaihdettu yhdessä sukupolvessa. Vanhin lapsi on syntynyt 1980-luvun alussa. Haastattelussa oli läsnä Koigortissa asuva kouluikäinen lapsenlapsi, Haastattelun aikana tapahtuneet vuorovaikutustilanteet antavat lisätietoa kielenkäytöstä.

Informantin mies on paikallinen komi. Informantti kertoi, että miehen isovanhempien joukossa on ollut puolalainen. Tämä liittyy edelliseen esittelemääni verkostoon, jossa karjalaiseen perheeseen oli varhain naitu yksittäinen henkilö Uralilta. Taaskaan tämä ei

näytä laukaisseen kielenvaihtoa, sillä kotikielenä on aina ollut komi. Informantti kuvailee, kuinka lasten kasvaessa myös venäjän käyttö on kasvanut. Tämä muutos tuli esiin selkeästi Tuuksen domeeneja tarkasteltaessa. Informantin mukaan lapsista kaksi vanhinta osaa komia, mutta nuoremmat eivät. Muistutan, että myös tämä oli erittäin yleinen malli. Lapsenlapsia on useampia, eivätkä heidän informantin mukaan osaa kuin venäjää. Syynä on hänen mielestään, etteivät lapset halua oppia komia. Seuraavassa on kaksi otetta haastattelusta. Kaikki puheenvuorot ovat haastattelijan ja informantin välisiä, mutta rivien 1, 2 ja 5 puheenvuorot on kohdistettu lapselle. Lapsi itse ei sano sanaakaan missään vaiheessa.

1	te kominas gögörhoan?	1	Ymmärrätkö sinä komia?
2	pa komi pañimajesh? ñet, skaži	2	Ymmärrätkö komia? Sano ei.
3	oz velödý oz poñimajt ñekydži /	3	Ei opiskele ei ymmärrä mitenkään.
4	og vermy velödyny me najösös	4	Minä en voi opettaa heitä.

5	to babushkaysly kolö komión syköt	5	No mummolle täytyy puhua komia!
6	šorñitny da / šorñita da kuš komión	6	Kyllä minä puhun. Kun alatte puhua
7	kutannyd bajtny / ti bajtannyd	7	vain komia, te varmaan puhuttekin.
8	naverna / da / bajta da bajtnysö kö	8	Kyllä puhun. Kun alatte puhua niin
9	kutannyd sešša byt' velalas vot oz	9	sitten pakosti oppii. Mutta ei halua
10	köszy velavny / me velöda sijös da /	10	oppia, minä opetan häntä.
11	davaj komión / da oz	11	(Sanon:) Puhutaan komiksi, mutta ei.

Näyte 20. Informantti 294, nauha 75, [00:08:19]. 4.7.2012

Rivillä 2 informantti vastaa kysymykseen lapsen puolesta ja käskee häntä venäjäksi vastaamaan, ettei osaa komia. Informantti jatkaa, ettei lapsi opiskele tai ymmärrä komia. Hän sanoo, ettei itse pysty heitä, eli siis lapsia, opettamaan. Tämän jälkeen keskustelu siirtyi hetkeksi komin opetukseen. Myöhemmin haastattelu palaa lapsen kielitaitoon, siten että haastattelijä leikkisästi sanoo lapselle, että kyllä mummon kanssa täytyy puhua komia. Informantti itse sanoo puhuvansa lapselle komia, vaikka on aiemmin itsekin kieltänyt hänen osaavan komia. Lopussa hän toteaa, että lapsi ei halua oppia komia.

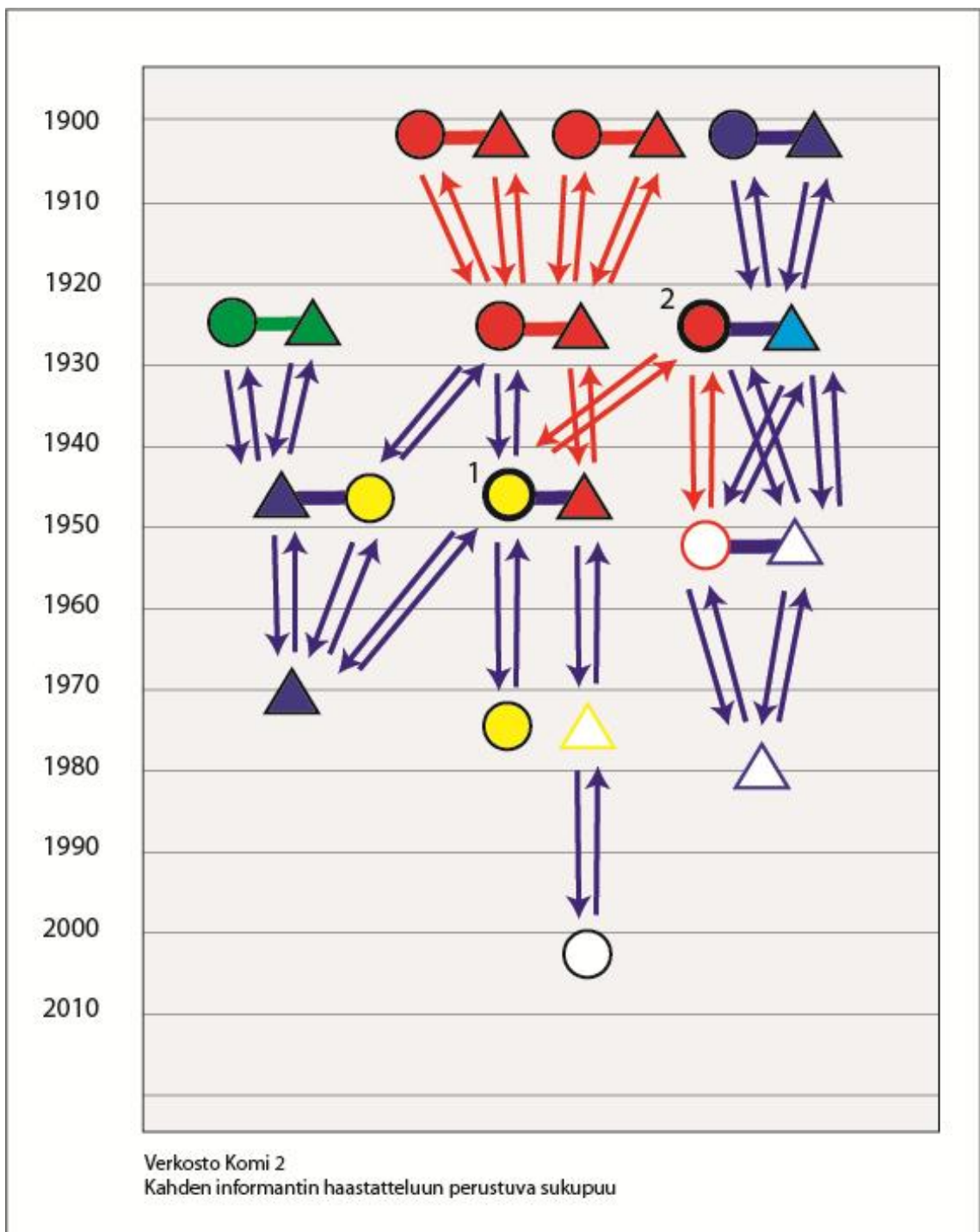
Informantti itse edustaa sukupolvea, jolla ei ollut komin opetusta koulussa. Hän ei osannut venäjää ollenkaan mennessään kouluun, vaan kuvaa naureskellen, ettei tiennyt edes kynien värejä venäjäksi. Informantin käsityksen mukaan vain vanhimmat lapset osaavat komia, eivät lapsenlapset osaa sitä ollenkaan. Haastattelussa on tilanteita, joissa

lapsenlapsi ymmärsi kominkielisen keskustelun yksityiskohtia, sillä hän reagoi keskustelun sisältöön ja kulkuun. Jää arvailun varaan kuinka monella perheenjäsenellä on tällaista huomaamatta jäävää passiivista kielitaitoa, mutta nyt verkoston venäjänkielisyys ei varsinaisesti kohtaa oikean kielitaidon kanssa. Kyseessä on esimerkki nopeasta kielenvaihdosta, sillä käyttökieli on vaihtunut yhdessä sukupolvessa. Tällainen tulkinta on yksinkertaistava, mutta ei ainoastaan asiaa tarkastelevan tutkijan osalta. Myös kielenvaihtoon osallistuvat ihmiset arvioivat tiedostamattaan tilanteen virheellisesti. Myöhemmin haastattelussa informantti nostaa esiin vankan uskonsa komin kielen tilanteen paranemisesta tulevaisuudessa. Erityisesti hän korosti, että kieltä opetetaan ja käytetään koulussa. Ajatus lasten haluttomuudesta oppia komia toistui vielä samassa haastattelussa. Tämä on läsnä myös Karjalassa. Informantti selittää kielen oppimista henkilökohtaisena valintana. Se puhuu, joka haluaa. Jää tietysti epäselväksi ja tämän tutkimuksen ulkopuolelle, millainen psykologinen prosessi tässä on käynnissä ihmisten arvioidessa tilannetta.

4.2.4. Verkosto Komi 2: Kielen lateraalinen transmissio

1940-luvun lopulla syntyneen informantin 1 tapausta on mielestäni syytä käsitellä yksityiskohtaisemmin, sillä hän edustaa toisen samaan aikaan syntyneen informantin kanssa melko poikkeuksellista tyyppiä. He ovat molemmat oppineet komia muutettuaan Koigortiin 1950-luvun puolessa välissä. Käsitelin aiemmin kursorisesti tämän tiedon merkitystä Koigortin kieliolojen kuvaamiselle tuolla vuosikymmenellä, mutta tarkastelen nyt yksityiskohtaisemmin komin kielen välittymistä lapsille tämän informantin sukuun sisällä.

Malli on paralleelinen ensimmäisen Tuuksesta esittelemäni verkoston kanssa. Isovanhemmat ovat kotoisin Koigortista, mutta vanhemmat ovat muuttaneet täältä pois venäjänkieliseen ympäristöön. Vanhemmat ovat puhuneet sekä informantille että toisilleen venäjää, mutta informantti itse on oppinut komia pienenä vielä kielen äidinkieliselle oppimiselle herkässä iässä. Tähän liittyy vanhempien muutto takaisin Koigortiin hänen ollessaan pieni. Muiden lasten kanssa on leikitty komiksi myös koulun yhteydessä. Esittelin aiemmin tämän informantin kuvausta koulukielestä sivulla 79. Hänen vaimonsa on kotoisin Koigortista, mutta myös he ovat puhuneet keskenään venäjää. Tässä näkyy kodista tuttujen kielenkäytön mallien kopioituminen omaan perheeseen.

Hänen lapsensa ovat silti oppineet komia. En tiedä heidän tarkkaa ikäänsä, mutta heidän voi olettaa syntyneen 1960–1970 -luvulla. Heidänkin tapauksessaan kieli on opittu jostain muualta kuin kotoa, sillä tätä domeenia kuvataan yksiselitteisesti venäjänkieliseksi. Informantin vanhempien käyttäessä venäjää kotikielenä jäävät vaihtoehdoiksi vaimon vanhemmat ja lasten oman ikäluokan ystävät. Kaikki kielen

transmissio ei tapahdu sukupolvien välillä, vaikka sitä aina korostetaankin kielenvaihdon ja kaksikielisyyden tutkimuksessa. Myös komia paljon käyttävissä perheissä lapset ovat jo kauan oppineet sujuviksi venäjän puhujiksi muualla kuin kotiympäristössä. Vastaava malli voi olla hyvin yleinen myös vähemmistökielten kohdalla sellaisissa tilanteissa, joissa vähemmistökieli on käytännössä vielä enemmistökielenä paikallistason yhteisöissä.

Haastattelun aikana paikalla kävi myös informantin veljen tytär. Veli on jo kuollut, mutta oppi komia samalla tavalla kuin informantti itsekin. Hänen puolisonsa oli tataari (vanhemmat vihreällä), ja heidän lapsensa ei osaa komia. Lapsenlapsista ei ole tietoa, eikä informantillakaan ole lapsenlapsia haastattelun perusteella, joten heidän kielitaidostaan ei voi sanoa mitään. Venäjän oltua perheen kotikielenä jo kahden sukupolven ajan olettaisi näin olevan myös kolmannen ja neljännen sukupolven kohdalla. Toisaalta toinen lapsista asuu muualla Komin tasavallassa, joten kielen transmission kulku ei ole varsinaisesti enää suoraan kytköksissä Koigortin tilanteeseen. Ihmisten muuttaessa yhteisöstä toiseen he kantavat mukanaan muualta omaksuttuja käyttäytymismalleja, joiden ei voi olettaa katoavan minnekään uuteen yhteisöön sosialisoiduessa.

Haastattelin aiemmin myös tämän informantin lähistössä asuvaa setää (informantti 2). Hän on syntynyt 20-luvun lopulla, joten hän edustaa hieman vanhempaa sukupolvea. Hän on mennyt naimisiin Penzan alueelta kotoisin olevan venäjänkielisen naisen kanssa, joka on oppinut ymmärtämään komia Koigortissa asuessaan. Kotikieli on ollut aina venäjä. Heillä on yksi lapsi, joka osaa myös komia. Hän on muuttanut kauan sitten Syktyvkariin ja hänen miehensä on venäjänkielinen eikä ymmärrä ollenkaan komia. Heillä on kaksi lasta, joiden kielitaidosta ei ole tietoa. Joka tapauksessa tässä toistuu paralleelisena toisen informantin haastattelusta noussut kuva, jossa kotikielen vaihtuminen ei vielä estänyt komin omaksumista.

Informantti 1 osaa lukea komia hyvin. Hän ei varsinaisesti lue mitään, mutta mainitsee toistuvasti tämän tärkeänä osana kielitaitoaan. Informantti korostaa, että hänen lapsensa eivät osaa lukea tai kirjoittaa komia, ainoastaan puhuvat sitä. Tämä on mielestäni erittäin tärkeä yksityiskohta.

Tähän verkostoon kuuluu myös naapurissa asuva iäkäs kobralainen mies. Hän on syntynyt 1930-luvulla ja oppi venäjää vasta aikuisiällä. Hänen lapsensa ja lapsenlapsensa osaavat komia, mutta puhuvat kaikki myös venäjää. Hän kuvaili lastenlastensa kielenkäyttöä seuraavalla tavalla:

1	mijan vnukjas bajtöny ročön da myj	1	Minun lapsenlapseni puhuvat venäjää
2	da. te kyčcö voin,	2	ja vaikka mitä. Minne oikein tulit,
3	komi dorö? komiön bajt [nauraa]!	3	komin luokse, puhu komia! [nauraa]
4	eg, mijan vnukjas emös ydžydös nin	4	Ei, minun lapsenlapseni ovat jo isoja,
5	da, [nauraa] sešša loktan da, oz ročön	5	[nauraa] sitten tulet, ei venäjäksi
6	bajty komiön bajtam	6	puhu, komiksi puhumme.

Näyte 21. Informantti 40, nauha 147, [00:47:05]. 1.7.2013

Voidaan olettaa, että isoisällä on ollut rooli lastenlasten komintaidon kehittämisessä. Tästä on jo ollut hyvin monta esimerkkiä aiemmin. Tietyt ikäryhmät alkavat suosia venäjää omana käyttökielenään, mutta ajoittain he ovat tekemisissä myös ihmisten kanssa, jotka suosivat vähemmistökielen käyttöä. Kaikkien osatessa molempia kieliä ei kielivalinta ole kuitenkaan koskaan itsestään selvä, nähtäväst näin on erityisesti tilanteissa, joissa henkilöt eivät ole jatkuvasti vuorovaikutuksessa, eivätkä kielellisen valinnan mallit näin ollen vahvistu ja toistu jatkuvasti. Eräs grivalainen nainen kommentoi omia kielivalintojaan alla olevalla tavalla. Keskustelu liittyi liittyi hänelle tuttuun koigortissa asuvaan mieheen:

1	siž žö sija komi ačýs kojgortyn	1	No hän on itse komi, syntynyt
2	čuślöma. [AMMATTI	2	Koigortissa. Mutta jotenkin Koigort,
3	SENSUROITU]. no kyž kö kojkortad,	3	sanon Koigort on venäläinen. Vaikka
4	vištala, mijan roč kojgortys. köt'i bat'-	4	vanhemmat ovat komeja, niin
5	mamyd komiös no ícötšáñys	5	pienestä asti venäläistyvät, siksi he
6	ročašöny, sy vösna najö sijö	6	ovat niin venäläistyneitä. No hän
7	rocmöma. no siž žö sija kominas zev	7	ymmärtää komia todella hyvin,
8	bura gögörvöö, kominas šornitö, i, no	8	puhuu komiksi. Mutta enemmän,
9	jonžykasö, jonžykasö pyd'd'i šornitö	9	enemmän kuitenkin puhuu venäjäksi.
10	ročön. a siž žö kutan kö šornitny	10	Mutta sitten jos alat puhua komiksi,
11	kominas, šornitö žö kominas	11	niin puhuu kyllä komia.

Näyte 22. Informantti 77, nauha 408, [00:09:06]. 6.7.2012

Nämä kaksi informanttia siis ottavat itse roolin komin kielen käyttäjinä yhteisössä.

Vastaavia esimerkkejä löytyy vähemmän Karjalasta, omaan aineistooni niitä ei näytä sattuneen ollenkaan. Tästä ei voi tietenkään päätellä mitään, mutta Koigortissa tällainen diskurssi vaikuttaa sinällään yleiseltä.

4.2.5. Verkosto Komi 3: Potentiaalinen kielen säilyminen 2010-luvulla

Tätä nuoren naisen kanssa tehtyä haastattelua ei ole nauhoitettu ja se on muutenkin suppea, mutta tästä huolimatta se on yksi harvoista kattavammista nuorten kanssa tehdyistä haastatteluista. En ole tehnyt siitä erikseen kaaviota, sillä siinä olisi vain yksittäisiä henkilöitä. Haastattelua tehtäessä paikalla oli kaksi muutakin nuorta Koigortissa asuvaa tyttöä, iältään he olivat 17- ja 20 -vuotiaita. Informantilla on muutaman vuoden ikäinen tytär, joten hänen vertaamisensa karjalaiseen verkostoon 2 on hyvin tarkoituksenmukaista. Hänen aviopuolisonsa suku on kotoisin Arkangelin oblastista. He ovat venäläisiä, mutta asuivat Važjun metsätyötaajamalla. Edellä esittelemässäni verkostossa oli myös läsnä metsätyötaajamien venäläistävä vaikutus. He ovat tavanneet Syktyvkarissa ja muuttaneet joitain vuosia sitten Koigorttiin. Mies ymmärtää jonkin verran komia. Hänen vaimonsa käyttää esimerkkinä käskyjä *šet ’anna’* ja *vaj ’tuo’*. Keskenään he puhuvat venäjää, mikä on myös ainoa lapselle puhuttu kieli. Informantti kertoo pitävänsä tärkeänä, että lapsi oppii ensimmäiseksi kunnolla venäjän. Isovanhemmat puhuvat hänelle komia, joten hänen arvionsa mukaan lapsi tulee ymmärtämään komia aikuisena. Isovanhemmat ovat puhuneet omille lapsilleen venäjää, minkä johdosta on epäselvää, alkaisivatko he puhua komia lapsenlapselleen. Nähtävästi he tulevat puhumaan komia lapsenlapsen kuullen, mutta tämä on jo aivan toinen asia. Tilanne on siis päinvastainen kuin Tuuksesta esittelemässäni tapauksessa, jossa isovanhemmat eivät puhuneet lapselle karjalaa. Tilanne on siinä mielessä yhtenevä, että todellisuudessa lapsi ei välttämättä tule kasvamaan ympäristössä, jossa olisi mahdollista omaksua molemmat kielet kunnolla.

Informantti toteaa yksiselitteisesti, ettei lapsi tule puhumaan komia itse. Tämä on hänestä riittävä kielitaito, jolla hän katsoo olevan oma arvonsa. Hän korostaa monta kertaa, että komin kieltä täytyy osata, kieli ei saa kadota. Perheessä ei tehty erikseen suunnitelmia lapsen kielenoppimisen suhteen. Komi kodin käyttökielenä ei tullut missään nimessä kysymykseen, sillä mies ei osaa sitä riittävästi. Informantti kertoi, ettei koskaan ajatellut puhua lapselle komia. Ilmeisesti mieskään ei ollut varsinaisesti komin kieltä vastaan, minkään konfliktoituneen tilanteen sijasta tässäkin nousevat esiin

ihmisten käsitykset ja oletukset. Olen otsikoinut tämän verkoston potentiaaliseksi kielen säilymiseksi, sillä tässä on olemassa tarvittavia elementtejä kielen oppimiselle. Silti yleinen tietämys kielenoppimisesta viittaisi siihen, että Venäjällä yleinen ajatus, jonka mukaan lapsen on syytä oppia ensin venäjä ja sitten vähemmistökieli, on hyvin riskialtis eikä sen voi varmuudella olettaa johtavan minkäänlaisen kaksikielisyyden kehittymiseen.

Informantti toteaa erityisesti hänen Kobrasta kotoisin olevan isänsä puhuvan komia. Tämä on mielenkiintoinen yksityiskohta, sillä 1990-luvun alkupuolella syntyneen komia hyvin osanneen informantin äidinpuoleiset isovanhemmat ovat Kobrasta kotoisin. Toisen 1980-luvulla syntyneen informantin suku puolestaan on Grivasta. Edellisen esimerkin kohdalla kiinnitin huomiota vanhemmilta ja varhaisemmasta kieliyhteisöstä periytyviin kielenkäytön malleihin. Nähdäkseni on täysin mahdollista, että myös Kobran ja Grivan kylät olisivat omalta osaltaan olleet ohjaamassa kielenvaihdon kulkua Koigortissa. Vaikutus olisi ollut yksittäisen perheiden tasolla, mutta tällä voi olla laajempiakin seuraamuksia puhuttaessa satoja henkilöitä koskeneista muuttoliikkeistä pienellä alueella. Tämän informantin verkostoa tarkkailemalla paljastuu, että informantin omatkaan vanhemmat eivät ole koskaan puhuneet hänelle komia. Vanhemmat käyttävät komia keskenään, mutta lasten kanssa on käytetty venäjää. Näin ollen ei ole sanottua, että he käyttäisivät komia lapsenlapsenkaan kanssa.

4.2.6. Esimerkki kielen transmission katkeamisesta

Karjalan kielen oppiminen näyttää nyt esittelemieni verkostojen perusteella katkenneen jo kauan sitten ja edenneen hyvin pitkälle. Lapset oppivat ja kuulevat karjalaa yhä, vaikka tämä ei oikeastaan nouse esiin sosiolingvistisissä haastatteluissa tai pintapuolisessa havainnoinnissa. Komissa tilanne on erilainen, mutta täälläkin kielen säilyminen tai katkeaminen näyttää jokaisen lapsen kohdalla olevan hyvin sattumanvaraista. Erityisen mielenkiintoisia ovat tapaukset, joissa kielenvaihdon rajapinta menee sisarusarjan sisällä. Näin oli laita ensimmäisenä esittelemäni komilaisen sukuun kohdalla, minkä lisäksi ne ovat melko yleisiä kielenvaihdon rajalla olevissa ikäryhmissä domeenien analyysissa. Verkostoissa esittelemäni perheen kohdalla minulla ei ole tietoa tai tarkkaa kuvausta siitä, miksi vanhin tytär on oppinut komia. Nancy Dorian on esittänyt, että vanhimmat sisarukset tuovat koulun kautta enemmistökielisiä sosialisoitumisen malleja ydinperheeseen, mikä ei välttämättä johda

vanhempien muuttuneisiin kielivalintoihin (Dorian 1981: 123). Jotain tällaista tapahtuu aivan varmasti Komissa ja Karjalassa, sillä saman perheen lasten kielitaito näyttää eroavan hyvin usein, mutta vanhimmat ikäryhmät käyttävät silti paljon komia ja karjalaa. Mekanismi ei voi siis olla mitenkään sattumanvarainen, ja seuraava esimerkki antaakin vain yhden mahdollisen mallin sille, miksi eri lasten kielitaito on kehittynyt niin eri tavoin.

Tämän esimerkin taustalla on sukulaisen kertoma pidempi narratiivi veljensä lasten kielenoppimisesta. Liitän sen tähän, sillä siinä sanallistetaan tarkasti kielen välittymisen hauraus pitkälle edenneessä kielenvaihdon kontekstissa. Informantti on syntynyt 1960-luvun alussa Grivassa, joten hänen kuvailemansa tilanne ajoittunee 60-luvun loppuun tai 70-luvun alkuun. Se vastaa nähdäkseni tarkoin aiemmin esittelemissäni sukupuissa ilmenevää kielen välittymisen katkeamista. Ei ole varsinaisesti oleellista, että kyseessä on juuri Griva näillä vuosikymmenillä, sillä samaa mallia seurannutta kielen siirtymisen katkeamista on tapahtunut sekä Karjalassa että Komissa 30-luvulta lähtien. Komissa näin tapahtuu yhä, jolloin ilmiötä on tarkasteltava kielen säilyttämisen tapauksena.

1	kolö medym čel'ad'ys né sömyn	1	Täytyy olla niin, että lapset eivät
2	gögörvoisny, medym , medym	2	ainoastaan ymmärrä komia, vaan että
3	šornítisny šornítisny, samoj	3	myös puhuvat.
4	glavnöj, jes'l'i kö šornítny kutasny,	4	Puhuvat, kaikkein tärkeintä, jos
5	sešša, mm fšoravno sijö jazykövöj	5	alkavat puhua, niin sitten
6	prakt'ikasö kol'as	6	joka tapauksessa kielellinen
7		7	harjaantuminen säilyy.
8	napřimer menam dvojurodnoj vok	8	Esimerkiksi minun serkkuni.
9	sijö // bat'-mamys karyn olisny bat'-	9	Hän, vanhemmat asuivat
10	mamys kyknanyš komijas bat'ys	10	kaupungissa. Vanhemmat ovat
11	grivasa / mamys [paikannimi]	11	komeja. Isä on grivalainen, äiti
12	d'ial'ektjasös raznöjös.	12	[Ežvan alueelta]. Murteet ovat
13		13	erilaisia.
14	no gortas najö ötamödysköd	14	Mutta kotona he puhuivat toinen
15	šornítisny komiön, a vot, a pisö	15	toisensa kanssa komia.
16	kañešna ročön velödisny a	16	No pojalleen tietysti opettivat
17	d'et'inays byd vo byd gožöm loklö	17	venäjää. Mutta lapsi joka vuosi tuli
18	völi mijan grivaö kañikul'jas vylö.	18	kesälomalla meidän Grivaamme.
19	bab šornítö völi komiön. i babböd	19	Mummo puhui hänelle komia ja
20	sijö šornítis komiön, mijan vokjas	20	mummon kanssa hän puhui komia.
21	šornítisny komiön syköd.	21	Minun veljeni puhuivat komia hänen
22	spečial'nöj mamö völi šuo myjkö,	22	kanssaan. Erityisesti äitini oli sanonut
23	medym sijös velödisny komiön	23	näin, että häntä opetetaan puhumaan
24	šornítny i vot sijö önödz kominasön	24	komia. Ja näin hän nykyäänkin puhuu
25	mičaoš šornítö. gögörvoö stavso, a	25	kauniisti komia, ymmärtää kaiken.

26	vot. trad'icijajas obl'udajtö mijanlyś	26	Myös kunnioittaa perinteitä, meidän
27	aśśym ćistöj grivasa trad'icijajas. a	27	omia puhtaita grivalaisia
28	vot sylön icötdžyk ćojys ćužis, sijö	28	perinteitämme. Mutta (kun) hänen
29	d'efevnaas seki, baba völi jona nin	29	pienempi siskonsa syntyi, häntä
30	pöryśyś, sijös d'efevnaad ez	30	kylään, mummo oli jo hyvin vanha.
31	ystyvlny kańikul vylad.	31	Häntä ei lähetetty lomalla kylään.
32	a vot, i sijö kominas oz śornit, oz	32	Ja näin, hän ei puhu komia, ei
33	gögörvo i trad'icijajastö tödö umol'a	33	ymmärrä, ja perinteetkin tuntee huonosti.

Näyte 23. Informantti 291, nauha 72, [00:19:07]. 9.7.2012.

Informantti on aiemmin kuvaillut, kuinka monet nuoret eivät enää puhu komia, vaikka ymmärtävätkin sitä hyvin. Riveillä 2–3 hän kertoo omasta näkemyksestään, että lasten kyky puhua komia on kaikkein tärkein. Tämä taito säilyy myöhemmistä tapahtumista riippumatta. Tämän jälkeen hän alkaa kuvailla serkkunsa kielen oppimista. Riveillä 9 ja 29 toistuvasti yhdistetään kaupunkilaisuus ja maalaisuus venäläisyyteen ja komilaisuuteen.

Rivillä 23 hän kuvaa oman äitinsä, serkun tädin, roolia kielenkäytön mallin valinnassa. Hän oli erityisesti sanonut, että serkulle on opetettava komia. Nuorempaa sisarta ei enää lähetetty kylään kesäisin. Tämä on aiemmissa verkostoissa näkyvä taitekohta, sillä sisar ei osakaan komia. Syyksi lapsen kylään lähettämättä jättämiselle mainitaan isoäidin ikä. Tilanne vastaa dynamiikaltaan aiemmin esittelemiäni, joissa vähemmistökieltä puhuneet isovanhemmat ovat asuneet samassa taloudessa lastenlasten kanssa, mutta heidän kuoltuaan yhteys vähemmistökieleen on katkennut. 1960-luvun alussa syntyneen informantin isoäiti edustaa väistämättä nyt tavoitettuja ikäryhmiä vanhempaa ikäluokkaa, 1900-luvun alussa syntynyttä, joten hänen kauttaan lähestytään aikaa, jolloin yksikieliset kominpuhujat olivat yleisempiä. Aiemmin esittelemässä karjalaisessa verkostossa 1 oli samantapainen tilanne, että tätä samaa ikäluokkaa edustanut isoäiti hoiti kahdeksaa lapsenlasta itse, mutta vanhempana tämä työ siirtyi nuoremmille.

Lasten lähettäminen maaseudulle kesäksi on yleinen käytäntö Venäjällä. Olen törmännyt sukukansa-alueilla työskennellessäni lukuisiin syihin tämän perinteen katkeamiselle. Isovanhempien vanhuuden tai kuoleman lisäksi tämä voi liittyä kylien fyysiseen tuhoutumiseen, sillä perinteisten talojen korkein mahdollinen ikä on noin sata

vuotta. Näyttää myös yleiseltä, että hyvin nuorena saadut vanhimmat lapset viettävät enemmän aikaa maaseudulla kuin myöhemmin syntyneet, sillä vanhemmat ovat tällöin saattaneet lopettaa opiskelunsa ja vakiinnuttaa paikkansa työelämässä, jolloin lasten pitäminen kotona voi olla helpompaa. Joka tapauksessa jatkuessaan tämä käytäntö luo vähemmistökielillä alueilla tilanteen, jossa kaupungissa venäjänkielisiksi kasvavat lapset viettävät pitkiä aikoja vähemmistökielisessä ympäristössä. On useita vaihtoehtoja sille, mitä tässä voi tapahtua. Olen hahmotellut seuraavat neljä skenaariota, joista kaikki tuntuvat mahdollisilta.

1. Lapsi oppii puhumaan ja ymmärtämään vähemmistökieltä
2. Lapselle puhutaan vähemmistökieltä ja tämä oppii ymmärtämään sitä (vaatii maaseudun asukkaiden enemmistökielen taitoa lapsen puhuessa tätä kieltä)
3. Lapselle aletaan puhua enemmistökieltä (voi ylläpitää lapsen passiivista kaksikielisyyttä, jos muu yhteisö jatkaa vähemmistökielen käyttämistä keskenään)
4. Koko yhteisö vaihtaa kielensä enemmistökieleeseen (mahdollistaa monoglottien kasvamisen)

Haluan korostaa sitä, että sekä karjala että komi ovat Tuuksessa ja Koigortissa yhä sellaisessa tilanteessa, joka ei ole saavuttanut tasoa neljä. Tämä taso on läsnä diskursiivisesti ja tulee esiin puhuttaessa yhteisön muuttumisesta, nykyisistä nuorista tai yleisestä kielenkäytöstä kylässä. Oma kielenkäyttö saatetaan kuvata hyvinkin vähemmistökieliseksi, kuten domeenien tarkastelusta näkyi vanhempien ikäkohorttien kohdalla. Iäkkäimmät ihmiset käyttävät karjalaa ja komia eri ympäristöissä niin säännöllisesti, että lapsen on mielestäni mahdotonta kasvaa näissä yhteisöissä kuulematta ja jollain tavalla oppimatta näitä kieliä. Arvelen, että nyt tutkittujen kylien päällisin puolin yksikielisillä venäjänpuhujilla olisi jonkinlaista karjalan- tai kominkielistä kompetenssia, josta voisi saada tietoa ja parempia näytteitä, mutta nyt tehdyt lyhyet kenttätyöjaksot eivät ole mahdollistaneet näin syvää vuorovaikutusta paikallisyhteisön kanssa. Voiko olla niin, että varsinaisen kompetenssin puutteen sijasta enemmistökieltä suosivat kielenkäytön valinnat liittyvät johonkin aivan muuhun kuin yhtäkkisesti hävinneeseen kielitaitoon? Komista ja Karjalasta nousee kuva, että kieltä

joko puhutaan tai ei puhuta, mutta kieliopillisesti virheellisten varianttien sijaan puhujien käytössä on venäjään eri tavoin yhdistyviä sekakoodeja.

5. Yhteenveto

5.1. Johtopäätökset

Tutkimuksen keskeisenä tuloksena on, että Koigortissa komin kieli on ainakin sporadisesti välittynyt lapsille meidän päiviimme asti. Tuuksessa kielenvaihdon prosessi vaikuttaa laajemmalla ja kokonaisemmalla – nuoria aktiivipuhujia ei vaikuta olevan. Tutkimukseen ei kuitenkin kuulunut minkäänlaista arviota kielitaidosta, johtuen aiemmin esittelemästä tähän tematiikkaan liittyvästä problematiikasta. Käytännössä kielenvaihtoa olisikin ehkä tarkasteltava muuttuneen kielenkäytön sijasta muuttuneina diskursseina ja käsityksistä kielitaidosta. Tästä on vihjeitä työssäni, mutta minulla ei ole ollut mahdollisuutta perehtyä aiheeseen syvällisemmin. Käytännössä kielen välittyminen lapsille ei ole vielä lakannut Tuuksessakaan, muutos on pikemminkin tapahtunut olosuhteissa, joissa aktiivisia kielenkäyttäjiä voi kasvaa.

Aloitin analyysini tarkastelemalla kielenoppimisen domeeneja. Tämän perusteella 1920- ja 1930-luvuilla syntyneet ovat oppineet melko myöhään, moni vasta armeijassa tai sodan jälkeen. Venäjän oppimisdomeeni on kuitenkin muuttunut siten, että Tuuksessa on alettu oppia venäjää ennen kouluikää 50-luvulla. Tämä sopii ajallisesti yhteen kylään muuttaneiden muunkielisten antaman kuvauksen kanssa. Käytännössä karjala on kuitenkin kestänyt kauan kotikielenä, mutta perhekohtaisesti venäjämästä on alkanut tulla toinen kotikieli 1960- ja 1970-luvuilla. Tässä on kuitenkin vaihtelua, sillä informanttien joukossa on myös 1970-luvulla syntyneitä, jotka ovat oppineet venäjää vasta päiväkodissa. Muutosta koulussa käytetyssä kielessä voi verrata poliittisiin muutoksiin, joissa koulu kieli vaihdettiin tietoisesti venäjäksi. On kuitenkin selvää, ettei tämä välittömästi johtanut kielen käytön lopettamiseen tässä ympäristössä. Erityisesti Tuuksen aineiston perusteella lapset ovat käyttäneet karjalaa keskenään koulussa vielä 1970-luvulla. Koigortin aineistosta tätä muutosta ei oikein voi ajoittaa, mutta erityisesti vanhimpien sukupolvien venäjänoppiminen kouluympäristössä ei näytä välttämättä johtaneen venäläistymiseen. Aineisto sinällään viittaisi venäjän olleen selvemmin koulussa opittu kieli näiden vanhempien komilaisten informanttien keskuudessa. Tämä ehkä heijastelee Komin poliittisesti selkeämpää asemaa Neuvostoliiton alkuaikoina,

mutta ei vielä kerro vallinneista koulukäytänteistä. Tätä voi verrata Bernard Spolskyn tutkimukseen navajon kielenvaihdosta, jonka perusteella sisäoppilaitokset eivät vuosikymmenienkään aikana johtaneet varsinaiseen englanninkielistymiseen, sillä niiden rahoitus ja opetuskäytännöt olivat niin heikkoja (Spolsky 2002: 143). Mahdollisesti Komissa tähän kytkeytyvät kaoottiset sota-ajat, eikä valtaviiden työläis- ja vankimassojenkaan siirtäminen alueelle ole välttämättä ollut täysin onnistuneesti koordinoitu projekti. Myös Komissa näyttää siltä, että viimeistään 1980-luvulla venäjä on muuttunut myös kotona opituksi kieleksi. Tämä olisi kuitenkin yleisesti ottaen joitain vuosikymmeniä myöhemmin kuin Tuukessa. Tuukessa kaikkein nuorimpien informanttien kohdalla näkyy, että karjalan oppiminen on alkanut yhdistyä myös domeeniin KOULU, mikä tarkoittanee tässä tapauksessa karjalan roolin heikkenemistä kotona ja koulun jäämistä ainoaksi domeeniksi, jossa kieli on opetuksen kautta läsnä.

Muualta Tuukseen ja Koigorttiin muuttaneita informanteja on aineistossa paljon. Heidän erillinen tarkastelunsa antoi viitteitä siitä, että heidän kansallisuuttaan tai kielitaitoaan tärkeämpi muuttaja olisi aika, jolloin kylään on muutettu. Myöhemmin kielellisiä verkostoja tarkastellessani pystyin havainnollistamaan, että 1900-luvun alkupuolella sekä Tuukseen että Koigorttiin muuttaneet ovat usein omaksuneet karjalan tai komin käyttökielekseen. Tuukessa tällainen assimiloituminen on lakannut 50-luvulla, tämän vuosikymmenen näyttäessä hyvin keskeiseltä koko yhteisön venäjän taidon kehittymiselle. Kuitenkin sekä Tuukseen että Koigorttiin 1950-luvulla muuttaneet lapset ovat oppineet paikallista kieltä, vaikka aikuisiällä kokevatkin venäjän vähintään yhtä vahvaksi kielekseen kuin karjalan tai komin. Sama on luonteenomaista myös 1950- ja 1960-luvun vaihteessa syntyneen venäläisen informantin lapsille.

Kyliin muuttaneet muut itämerensuomalaiset ovat pääasiassa venäläistyneet kieleltään, ainoan poikkeuksen muodostuessa yksittäisistä lyydiläisistä. Inkerinsuomalaiset tai vepsäläiset eivät näin ollen näytä eroavan samoilla vuosikymmenillä kylään muuttaneista valkovenäläisistä tai venäläisistä, sillä kaikki nämä ryhmät kuvaavat ymmärtävänsä karjalaa, vaikkeivät ole koskaan puhuneet sitä. Äidinkieleltään muut kuin karjalaiset tai venäläiset osasivat vielä äidinkieliään, mutta kuvasivat niiden käyttömahdollisuuksia hyvin rajallisiksi. Jostain syystä näille ihmisille ei ole tullut yhteisössä roolia karjalan käyttäjänä, mutta heidän passiivinen kielitaitonsa paljastaa heidän kuulleen kieltä riittävästi tällaisen taidon kehittymiseksi.

Domeenin PERHE tarkastelu osoitti, että Tuuksessa jo 30-luvulla syntyneet ovat puhuneet omien lastensa kanssa usein venäjää. Heidän lapsensa edustavat jo sukupolvea, joka on puhunut puolisoidensa kanssa venäjää. Tämä yleistyy melko jyrkästi 40-luvun lopulla syntyneiden keskuudessa. Koigortissa näkyy vastaava muutos kielenkäytössä puolison kanssa, mutta se on sporadisempaa, perhekohtaisempaa. Perheen sisäisestä kielenkäytöstä näkee sen, ettei Tuuksessa ole nähtävissä sukupolvea, joka olisi puhunut omien lastenlastensa kanssa vain karjalaa. Komissa tämä on tapauskohtaista. Ajoittain kieli on säilynyt esimerkiksi 40-luvulla syntyneiden lapsenlapsenlapsille. Molempien kylien aineistossa on melko yleistä, että eri osa lapsista osaa karjalaa tai komia ja osa ei. Nykyaikaa kohti tullessa tämä ilmiö näyttää siirtyvän informanttien lapsenlapsista omiin lapsiin, heijastellen tässä mielessä ajallista muutosta.

Pyrin kuvaamaan kielellisillä verkostoilla tämän muutoksen yksityiskohtia. Sekä Karjalassa että Komissa on toistunut malli, jossa iäkkäimmän karjalaa tai komia aktiivisesti käyttäneen sukupolven kuolema on katkaissut kielen siirtymisen lapsille. Huomauttaisin, että kieli vaikuttaa siirtyneen tähän pisteeseen asti jossain määrin. Tämän väestöosan yhä ollessa elossa, ovat siis myös läsnä jonkinlaiset mahdollisuudet kielen transmission onnistumiselle. Silti kielenvaihto voi olla laajassakin perheessä erittäin nopea ja totaalinen, kuten ensimmäiset Tuuksesta ja Koigortista tarkastelemani sukupuut havainnollistivat. Yleinen malli on, että vanhimmat lapset osaavat karjalaa tai komia. Nancy Dorian puolestaan havaitsi tutkiessaan domeenia PERHE skottigaelin puhujien parissa, että nimenomaan monilapsisten perheiden nuorimmat lapset eivät osanneet gaelia kunnolla. Dorian kuvaakin heitä termillä *semi-speaker* (Dorian 1981: 107). Nyt esittelemissäni tapauksissa vanhimmatlapset oppivat jossain määrin komia tai karjalaa, mutta heistä ei tullut välttämättä aktiivipuhujia, nuorempien osatessa tai käyttäessä kieltä tätäkin vähemmän. Ei ole selvää, liittyykö tällainen variaatio kielenvaihdon vaiheeseen, vai ovatko mallit erilaisia eri yhteisöissä.

Molemmissa yhteisöissä domeenin KOTI kuvattiin venäläistyneen informanttien elämän aikana. Käytännössä tämä on tarkoittanut Tuuksessa domeenin voimakasta venäläistymistä, siinä missä Koigortissa domeenia kuvataan nykyään pääosin kominkieliseksi tai kaksikieliseksi. Tuuksen aineistossa kodin kaksikielisyys näyttää

edeltäneen sen venäläistymistä, mutta toisaalta Tuuksen kaksikielisyys vaikuttaa aineistoni perusteella huomattavasti vähemmän vakaalta kuin Koigortissa.

Domeeneista kaikkein vähiten ajallista muutosta kokenut muodostuu NAAPUREISTA. Koigortin aineisto on niin yksipuolinen, että se jopa tuntuu aineistonkeruun virheeltä. Mieleen nousee, olenko esittänyt kysymyksen jotenkin vaikeasti käsitettävällä tavalla Komissa? Käytännössä tämä domeeni näyttää kuitenkin niin vakaalta myös Tuuksessa, ettei tämä nähdäkseni ole ainoastaan ongelma aineistossa itsessään. Tuuksessa näkyy tendenssi, että nuoret käyttävät vähemmän karjalaa naapureiden kanssa kuin iäkkäämmät informantit. Kylien välillä on ero siinä, kuinka Tuuksessa KOTI on vähemmän karjalainen domeeni kuin NAAPURIT, siinä missä Koigortin tilanne on päinvastainen. Koigortissa vielä domeeni KYLÄ nähdään tästä astetta venäläisempänä. Molemmissa yhteisöissä kielivalintaa näissä ympäristöissä vaikuttaa leimaavan tuttuus. Karjalaa tai komia käytetään heidän kanssaan, jotka ovat aina puhuneet tätä kieltä. Nämä tutut henkilöt kuitenkin levittäytyvät tällaisissa kyläyhteisöissä huomattavasti kauemmas kuin perheenjäsenten tai lähinaapureiden pariin. Toinen komista esittelemäni verkosto kuvasi juuri tapausta, jossa komia on opittu perheen ulkopuolella kahdessa sukupolvessa. Tämä kertoo jotain olennaista domeenien KOTI ja NAAPURUSTO tai KYLÄ suhteista. Tietyissä mielessä voi olla tärkeämpää, että NAAPURUSTO ja KYLÄ ovat tietynkielisiä kuin että KOTI olisi. Luonnollisesti vaikuttaa olennaiselta myös keitä nämä naapurit ovat. Jos naapuruston karjalaisuus tai komilaisuus selittyy sen iäkkäillä asukkailla, ei tämä vielä kerro paljoakaan nuorten asukkaiden keskinäisistä verkostoista.

Tämä tuttuus näkyy myös domeenia KAUPPA tarkasteltaessa. Toisaalta siten, että kaupan työntekijöiden ajatellaan vaihtuvan nykyään useammin kuin ennen. Vedotaan siihen, ettei heidän kielitaitoaan voi tietää. Toisaalta Tuuksessa tiedetään, että vanhimmat ikäluokat käyttävät karjalaa kaupassa, ja erityisesti Tuuksessa yleisin kielivalinta kaikissa ikäluokissa kohdistuu molempiin kieliin. Tietyissä mielessä tämä voisi viitata Koigortin vakaampaan kaksikielisyyteen. Varsinaisesti nyt ei ole keinoja arvioida tätä. Tuuksessa tuli esiin, että nuorien asiakkaiden kanssa käytetään venäjää ja iäkkäiden kanssa karjalaa. Näin kuvasi nuorten perspektiivistä noin 40-vuotias karjalaa puhuva nainen. Vanhempien ikäryhmien kohdalla tässäkin näkyy sporadisuutta.

Domeenissa TYÖ ammattia tärkeämmältä vaikutti informanttien ikä. Tästä kuitenkin erottuu tendenssi, että *lääkärit, opettajat ja johtajat* käyttävät yhtenäisemmin venäjää kuin muut ammattiryhmät. Tämä on mielenkiintoinen tulos, ja sinällään suhtautuu domeeneihin LÄÄKÄRI ja KOULU. Domeenin koulu osalta on selvää, että Karjalassa 50-luvulla tullut kielto käyttää karjalaa on aiheuttanut hyvin dramaattisia muutoksia. Tässä on kuitenkin havaittavissa selvää viivettä. Vielä 1960-luvulla syntyneet saattavat kuvata naureskellen, että toki poikien kanssa puhuttiin karjalaa, vaikka kiellettiin. Toisaalta osa tätä vanhemmista informanteista syyttää juuri tätä kieltoa kielen käytön vähentymisestä ja perustelee venäjänkäyttöään sillä. Haastattelin myös 1970-luvulla koulua käynyttä informanttia, joka kuvaili tällaisten kieltojen loppuneen ennen hänen menoaan kouluun. He käyttivät keskenään muiden lasten kanssa. Osoitin myöhemmin sosiaalisia verkostoja tarkastellessani, että osa juuri näistä verkostoista on säilynyt tähän päivään asti. Lasten varhain kehittynyt venäjätaito näyttää kuitenkin yleiseltä näihin aikoihin tultaessa, ja 1980-luvulla koulua käynyt karjalaa osannut nainen kertoi olleensa ikäryhmänsä ainoa karjalaa osannut. Vielä nykyäänkin yksittäisiin nuoriin yhdistetään heidän karjalan osaamisensa, mutta käytännössä he eivät vaikuta karjalan aktiivikäyttäjiltä. Koigortissa puolestaan ei ole varsinaisesti läsnä kieltoa käyttää komia. Koulukieli on vaihtunut, mutta tähän liittynyt diskurssi on erilainen. Tietyt nuoret osaavat kieltä hyvin ja käyttävät sitä aktiivisesti.

Mitä tämä tarkoittaa tasavaltojen kontekstissa? Tarkasteltu Tuuksen kylä sijaitsee kaikkein karjalaisimmalla alueella tasavallassa, mutta tästä huolimatta tilastollisesti venäläisemmällä Koigortin alueella kieli on säilynyt paremmin. Aiemman tutkimuksen perusteella ei näytä todennäköiseltä, että karjalan kieli olisi välittynyt olennaisesti enemmän lapsille muissakaan suurissa aiemmin karjalankielisissä yhteisöissä. Komissa on kuitenkin viitteitä siitä, että Grivan kaltaisia kieltä vahvasti säilyttäneitä kyliä olisi vielä eri puolilla tasavaltaa, ja Koigortin kaltaisia sinällään venäläistyneitä rajonin keskuksia on varmasti. Tutkimukseni perusteella ei ole ollenkaan selvää, että keskuskylät olisivat niin venäläistyneitä kuin usein tunnutaan ajattelevan. Toisaalta Komissa on runsaasti täysin venäläistyneitä kyliä, eikä kielen elinvoimaisuutta voi päätellä minkään ulkoisten mittareiden avulla. Osa venäläistyneistä kylistä on rakennettu asumattomille paikoille metsätyökeskuksiksi, mutta ajoittain väestöä on keskitetty myös vanhoihin komilaisiin kyliin. Komilaisten osallistuminen metsätyökeskusten töihin on nopeuttanut kielenvaihtoa, mutta paikallisyhteisöt ovat

ainakin vielä 1950-luvulla automaattisesti toimineet tätä vastaan, siten että venäläistyneet lapset ovat oppineet komia omalta ikäryhmältään.

Verrattaessa muualla maailmassa tehtyihin tutkimuksiin muistuttaa kielenvaihdon eteneminen domeeneittain erityisesti Susan Galin kuvausta Itävallan unkarilaisista, joiden kielenvaihdon etenemistä hän tarkasteli yksittäisten henkilöiden tasolla (Gal 1979). Galin tutkimuksen perusteella saksan kieli yhdistettiin moderniuteen ja unkarin erityisesti maatalouteen. Britannian kiinalaisväestöä tutkineen Li Wein mukaan henkilön kiinalaisuus oli ratkaiseva piirre valittaessa tämän kanssa käytettyä kieltä (Li Wei 1994). Oman aineistoni perusteella venäläisyys on Tuuksessa ja Koigortissa kielivalinnalle keskeinen muuttuja. Venäläisyys ja venäjänkielisyys kuitenkin indeksoituu erityisesti nuoriin, mikä näyttää monissa tilanteissa olevan ristiriidassa nuorten oikean kielitaidon kanssa.

Kielellisten verkostojen kannalta olennaisesti kielen käyttöön vaikuttavilta näyttävät isovanhempien läsnäolo samassa kodissa sekä oman ikäryhmän lasten ja nuorten käyttämä kieli. Aineistossa on lukuisia esimerkkejä kielitaidon kehittymisestä kaksikielisempään suuntaan isovanhempien asuessa lasten kanssa samassa taloudessa. Tällaiset tilanteet ovat käytännössä nykyäänkin jatkuvia.

5.2. Jatkotutkimuksessa huomioitavaa

Jatkotutkimusta tehdessä voisi ottaa paremmin huomioon sen, että kielen välittyminen lapsille näyttää jatkuvan jossain muodossaan siihen asti, kunnes väistyvää kieltä aktiivisesti käyttävä sukupolvi kuolee. Tämä ei tapahdu yhtäkkiä, minkä lisäksi yksittäisten henkilöiden rooli voi olla erittäin suuri. Esittelin tällaisia tilanteita potentiaalisia kielen transmissioita käsittelevissä verkostoissa. Näissä näkyy esimerkiksi Mark Sicolin mainitsema epäselvä toimijuus. Pienen kieltä vielä osaamattoman lapsen ympärillä on ihmisiä, jotka voivat kielen välittymisen tärkeäksi, ja Tuuksen esimerkin kohdalla perheen äiti otti roolia tämän varmistamisessa puhumalla lapselle karjalaa. Huomaamme kuitenkin suuria ristiriitoja eri henkilöiden asenteissa, oletuksissa ja näihin perustuvassa toimijuudessa. Esimerkiksi esimerkin Karjala II isoäiti voisi hyvin toimia karjalan siirtäjänä, mutta pääosin ideologisista syistä ei ota tätä roolia.

Kielenvaihtoa voi tarkastella tämänkin aineiston pohjalta lähes sadan vuoden ajalta, eikä näinkään pitkässä otoksessa varsinaisesti näy kielenvaihdon alku- eikä loppupäätä. Vaikka lapset vaikuttaisivat venäjänkielisiltä, monet karjalan tai komin oppimisen edellytykset ovat yhä olemassa ja nähtävästi nytkin kasvava nuorin sukupolvi saattaa oppia kieltä passiivisesti hyvin paljon. Tulisikin kiinnittää huomiota juuri mahdollisuuksiin aktivoida tätä passiivista kielitaitoa, ja huomata, että sen kehittymisen ehdot jatkuvat hyvin kauan aikaa kielenvaihdon jo alettua. On myös huomattava paikallisyhteisöjen muuttuneen hyvin kokonaisvaltaisesti tutkittuna aikana. Uusia asukkaita on muuttanut ja moni muuttanut pois. Ehdottaisin varovaisesti, että kielenvaihdon tärkein tapahtumapaikka on epäilemättä siirtynyt pois kylistä kaupunkeihin, ja näiden verkostojen tarkastelun pitäisi olla jatkotutkimuksen keskeisiä tavoitteita.

Lupasin sivulla 30 ottaa kantaa siihen, kuinka hyödyllistä on kerätä samanaikaisesti kielisosiologista aineistoa ja yhteisön perinteistä muistitietoa. Tämän ohella on usein kerätty myös paikannimiä. Olen sitä mieltä tutkimuksen nykyisessä vaiheessa, että oikeissa mittasuhteissa nämä lähestymistavat tukevat toisiaan. Pelkkä kielisosiologinen aineisto yksinään ei riitä, jos ympäröivän kyläyhteisön historiallisesta kontekstista ei ole mitään tietoa. Silti pelkkään vapaampaan narratiiviin perustuvaan aineistoon voi olla todella vaikea soveltaa tarkempia tutkimuskysymyksiä, sillä aineistosta ei voi edes tutkimuksen aluksi poimia tiettyjä säännöllisesti toistuvia teemoja tai vastauksia. Erilaisten keräysmetodien yhtäaikainen käyttö on kuitenkin siten perusteltua, että informantit eroavat toisistaan niin paljon. Tutkijoita on niin vähän, että tietyssä mielessä on jokaisen velvollisuus kerätä aineistoa oman kapean erityisalansa ulkopuolelta. Muut voivat kuitenkin hyödyntää aineiston nyt käyttämättä jääneitä osia myöhemmin. Liitteinä 1 ja 2 olevat kaavakkeet osoittavat tutkimuksen aikana kerätyn tietoa hyvin erilaisista aiheista. Selvästi tulevaisuudessa on tehtävä tarkempaa rajausta, mikä toisaalta on hyvin vaikea päätös tällaisia huonommin tutkittuja yhteisöjä käsiteltäessä.

Domeenianalyysia täytyy mielestäni kehittää yhdistämällä sitä laajempaan etnografiseen tutkimukseen. Lähtökohdaksi on otettava paikallisyhteisöjen elämäntapa ja tässä läsnä olevat kielenkäytön ympäristöt. Perheen sisällä olevia rooleja voisi täydentää nuoremmilla ja vanhemmilla sisaruksilla erikseen. Olen ajoittain muissa yhteyksissä kartoittanut kielenvaihtoa serkkujen ja sisarusten lasten keskuudessa, mikä usein näyttää

antavan selvän kuvan kielenvaihdon laajuudesta. Kielellisten verkostojen analyysin kannalta olisi tärkeä saada enemmän tietoa nyt sporadisesti havaituista lateraalisista verkostoista. Kielenvaihdon tutkimuksessa usein korostetun ydinperheen rinnalle on nostettava omanikäisten vertaisryhmien rooli. Synkronisesti voitaisiin tarkastella nuorten ja lasten muodostamia toimintayhteisöjä. Tämä olisi erittäin hyvä tutkimustapa yhteisöissä, joissa paikallinen kieli on hyvin elävä. Kielelliset antropologit (*linguistic anthropology*) ja kielellisen sosialisoinnin (*language socialization*) tutkijat ovat jo osoittaneet niiden tapojen tärkeyden, joilla aikuiset ja erityisesti kasvattajat puhuvat lapsille. Tällaisista käytännöistä suomalais-ugrilaisissa yhteisöissä ei ole mitään tietoa. Tutkimuskenttä on täysin auki ja mahdollisuudet erittäin hyvät.

5.3. Loppusanat

Käsittelen vielä tutkimukseni lopuksi kenttätöiden aikana kerättyä sporadisempaa etnografista aineistoa. Yksittäiset tiedonannot kuitenkin osoittavat nyt käytettyjen mallien rajallisuuden, mitä on mielestäni pakko korostaa. Työskennellessämme Tuuksessa kesällä 2013 olimme majoittuneita joidenkin kilometrien päähän varsinaisesti työseudustamme. Vietimme iltaisin hyvin paljon aikaa odottaen tilaamiemme taksien saapumista. Varsinaiset työt oli jo saatu päätökseen ja alkoi olla turhan myöhäistä etsiä uusia informanteja. Paikalliset lapset ajelivat poikkeuksetta polkupyörillään meidän lähellämme. Keskustelimme heidän kanssaan pääasiassa venäjäksi, mutta tietysti olimme kiinnostuneita tietämään, kuinka paljon he osaisivat karjalaa. Kerroimme olevamme Suomesta ja tutkivamme karjalan kieltä ja kulttuuria. Suorat kysymykset eivät tuottaneet juurikaan vastauksia, lähinnä naurua ja juoksua luotamme pois. Pojat käyttivät keskenään pelkkää venäjää. He suhtautuivat läsnäoloomme ystävällisesti, kuten muutkin kyläläiset poikkeuksetta tekivät.

Tilanne kuitenkin muuttui iltojen kuluessa ja epämuodollisen vuorovaikutuksen muuttuessa säännöllisemmäksi. Haastattelumaisten kysymysten sijasta aloin osoittaa enemmän mielenkiintoa heidän polkupyöriään ja lomaharrastuksiaan kohtaan. Lapset olivat kiinnostuneita meistä, ja osa heistä alkoi reagoida suomenkieliseen keskusteluun tuntemillaan suomenkielisillä fraaseilla. Tämä oli siten odotettavaa, että tiesimme monien lasten opiskelevan suomea koulussa. Aloin osoittaa omia puheenvuorojani lapsille karjalaksi milloin vain mahdollista. Yllätyksekseni eräs heistä vastasi lukuisia kertoja normaalilla ja spontaanilla karjalalla. Esimerkiksi ihmetellessäni

onko ohi ajava auto mahdollisesti meidän taksimme, vastasi noin 12-vuotias poika, että *Saša ajelou*. Valitettavasti en pystynyt nauhoittamaan näitä vuorovaikutustilanteita, mutta nähdäkseni lapsen tuottama karjala oli morfologisesti täysin adekvaattia paikallista livviä. Luonnollisesti kyseessä on vain oma vaikutelmani, mutta ainakaan näiden lyhyiden kohtaamisten aikana en havainnut kielessä mitään kummallista.

Tätä tietoa on syytä verrata esittelemiini domeenien- ja sosiaalisten verkostojen analyyseihin. Erityisesti Tuuksen aineistonperusteella nuorimmat sukupolvet ovat hyvin voimakkaasti venäläistyneet. On kuitenkin kysyttävä, missä määrin tämä on aineiston keruutavasta ja yhteisössä vallitsevista diskursseista vääristynyt kuva. Näidenkään lasten karjalantaito ei tule esiin missään analyysin osassa, eivätkä he ilmeisesti käytä karjalaa missään domeeneissa tai sosiaalisissa verkostoissa. Mieleeni palaa Annette Schmidtin kuvaus kenttätöistään dyirbalin puhujien parissa, jolloin häneltä kesti kahdesta kolmeen kuukautta saada itsensä ikäisiä nuoria käyttämään dyirbalia hänen kanssaan (Schmidt 1985: 7). Onko vaarana, että lyhyillä kenttätyöjaksoilla kerätty aineisto johdattelee väärin johtopäätöksiin? Pidän tätä hyvin todennäköisenä. Toisaalta Tuuksen ja Koigortin aineistojen vertailu kertoo toistettujen kenttätyöjaksojen hyvistä mahdollisuuksista: Tuuksen aineisto on ehdottomasti parantunut kahden kenttätyöjakson myötä. Aineiston analysoimisen hitaudesta johtuen säännöllisesti toistetut kenttätyöjaksot, joiden välisillä tauoilla edellisen matkan aineisto on kattavasti purettu ja analysoitu, voi olla paras tiettyihin yhteisöihin sovellettava tutkimustapa. Yksittäiset hyvin pitkät kenttätyöjaksot eivät sinällään ratkaise kaikkea, sillä aineiston analyysin kannalta voi olla parasta työskennellä muualla kuin kenttätyöolosuhteissa. Jo muutamina viikkoina kerätyn aineiston analyysiin menee kuukausia, joten ei ole yksiselitteisesti perusteltua, että aineistoa kerättäisiin aina hyvin pitkissä jaksoissa.

Aineiston huolellista analysointia korostaa sekin, että uuden tutkimuksen vieressä on usein hyllymetreittäin vanhaa aineistoa. Suomalais-ugrilaiset kielet eivät ole kuvaamattomia kieliä. Erityisesti Karjalasta näyttää olevan tuhansia tunteja nauhoituksia (Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen arkisto, Juminkeko-säätiön arkisto jne.). Varsinaisia vanhoja kielisosiologisia tutkimuksia ei ole, mutta vanhoja aineistoja olisi silti syytä käyttää enemmän hyödyksi. Esimerkiksi variaationtutkimukselle olisi loistavia mahdollisuuksia etsimällä eri vuosikymmenillä haastateltujen informanttien sukulaisia ja tuttavuuksia. Usein puutteellista metadattaa voisi

periaatteessa täydentää vanhojen kielimestarien vielä ollessa joko elossa tai elävinä heidät tunteneiden muistoissa. Oma kokemukseni Komista osoittaa, että aineiston vanhetessa alkavat ihmisetkin unohtua, eikä jossain vaiheessa ole enää mahdollista yhdistää esimerkiksi vuosisadan alkupuolella haastateltuja informanteja nykyään näissä yhteisöissä eläviin ihmisiin. Tilaisuuteen on tartuttava pian.

6. Lähdeluettelo

Adelaar, Willem 2007: Threatened languages in Hispanic South America. Teoksessa: M. Brenzinger (Toim.): *Language Diversity Endangered*, pp. 9-28. Berlin, New York: Mouton de Gruyter.

Aikio, Marjut 1988: *Saamelaiset kielenvaihdon kierteessä. Kielisosiologinen tutkimus viiden saamelaiskylän kielenvaihdosta 1910–1980*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 479. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura

Ambrose, J.E. & Williams, C. H 1981: On the spatial definition of minority: Scale as an influence on the geolinguistic analysis of Welsh. Teoksessa: Haugen, Einar & McClure, Derrick & Thomson, Derick (Toim.): *Minority Languages Today: A Selection from the Papers Read at the First International Conference on Minority languages Held at Glasgow University*. Edinburgh: Edinburgh University Press. 53–69.

Anttikoski, Esa 2003: The problem of dialectal differences in the creation of a unified Karelian literary language: the experience of the 1930s. Anttikoski Esa (Toim.): *Developing written Karelian. Papers from the Karelian session of the 11th International Conference on Methods of Dialectology*. 2003.

Austin, Peter K. & Sallabank, Julia 2011: *Introduction*. Teoksessa: Austin, Peter K. & Sallabank, Julia (Toim.): *The Cambridge Handbook of Endangered Languages*. Cambridge: Cambridge University Press. 1–24.

Bailey, Guy 2002: *Real and Apparent Time*. Teoksessa: Chambers, J.K. & Trudgill, Peter & Schilling-Estes, Natalie (Toim.): *The Handbook of Language Variation and Change* (pp 312-332). Oxford, England: Blackwell.

Bashman, Charlotte & Fathman, Ann K. 2008: *The Latent Speaker: Attaining Adult Fluency in an Endangered Language*. The International Journal of Bilingual Education and Bilingualism. Vol. 11, No. 5.

Batibo, Herman M. 2005: *Language Decline and Death in Africa. Causes, Consequences and Challenges*. Clevedon: Multilingual Matters.

Blommaert, Jan & Jie, Dong 2010: *Ethnographic Fieldwork. A Beginner's Guide*. Bristol: Multilingual Matters.

Branch, Michael 1973: *Studies of the North*. Suomalais-Ugrilainen Seura. Helsinki.

- Brenzinger, Matthias (Toim.) 2007: *Language Diversity Endangered*. Berlin: Mouton de Gruyter.
- Butler, Yuko G. & Hakuta, Kenji 2006: Bilingualism and Second Language Acquisition. Teoksessa: Bhatia, Tej K. & Ritchie, William. C. (Toim.): *The Handbook of Bilingualism*. Blackwell Publishing Ltd.
- Chambers, J. K. 1995: *Sociolinguistic Theory*. Linguistic Variation and its Social Significance. Oxford: Blackwell.
- Smith-Christmas, Cassie & Smakman, Dick 2009: *Gaelic on the Isle of Skye: older speakers' identity in a language-shift situation*. *International Journal of the Sociology of Language*, 200. 27–47.
- Cox, Grand & Giordano, Alberto & Juge, Matthew 2010: The Geography of Language Shift: A Quantitative Cemetery Study in the Texas Czech Community. *Southwestern Geographer*, Vol. 14. 3-22
- DeKeyser, R. M. 2000: The robustness of critical period in second language acquisition. *Studies in Second Language Acquisition*, 22. 499–533.
- Dorian, Nancy 1981: *Language death: The life cycle of a Scottish Gaelic dialect*. Philadelphia: Pennsylvania University Press.
- Dobrin, Lise M & Austin, Peter K. & Nathan, David 2007: Dying to be counted: the commodification of endangered languages in documentary linguistics. Teoksessa: Peter K. Austin & Oliver Bond & David Nathan (Toim.): *Proceedings of Conference on Language Documentation and Linguistic Theory*, 00-00. London: SOAS.
- Dorian, Nancy 1994: Choices and values in language shift and its study. *International Journal of the Sociology of Language*, 110. 113–124.
- Dorian, Nancy 1995: 'Small languages and small language communities', *International Journal of the Sociology of Language* 114. 129–137.
- Eckert, Penelope 2006: Communities of Practice. Teoksessa: Brown, Keith (Toim.): 2006 *Encyclopedia of Language and Linguistics*. Elsevier Ltd.
- Eckert, Penelope 2012: Three Waves of Variation Study: The Emergence of Meaning in the Study of Sociolinguistic Variation. *The Annual Review of Anthropology*, 41. 87–100.
- Filipova 2003 = Филиппова Валентина Викторовна: *Традиционная культура народа коми: Учебное пособие*. Сыктывкар: КРАГСиУ.
- Fishman, Joshua 1967: Bilingualism With and Without Diglossia; Diglossia With and Without Bilingualism. *Journal of Social Issues*, Volume XXIII, Number 2. 29–38.
- Fishman, Joshua 1971: The sociology of a language: An interdisciplinary social science approach to language in society. Teoksessa: Fishman, Joshua (Toim.): *Advances in the Sociology of Language*. Volume 1. The Hague: Mouton.

Fishman, Joshua 1972: *Language in Sociocultural Change. Essays by Joshua A. Fishman*. Stanford: Stanford University Press

Fishman, Joshua 1991: *Reversing language Shift: Theory and Practice of Assistance to Threatened Languages*. Clevedon: Multilingual Matters.

Fishman, Joshua 1993: Introduction: Exploring an overlooked sociolinguistic phenomenon (The First Congress for Language X). Teoksessa: Fishman, Joshua: *The Earliest Stage of Language Planning: The "First Congress" Phenomenon*. Berlin: Walter de Gruyter.

Fishman, Joshua 2002: Endangered Minority Languages: Prospects for Sociolinguistic Research. *IJMS: International Journal on Multicultural Societies*, vol. 4, no.2. 270–275.

Florey, Margaret (Toim.) 2010: *Endangered Languages of Austronesia*. Oxford: Oxford University Press.

Gal, Susan 1979: *Language Shift: Social determinants of linguistic change bilingual Austria*. San Francisco: Academic Press.

Ganson, Nicholas 2009: *The Soviet Famine of 1946–47 in Global and Historical Perspective*. New York: Palgrave Macmillan.

Grenoble, Lenore A. 2003: *Language Policy in the Soviet Union*. New York: Kluwer Academic Publishers.

Grenoble, Lenore A. & Whaley, Lindsay J. 2006: *Saving Languages. An Introduction to Language Revitalization*. Cambridge: Cambridge University Press.

Grenoble, Lenore A. & Lindsay J. Whaley: Toward a typology of language endangerment. Teoksessa: Grenoble, Lenore A. & Lindsay J. Whaley (Toim.) 1998: *Endangered Languages: Current Issues and Future Prospects*. Cambridge: Cambridge University Press.

Grenoble, Lenore A. 2011: Language ecology and endangerment. Teoksessa: Austin, Peter K. & Sallabank, Julia (Toim.): *Handbook of Endangered Languages*. Cambridge: Cambridge University Press. 27–44.

Grünthal, Riho 2007: Karjala kielten ja murteiden rajapintana. *Rajalla toimittaneet: tiede rajojaan etsimässä*. Kari Raivio, Jan Rydman, Anssi Sinnemäki (toim.). Helsinki: Gaudeamus. 108–117.

Grünthal, Riho 2009: Kieliyhteisön rapautuminen ja kielellisen identiteetin muutos: 2000-luvun ersämordvalaiset ja vepsäläiset. Teoksessa: Idström A. & Sosa, S.: *Kielissä kulttuurien ääni*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. 265–289.

Grünthal, Riho 2011: Population Decline and the Erosion of the Veps Language Community. Teoksessa: Grünthal, Riho: *The ethnic and linguistic context of identity*:

Finno-Ugric minorities. Uralica Helsingiensia, Vol. 5. Helsinki: Suomalais-Ugrilainen Seura. 267–293.

Haugen, Einar Ingvald 1953: *The Norwegian Language in America: A Study in Bilingual Behavior*. Bloomington: Indiana University Press.

Hidalgo, Margarita (Toim.) 2010: *Mexican Indigenous Languages at the Dawn of the Twenty-First Century*. Berlin: Mouton de Gruyter.

Himmelman, Nikolaus P. 2006: Language Documentation: What is it and what is it good for? Teoksessa: Gippert, Jost & Himmelman, Nikolaus P. & Mosel, Ulrike (Toim.) *Essentials of Language Documentation*. Berlin: Mouton de Gruyter. 1–30.

Hingarová, Vendula 2003: Vitalita současného nahuatlu. Filosofická Fakulta University Karlovy. Ústav románských studií. Španělšina. Vedoucí práce doc. PhDr. František Vrhel. Diplomová práce. Praha.

Holmberg, Uno 1914: *Permalaiusten uskonto*. Suomen suvun uskonnot IV. Porvoo, 1914.

Hornberger, Nancy 1998: Language Ideology in Quechua Communities of Puno, Peru. *Anthropological linguistics*, vol. 30, No. 2.

Hornberger, Nancy H. & Coronel-Molina, Serafín M. 2004: Quechua language shift, maintenance and revitalization in the Andes: the case for language planning. *International Journal of the Sociology of Language*, 167. 9–27.

Hyytiä, Osmo 2008: *"Helmi Suomen maakuntien joukossa"*. *Suomalainen Itä-Karjala 1941–1944*. Helsinki: Edita.

Kangaspuro, Markku 2000: *Neuvosto-Karjalan taistelu itsehallinnosta: nationalismi ja suomalaiset punaiset Neuvostoliiton vallankäytössä vuosina 1920–1939*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Klementjev, J. I. 2008: *Karjalaiset. Istoriallis-kansatietehellini tutkimus*. Petroskoi: Periodika.

Klementyev, Yevgeniy & Kovaleva, Svetlana & Zamyatin, Konstantin 2012: *The Karelian language in Russia: Overview of a Language in Context*. Working Papers in European Language Diversity 12.

Kovács, Magdolna 2001 *Code-Switching and Language Shift in Australian Finnish in Comparison with Australian Hungarian*. Åbo: Åbo Akademi University Press.

Krauss, Michael E. 1992: The World's Languages in Crisis. *Language* 68(1). 4–10.

Krauss, Michael E. 1998: The scope of the language endangerment crisis and recent response to it. Teoksessa: Matsumara, K. (Toim.): *Studies in endangered languages*. Papers from the International Symposium on Endangered Languages. Tokyo, November 18–20, 1995. Tokyo: Hituzi Syobo.

Koćkurkina1994 = Кочкуркина, С.И. *Древний Олонец*. Петрозаводск: Российская академия наук Карельский научный центр Институт языка, литературы и истории.

Kunnas, Niina 2007: *Miten muuttuu runokielten kieli. Reaaliaikatu tutkimus jälkitavujen A-loppuisten vokaalijonojen variaatiosta vienalaismurteissa*. Acta Universitatis Ouluensis. Humaniora B 78. Oulu: Oulun yliopisto.

Kulick, Don 1992: *Language Shift and Cultural Reproduction: Socialization, Self, and Syncretism in a Papua New Guinean Village*. Cambridge: Cambridge University Press

Kuokkala, Juha 2004: *Karjalan kansallisuus- ja kielitilanteen heijastumat Vuokkiniemen kyselytutkimuksessa. Jatkoanalyysia kenttätutkimuksen tuloksista*. Itämerensuomalaisten kielten praktikum. Helsingin yliopiston suomalais-ugrilainen laitos.

Kuokkala, Juha; Laitinen, Sonja; Melin, Tarja; Pynnönen, Outi & Riikola, Kirsimaria 2004: *Karjalan kielen tulevaisuus? "Ei suata sanuo"*. Kielisosiologinen tutkimus Vuokkiniemen kylässä. Kenttätutkimuksen lopputyö. Helsingin yliopiston suomalais-ugrilainen laitos.

Laasonen, Pentti 2005: *Novgorodin imu: miksi ortodoksit muuttivat Käkisalmen läänistä Venäjälle 1600-luvulla?* Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Lallukka, Seppo 2008: Venäjän valtakunnallinen ja suomalais-ugrilainen väestökriisi. Teoksessa: Saarinen, Sirkka & Herrala, Eeva (Toim.): *Murros. Suomalais-ugrilaiset kielet ja kulttuurit globalisaation paineissa*. Uralica Helsingensia 3. Helsinki: Helsingin yliopiston suomalais-ugrilainen laitos. 11–37.

Leinonen 2006: The Russification of Komi. Teoksessa: Nuorluoto, Juhani (Toim.): *The Slavization of the Russian North. Mechanisms and Chronology. Die Slavisierung Nordrusslands: Mechanismen und Chronologie. Славянизация Русского Севера: Механизмы и хронология*. Helsinki: Slavica Helsingensia 27.

Li Wei 1994: *Three Generations Two Languages One Family: Language Choice and Language Shift in a Chinese Community in Britain*. Clevedon: Multilingual Matters.

Liebersohn, Stanley 1970: *Language and Ethnic Relations in Canada*. New York: John Wiley & Sons, Inc.

Liebersohn, Stanley 1980: Procedures for Improving Sociolinguistic Surveys of Language Maintenance and Shift. *International Journal of the Sociology of Language*, 25. 11–27.

Lowie, Robert H. 1940: Native Languages as Ethnographic Tool. *American Anthropologist*, Volume 42, Issue 1. 81–89.

Ludykova 2007 = Лудыкова, В.М.: *Ками гижод кыв история: учебной пособие*. Сыктывкар: Изд-во Сыктывкарского ун-та.

- Luykx, Aurolyn 2005: Children as Socializing Agents: Family Language Policy in Situations of Language Shift. Teoksessa: James Cohen, Kara T. McAlister, Kellie Rolstad & Jeff MacSwan (Toim.): *ISB4: Proceedings of the 4th International Symposium on Bilingualism*. Somerville, MA: Cascadilla Press. 1407–1414.
- Maitz, Péter 2011: On explaining language shift: Sociology or Social Psychology of language? *Multilingua - Journal of Cross-Cultural and Interlanguage Communication*. Volume 30, Issue 2. 147–175.
- Matsumoto, Kazuko 2010: *The role of social networks in the post-colonial multilingual island of Palau: Mechanisms of language maintenance and shift*. *Multilingua - Journal of Cross-Cultural and Interlanguage Communication*. Volume 29, Issue 2, June, 133–165.
- Mead, Margaret 1939: Native Languages as Field-Work Tools. *American Anthropologist*, Volume 41, Issue 2, April–June. 189–205.
- Mets, Mari 2010: Suhtlusvõrgustikud reaajas: võru kõnekeele varieerumine kahes Võrumaa külas. Väitöskirja. Tartto: Tarton yliopisto.
- Mets, Mari 2012: Social Networks and Real-Time Analysis. Jaroslaviene, Jurgita & Meiliunaite, Violeta & Morozova, Nadežda & Zabarskaite, Jolanta (Toim.): *Naujausi kalbu ir kulturu tyrimai*. Vilnius: Europas kalbu ir kulturu dialogo tyreju asociacija. 105–136.
- Milroy, Lesley 1987a: *Language and social networks*. Second Edition. Oxford: Blackwell.
- Milroy, Lesley 1987b: *Observing & Analysing Natural Language. A Critical Account of Sociolinguistic Method*. Blackwell Publishers Ltd.
- Milroy, Lesley & Gordon, Matthew 2008: *Sociolinguistics: Method and Interpretation*. John Wiley & Sons.
- Mithun, Marianne 1989: The incipient obsolescence of polysynthesis: Cayuga in Ontario and Oklahoma. Teoksessa: Nancy C. Dorian (Toim.): *Investigating Obsolescence: Studies in Language Contraction and Death*. Cambridge University Press. 243–258.
- Mohanty, Ajit K. & Perregaux, Christiane 1997: Language acquisition and bilingualism. Teoksessa: Berry, J. W. & Dasen, P. R. & Saraswathi, T. S. (Toim.): *Handbook of Cross-Cultural Psychology. Vol. 2: Basic Processes and Human Development*. Boston: Allyn and Bacon. 217–253.
- Oppenheim, A. N. 2001: *Questionnaire Design, Interviewing and Attitude Measurement. New Edition*. Londong & New York: Continuum.
- Ó Riagáin, Pádraig 1997: *Language Policy and Social Reproduction: Ireland, 1893–1993*. Gloucestershire: Clarendon Press.

- O'Shannessy 2011: Language contact and change in endangered languages. Teoksessa: Austin, Peter K. & Sallabank, Julia (Toim.): *Handbook of Endangered Languages*. Cambridge: Cambridge University Press. 78–99.
- Parasher, S. N. 1980: Mother-Tongue-English Diglossia: A Case Study of Educated Indian Bilinguals' Language Use. *Anthropological Linguistics*, 22 (4). 151–168.
- Partanen, Niko & Jyrkäs, Juha 2010: Viteleen kenttätyömatkan loppuraportti. Kenttätyökurssin lopputyö. Helsingin yliopiston suomalais-ugrilainen laitos.
- Partanen, Niko 2013: Kielenvaihdon tarkastelua Vuokkiniemellä ja Viteleellä: Vuosien 2004 ja 2010 kenttätyöaineistojen analyysi. Julkaisematon kandidaatintutkielma. Helsingin yliopisto, suomalais-ugrilainen kielentutkimus, yleinen linja.
- Pasanen, Annika 2006: *Karjalan kielen nykytila ja tulevaisuus*. Suomalais-Ugriksen Seuran Aikakauskirja = Journal de la Société Finno -Ougrienne 91. Helsinki 2006. 115–131.
- Paunonen, Heikki 2009: Suomalaisen sosiolingvistiikan ja kielisosiologian näkymiä. *Virittäjä*, 1. 557–570.
- Pauwels, Anne 2004: Language Maintenance. Teoksessa: Davies, Alan & Elder, Catherine: *The Handbook of Applied Linguistics*. Cornwall: Blackwell Publishing Ltd. 719–737.
- Ravindranath, Maya 2009: Language shift and the speech community: Sociolinguistic change in a Garifuna community in Belize. Julkaisematon väitöskirja. *Saatavissa ProQuest -palvelun kautta*. Paper AAI3405395.
<http://repository.upenn.edu/dissertations/AAI3405395>
- Rampton, Ben 2006: *Language in Late Modernity. Interaction in an Urban School*. New York: Cambridge University Press.
- Roesch, Karen 2012: *Language maintenance & language death: The decline of Texas Alsatian*. Culture and Language Use, Vol. 6. Amsterdam: John Benjamins.
- Sallabank, Julia 2010: Endangered language maintenance and revitalisation: the role of social networks. *Anthropological Linguistics*, 52 (3). 184–205.
- Romaine, Suzanne 1995: *Bilingualism*. Second Edition. Blackwell Publishers.
- Rotkirch, Anna & Kesseli, Katja 2010: 'The first child is the fruit of love.' On the Russian tradition of early first births. Teoksessa Huttunen, T. & Kangaspuro, M. (Toim.): *Witnessing change in contemporary Russia..* Helsinki: Kikumora Publications B38. 201–220
- Sarhimaa, Anneli 1995: Karjalan kansat ja kielet kontakteissa. Asutushistoriallista taustaa ja lingvistisiä seurauksia. *Virittäjä* 2/1995. 191–223.

Sarhimaa, Anneli 1999: *Syntactic transfer, contact-induced change, and the evolution of bilingual mixed codes: Focus on Karelian-Russian language alternation*. Studia Fennica Linguistica 9. Helsinki: Finnish Literature Society.

Sarhimaa, Anneli 2000: Neighbours getting together in Karelia. Teoksessa: Johanna Laakso (Toim.): *Facing Finnic: Some challenges to historical and contact linguistics*. Castrenianumin toimitteita 59. Helsinki: Helsingin yliopiston suomalais-ugrilainen laitos ja Suomalais-Ugrilainen Seura. 185–209.

Sarhimaa, Anneli 2009: Social Network Theory as a framework for studying minor Finnic languages with special reference to Karelian. *The Quasquicentennial of the Finno-Ugrian Society. Suomalais-Ugrilaisen Seuran Toimituksia = Mémoires de la Société Finno-Ougrienne* 258. Helsinki. 161–190.

Sarhimaa, Anneli 2011: The Karelian Language in Finland: An Overview of a Language in Context. *Working Papers in European Language Diversity* 3. Saatavilla osoitteessa: https://phaidra.univie.ac.at/detail_object/o:102613

Schmidt, Annette 1985: *Young people's Dyirbal. An example of language death from Australia*. Cambridge Studies in Linguistics. Supplementary volume. Cambridge: Cambridge University Press.

Sicoli, Mark A. 2011: Agency and ideology in language shift and language maintenance. Teoksessa: Granadillo, Tania & Orcutt-Gachiri, Heidi (Toim.): *Ethnographic contributions to the study of endangered languages: A linguistic anthropological perspective*. Tucson: University of Arizona Press. 161–176.

Siegl, Florian 2013: *Materials on Forest Enets, an Indigenous Language of Northern Siberia*. The Quasquicentennial of the Finno-Ugrian Society. Suomalais-Ugrilaisen Seuran Toimituksia = Mémoires de la Société Finno-Ougrienne 267. Suomalais-Ugrilainen Seura. Helsinki.

Skutnabb-Kangas, Tove 2000: Linguistic genocide in education – or worldwide diversity and human rights? *Mahwah, New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates, Publishers*.

Spolsky, Bernard. 2002: Prospects for the survival of the Navajo language: a reconsideration. *Anthropology & Education Quarterly*, 33(2). 1-24.

Tandefelt, Marika 1994: Urbanization and Language Shift. Teoksessa: Nordberg, Bengt: *The Sociolinguistics of Urbanization: The Case of the Nordic Countries*. Berlin: Walter de Gruyter. 246–273.

Thieberger, Nicholas 2010: Anxious Respect for Linguistic Data: The Pacific and Regional Archive for Digital Sources in Endangered Cultures (PARADISEC) and the Resource Network for Linguistic Diversity (RNLD). Teoksessa: Florey, Margaret (Toim.): *Endangered Languages of Austronesia*. Oxford: Oxford University Press.

Tsyranov 2009 = Цыпанов, Йӧлгинь: Перым кывъяслӧн талунъя серпас. *The Quasquicentennial of the Finno-Ugrian Society. Suomalais-Ugrilaisen Seuran*

Toimituksia = Mémoires de la Société Finno-Ougrienne 258. Suomalais-Ugrilainen Seura. Helsinki. 191–206.

Yli-Paavola, Jaakko (Toim.) 1993: *Pertti Virtaranta. Kynällä kylmällä, kädellä lämpimällä: Muistiinpanoja tapauksista ja tapaamisista*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 582. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Zentella, Ana Celia 1997: *Growing Up Bilingual. Puerto Rican Children in New York*. Oxford: Blackwell Publishers Ltd.

Žerebtsov 2000 = Жеребцов, И.Л.: Где ты живешь: Населенные пункты Республики Коми. Историко-демографический справочник. Сыктывкар: Коми книжное издательство.

Žerebtsov 2006 = Жеребцов, И.Л. & Шарапов, В.Э. (Toim.): *Гипермедиа энциклопедия «Где ты живёшь»*. Сыктывкар.

Žilina 1975 = Жилина, Т. И.: Верхнесысольский диалект коми языка. Издательство «Наука». Сыктывкар.

Muut lähteet:

Karttapohja: Tuuksa:

http://download.maps.vlasenko.net/smtm200/p-36-27_28.jpg

Karttapohja: Koigort:

http://download.maps.vlasenko.net/smtm200/p-39-33_34.jpg

Asukastiedot piirikohtaisesti: Karjalan ja Komin tilastokeskukset, syksy 2012.

Väestötiedot 2010:

http://www.gks.ru/free_doc/new_site/perepis2010/croc/perepis_itogi1612.htm

Paul Newman –seminaari, SOAS, Lontoo 15.10.2013:

<http://www.soas.ac.uk/linguistics/events/deptseminars/15oct2013-the-law-of-unintended-consequences-how-the-endangered-languages-movement-undermines-field-.html>

Lehtilähteet:

Oma Mua. Kezäkuun 28. päivä 2007. № 25 (858).